

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Γ. ΙΑΤΡΕΛΗ
(Α.Μ.: 1012201903013)

**Θέμα: «Η κατασταλτική αντίδραση του μεσοπολεμικού αστικού κράτους
απέναντι στην Κομμουνιστική Αριστερά»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	3
Εισαγωγή	5

Α΄ Κεφάλαιο

Πρώιμη φάση (πριν την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε.)	9
1.1. Εργατική τάξη και σοσιαλιστική κίνηση	9
1.2. Πολιτισμός και πρώιμος σοσιαλισμός.....	11

Β΄ Κεφάλαιο

Η μετάβαση του Σ.Ε.Κ.Ε. σε Κ.Κ.Ε.	14
2.1. Ουκρανική εκστρατεία και Σ.Ε.Κ.Ε.	14
2.2. Μικρασιατική εκστρατεία και Σ.Ε.Κ.Ε.....	15
2.3. Πολιτικές διεργασίες και κομματικές εξελίξεις	19
2.4. Τέχνη και περιοδικό «Νέοι Βωμοί».....	21

Γ΄ Κεφάλαιο

Η πορεία της «μπολσεβικοποίησης» του κόμματος	23
3.1. «Νέοι κομμουνιστές» και Ομοσπονδία Ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών .	23
3.2. Αρχικές απόπειρες «μπολσεβικοποίησης».....	26
3.3. Εκδοτική κίνηση και προβληματισμός περί τέχνης.....	30
3.4. Η «απολίτικη» φραξιονιστική πάλη (χωρίς αρχές) 1928-1931	33
3.5. Η εκδοτική προσπάθεια των «Πρωτοπόρων»	34
3.6. Η «αιρετική» διαδρομή των κύριων αντιπολιτευόμενων ομάδων	37

Δ΄ Κεφάλαιο

Έως τη μεταξική δικτατορία.....	40
4.1. Η έξαρση της επίσημης κρατικής καταστολής	40
4.2. Πειθαρχικός ουλαμός Καλπακίου (VIII Συνοριακός τομέας)	44
4.3. Το περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι».....	48
4.4. Η κομματική θεώρηση των έμφυλων σχέσεων.....	57
4.5. Ρεμπέτικο τραγούδι και «κόκκινα» επαναστατικά τραγούδια.....	61
4.6. Ο χώρος της «Αριστερής Αντιπολίτευσης» (από Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. σε Κ.Α.Κ.Ε. και Κ.Δ.Ε.Ε. και από «Σπάρτακο» σε Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. μέσω Ο.Κ.Δ.Ε.).....	64

4.7. Κομματικές εξελίξεις και κομματική ζωή	68
4.8. «Εργατική Βοήθεια» (1924-1935) και «Κοινωνική Αλληλεγγύη» (1935-1936)	77

Ε΄ Κεφάλαιο

Η μεταξική - βασιλική δικτατορία	82
5.1. Πολιτικές εξελίξεις πριν από την κήρυξη της δικτατορίας	82
5.2. Διώξεις από τη Δικτατορία της 4 ^{ης} Αυγούστου	85
5.3. Νομικό θεσμικό πλαίσιο της δικτατορίας	87
5.4. Η ιδεολογία της 4 ^{ης} Αυγούστου και ο «αντικομμουνισμός»	89
5.5. Υφυπουργείο Δημόσιας Ασφάλειας –Κωνσταντίνος Μανιαδάκης	92
5.6. Αντιδικτατορικές δράσεις	95
5.7. Ακροναυπλία	98
5.8. Η «Αριστερή Αντιπολίτευση» στη μεταξική δικτατορία	102
Επίλογος	106
Πηγές και Βιβλιογραφία	109
Παράρτημα	118
Περίληψη	133

Πρόλογος

Η εν λόγω εργασία αναδεικνύει τις συνθήκες και τους σταθμούς συγκρότησης της «κομμουνιστικής ταυτότητας» μέσα από την πορεία, την οργάνωση, την ιδεολογικοπολιτική δράση και την πολιτιστική παρέμβαση της μεσοπολεμικής Κομμουνιστικής Αριστεράς (τριτοδιεθνιστικής και «αριστερής αντιπολίτευσης»).

Από την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε., τη «μποσελβικοποίησή» του, τη διαγραφή των λικβινταριστών, την παράλληλη πορεία του εργατικού κινήματος, τη φραξιονιστική πάλη έως και το διορισμό της νέας κομματικής ηγεσίας του 1931 από την Κ.Δ., παρουσιάζονται οι σταθμοί, τα εγχώρια πρόσωπα, καθώς και το ευρωπαϊκό περιβάλλον.

Περιγράφεται το διακριτό «πρότυπο κομμουνιστή», η προτυποποίηση της ΣΕ και η διασύνδεση της πολιτικής με τον αντιμιλιταρισμό.

Στον τομέα της τέχνης περιγράφεται η βαθμιαία εκτόπιση των αστικών δομών από αυτή, που θα συγκροτήσει το εγχώριο «σοσιαλιστικό ρεαλισμό», παρά τα ελλείμματα γνώσης και αφομοίωσης του μαρξισμού και τις έξωθεν παρεμβάσεις. Παράλληλα περιγράφεται η πορεία των εκδοτικών προσπαθειών.

Αυτή η ιδεολογικοπολιτική δράση, η οργανωτική θωράκιση και η πολιτιστική παρέμβαση της κομμουνιστικής αριστεράς κινητοποιεί και εντατικοποιεί τις ταξικά αντανakλαστικές ταξικές δράσεις του απειλούμενου με επαναστατική ανατροπή αστικού μεσοπολεμικού κράτους. Από τον έντονο πολιτικό διάλογο και λόγο ως τις αρχικές διώξεις και φυλακίσεις, απολύσεις, εξορίες, διαλύσεις ταξικών συνδικαλιστικών οργανώσεων και την ποινικοποίηση όχι μόνο της πολιτικής δράσης αλλά και αυτή της σκέψης ή οργάνωσης που θα εγκαινιάσουν και θα εξελιχθούν από το αστικοδημοκρατικό κράτος της τυπικής συνταγματικής νομιμότητας, ώστε να οδηγηθούμε βαθμιαία στην κορύφωση της κρατικής καταστολής στο ολοκληρωτικό κράτος «έκτακτης ανάγκης» της μεταξικής δικτατορίας (επίσημα αντικομμουνιστικού).

Εν αρχή θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα Καθηγητή, τον κύριο Θανάση Χρήστου, για την πολύτιμη συμβολή του στην ολοκλήρωση του πονήματος, αλλά και για τη διαμόρφωση ενός πνεύματος ακαδημαϊκής ελευθερίας κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα που διευθύνει. Παράλληλα θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους υπόλοιπους

καθηγητές που συνεργάστηκαν για την επιτυχή ολοκλήρωση του συγκεκριμένου προγράμματος σπουδών.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω και στην οικογένεια, στους φίλους, στους συνεργάτες μου, καθώς και στους συμφοιτητές μου, η συζήτηση με τους οποίους έδρασε καταλυτικά τόσο ως προς την κατανόηση του θέματος της εργασίας όσο και ως προς τον εμπλουτισμό της.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον σ. Γιώργο Μαρίνο (Μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.) και τον σ. Κώστα Σκολαρίκο (Υπεύθυνο του Τμήματος Ιστορίας του Κ.Ε. Κ.Κ.Ε.) για τη στήριξη και συμβολή τους.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την Άννα Κυριακοπούλου, της οποίας η στήριξη, η συμβολή και η βοήθεια ήταν καθοριστικής σημασίας για την ολοκλήρωση της εργασίας και την άρτια παρουσίασή της.

Εισαγωγή

Η εκπόνηση της συγκεκριμένης διατριβής μεταπτυχιακής ειδίκευσης προκύπτει σαφώς από την ανάγκη εντοπισμού των πηγών του εγχώριου κομμουνιστικού κινήματος και της ενστικτώδους ταξικά αστικής καταστολής του από τη καθεστηκυία τάξη που δρομολόγησε. Σκοπός και στόχος αυτής είναι η συμβολή στην εννοιολογική θεώρηση και μελέτη της ιστορίας της «Κομμουνιστικής Αριστεράς» (στο σύνολό της) της Ελλάδας και με ιδιαίτερο βάρος στη διαδικασία μορφοποίησης και συγκρότησης της ιδιαίτερης ταυτότητας της που εξελίσσεται παράλληλα με την ιδεολογικοπολιτική της δράση και την πολιτιστική της παρέμβαση στη μεσοπολεμική της περίοδο.

Η μεσοπολεμική περίοδος θα αποδειχθεί καθοριστική αφού στη συγκεκριμένη περίοδο τίθενται οι βάσεις που σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κομμουνιστικού κινήματος (παράλληλα και του ευρύτερου εργατικού κινήματος) και για τους δύο πόλους του.

Παρά τον αρχαϊκό χαρακτήρα της μεσοπολεμικής περιόδου που παρουσιάζεται, προβάλλονται και οι μέθοδοι, τα αναλυτικά εργαλεία, οι τρόποι προσέγγισης του σύγχρονου εκάστοτε συγκυριακού ιδεολογικοπολιτικού προβληματισμού, η φρασεολογία, οι κώδικες, οι ιεραρχήσεις και τα κριτήρια με τα οποία διεξάγεται η πολιτική παρέμβαση, οι συγκεντρώσεις, τα φεστιβάλ, οι εκδηλώσεις και οι διασυνδέσεις. Έχουν σαφείς αναλογίες και διακρίνονται οι σαφείς επιδιώξεις τους.

Διαχρονικά εκτός από την έλξη που ασκεί η θεωρία και ο προωθητικός χαρακτήρας της νικηφόρου Οχτωβριανής Επανάστασης που δρομολόγησε τη σοσιαλιστική οικοδόμηση η κομμουνιστική συστράτευση υπό την ιδιαίτερη συγκροτημένη ταυτότητα ενισχύεται από τις ιδιότητες του κομμουνιστή που ξεχωρίζουν και τον καθιστούν αντικείμενο ευρύτερου κοινωνικού θαυμασμού και ηθικού προτύπου.

Το πρότυπο του κομμουνιστή διαθέτει ως προ απαιτούμενα τη στοιχειώδη πολιτιστική συγκρότηση και πολιτιστική κουλτούρα που διαπερνά την καθημερινότητα και την προσωπική του διαδρομή και στάσεις ζωής.

Εύλογα λοιπόν στο περιεχόμενο της εργασίας ένα ικανό μέρος καταλαμβάνεται από την παρουσίαση των πολιτισμικών εκφάνσεων του εγχώριου

κομμουνιστικού φαινομένου παράλληλα με την ανάλυση της σχέσης τέχνης-σοσιαλισμού.

Η λογοτεχνική παραγωγή με σοσιαλιστική επιρροή, τα τραγούδια και γενικά τα καλλιτεχνικά έργα και ο τύπος και τα πολιτιστικά περιοδικά αναβαθμίζονται, καθώς εντάσσονται σε μία ευρύτερη συνολικά προσπάθεια εναρμόνισης με το νομοτελειακό σοσιαλιστικό επικείμενο όραμα και κυρίως στη σοβιετική μορφή του.

Ταυτόχρονα συμβάλλουν διαδραστικά επηρεάζοντας τον τρόπο πρόσληψης της σύγχρονης πραγματικότητας και της προσωπικής υποκειμενικής συγκρότησης. Πέρα από τη στενή λογοτεχνική θεώρηση και ποιοτική αποτίμηση απόλυτο κριτήριο κάθε λογοτεχνικού έργου είναι όχι μία απλή θεματική και εκφραστική συμβατότητα αλλά η ικανότητα προώθησης του οραματικού στόχου της κομμουνιστικής κοινωνικής απελευθέρωσης. Τα πορίσματα των λογοτεχνικών συζητήσεων και αναζητήσεων και τα κριτήρια που επικρατούν θα έχουν σημαντική επιρροή στο κομματικό φάσμα με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι» του οποίου η παραγωγή πολιτισμικών προτύπων απέχει από το να απευθύνεται σε λίγα μορφωμένα κομματικά στελέχη που θα συγκροτούσαν μία ελίτ.

Οι έννοιες που κυριαρχούν στην περίοδο του μεσοπολέμου, όπως είναι επί παραδείγματι ο πόλεμος, η επανάσταση, η ελληνικότητα, εννοούνται στο πλαίσιο της εποχής («η δομή της αίσθησης» κατά τον Raymond Williams) με παράλληλη μελέτη των σύγχρονων καλλιτεχνικών προτύπων και της καλλιτεχνικής παραγωγής.

Το εγχείρημα της συγκρότησης της κομμουνιστικής ταυτότητας καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τις συντελούμενες στη Σ.Ε. εξελίξεις, καθώς και από την πορεία της χώρας.

Η έννοια της κομματικής ταυτότητας συμπεριλαμβάνει τους κανόνες συμπεριφοράς των κομματικών μελών και επιρροών, τις επιτελέσεις και ιεροτελεστίες που απορρέουν από την κομματική ένταξη και τις αντίστοιχες «χρεώσεις» δουλείας. Εμπεριέχει ακόμα ως συνιστώσες τη ρητορική, την επιχειρηματολογία και τη μορφή των σχέσεων που συνάπτονται, καθώς και τα έμφυλα πρότυπα. «Μόδες» και «καθημερινότητα» συνεκτιμώνται.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν η συμμετοχή σε συγκεντρώσεις, σε απεργίες, σε επετειακές εκδηλώσεις και σε κόκκινους αθλητικούς αγώνες. Η συνδικαλιστική ένταξη και δράση στο ταξικό μαζικό εργατικό κίνημα είναι βασική.

Συμπεριφερειολογικά πρότυπα, καλλιτεχνικά πρότυπα, κομματικές πρακτικές και φρασεολογία εξελίσσονται παράλληλα με τη μεταβολή των κοινωνικών συνθηκών και συνδιαλέγονται με τις εκάστοτε κομματικές ηγεσίες.

Η σχέση της κομματικής βάσης με την κομματική ηγεσία χαρακτηρίζεται από τις πιέσεις της βάσης στις ηγεσίες, αλλά και από την προσπάθεια της ηγεσίας να αναμορφώσει τη βάση σύμφωνα με το δικό της πρότυπο. Οι πιέσεις της βάσης τουλάχιστον στις αρχικές φάσεις πέραν της αμφισβήτησης φθάνουν έως και την ανατροπή φθαρμένων και παρωχημένων ηγεσιών.

Κάθε πολιτισμική μελέτη πρέπει να έχει παράλληλη αναζήτηση των πολιτικών και κομματικών σύγχρονων γεγονότων.

Μάλιστα, ο διαχωρισμός της εργασίας προκρίθηκε να γίνει με πέντε χρονολογικές κατά βάσιν ενότητες με επιμέρους θεματικές ανασύνθεσης στο συνολικό κλίμα της περιόδου.

Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται η προδρομική κατάσταση σε πολιτικό, συνδικαλιστικό και καλλιτεχνικό επίπεδο. Προβάλλεται ο τρόπος διεξαγωγής της πολιτικής (στις νέες ιδίως συνθήκες ενσωμάτωσης των «Νέων Χωρών»), ώστε να καταδειχθεί η αναγκαιότητα της δημιουργίας συνδικαλιστικού και κομματικού φορέα ως εξέλιξη της ανόδου του μαζικού εργατικού κινήματος.

Στη δεύτερη ενότητα κυριαρχεί η αρχική πορεία του κόμματος μετά την ίδρυση του και τη διαγραφή (1924) των σοσιαλδημοκρατών ιδρυτικών μελών. Παράλληλα επιχειρούνται απόπειρες συγκρότησης μίας ενιαίας κατά το δυνατόν άποψης για καλλιτεχνικά ζητήματα με φόντο τις συνδικαλιστικές ζυμώσεις, τις αντιπολεμικές διαδηλώσεις και τις διεργασίες που εγκαινιάζονται στο μικρασιατικό μέτωπο που διευρύνονται ακολούθως.

Η τρίτη ενότητα (απόπειρες «μπολσεβικοποίησης» 1924-1930 με έντονες ενδοκομματικές συγκρούσεις και ανατροπές συσχετισμών στα ηγετικά κλιμάκια) παρουσιάζει επιπλέον τις διαδικασίες συγκρότησης οργανώσεων: νεολαίας, παλαιών πολεμιστών και φοιτητών, με κοινή αναφορά στον αντιμιλιταρισμό και την παρέμβαση στα περιοδικά τέχνης που διασυνδέονται και επηρεάζονται από το κόμμα.

Η τέταρτη ενότητα χαρακτηρίζεται από την εγκαθίδρυση και εδραίωση της νέας Κ.Ε. από την Κ.Δ.. Παράλληλα μορφοποιούνται πολιτισμικές εκφάνσεις, πρότυπα έμφυλων σχέσεων και καλλιτεχνικά πρότυπα που θα συγκροτήσουν την κομμουνιστική ταυτότητα στο επίπεδο της βάσης και την κομμουνιστική κουλτούρα στο πεδίο της τέχνης. Παρουσιάζεται η πορεία των «Νέων Πρωτοπόρων» και ο

χαρακτηριστικός τρόπος της που αποτυπώνει τις πολιτικές διεθνείς και κομματικές εξελίξεις.

Η πέμπτη ενότητα («μεταξική δικτατορία»), χαρακτηρίζεται από την οργανωτική αποσύνδεση και την πολιτική και πολιτιστική ουσιαστικά αφασία που επέβαλλε ο αναβαθμισμένος κατασταλτικός κρατικός μηχανισμός της δικτατορίας που συχνά άγγιξε τα όρια και αυτής της φυσικής εξόντωσης. Ουσιαστικά όμως πρόκειται για μία αναβαθμισμένη (ποιοτικά και ποσοτικά) ταξική ενστικτώδη κατασταλτική αυστηρή αντίδραση πέρα από κάθε πραγματική αίσθηση απειλής ανατροπής του αστικού καθεστώτος που διεύρυνε τα όρια καταστολής, την ένταση και έκταση που δρομολόγησε το αστικό κράτος από τη συνταγματική κιάλας μορφή του που προηγήθηκε αυτής του ολοκληρωτικού κράτους έκτακτης ανάγκης που αυτοχαρακτηρίζεται ευθέως ως αντικομμουνιστικού. Η μεταξική δικτατορία θα είναι αποτελεσματική στον τομέα της καταστολής και το πρότυπο για το εμφυλιακό και μετεμφυλιακό αστικό κράτος. Η πέμπτη ενότητα και η εργασία κλείνει με την παρουσίαση της θέσης των κομμουνιστών για τον Β.Π.Π. (μέσα σε ένα διαρκή μεταβαλλόμενο ραγδαία ευρωπαϊκό περιβάλλον που χαρακτηρίζει η φασιστική επιθετικότητα και ο επεκτατισμός) όπως αυτή αποτυπώνεται στις τρεις επιστολές του εγκλείστου γεν. γραμματέα του Κ.Κ.Ε. Νίκου Ζαχαριάδη. Παρουσιάζεται ακόμα η πορεία του συνδικαλιστικού κινήματος με την απεργιακή άνοδο και ανασυγκρότησή του με την ίδρυση της ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε.. Γίνονται αναφορές στη λειτουργία της εργατικής νομοθεσίας, στη στήριξη του διωκόμενου κόσμου της εργασίας και εκτίθεται η κομματική στάση στο μειονοτικό (αυτονομιστικό), αλλά και στις πολεμικές δράσεις και παρεμβάσεις των εγχώριων φασιστικών οργανώσεων.

Α΄ Κεφάλαιο

Πρώιμη φάση (πριν την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε.)

1.1. Εργατική τάξη και σοσιαλιστική κίνηση

Στην τρίτη βιομηχανική πόλη, το Βόλο, το 1907 θα ιδρυθεί ο «Πανεργατικός Σύνδεσμος» και το 1908 το πρώτο «Εργατικό κέντρο». Ακολουθούν η Πάτρα όπου το 1908 θα ιδρυθεί η «Ελληνική Εργατική Ένωσις» και η Αθήνα όπου το Ε.Κ.Α. θα ιδρυθεί με πρωτοβουλία των κοινωνιολόγων το 1910. Παράλληλα ιδρύεται από τον Πλάτωνα Δράκουλη ο «Σύνδεσμος των εργατικών τάξεων» και το ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, ενώ θα ακολουθήσει ο Νίκος Γιαννιός που το 1911 θα ιδρύσει το «Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών».

Στη Θεσσαλονίκη το 1909 θα έχει ιδρυθεί η «Φεντερασιόν» («Εργατική Σοσιαλιστική Ομοσπονδία») με προεξάρχοντα το εβραϊκό συνδικαλιστικό στοιχείο και τους διανοούμενους. Θα εκδώσει την «Εργατική Αλληλεγγύη» και το «Αβάντι» και θα συνδεθεί με τη Β΄ Διεθνή και θα έχει ως ηγετική μορφή τον έμπειρο Αβραάμ Μπεναρόγια και που θα παρακολουθεί μετά την ενσωμάτωση των Νέων Χωρών με δυσπιστία τη σοσιαλιστική κίνηση στην Αθήνα ήδη από την Πρωτομαγιά του 1912, που ως σήμερα ήδη από το 1893 και το Σταύρο Καλλέργη είχε επιλεγεί ως μέρα εργατικής κινητοποίησης και δημόσιας παρέμβασης¹. Μέχρι τότε η Φεντερασιόν θεωρείται «η πιο μαζική, έμπειρη και συγκροτημένη ιδεολογικά και οργανωτικά» κίνηση. Η εφημερίδα «Κομμουνισμός» στηρίζει την εγχώρια σοσιαλιστική κίνηση².

Η Πρωτομαγιά του 1912 με πρωταγωνιστή τον Πέτρο Πικρό θα έχει ως αποτέλεσμα την έκδοση του βιβλίου «Σοσιαλιστικοί Ύμνοι».

Στην Καβάλα η «Σοσιαλιστική Νεολαία Καβάλας» θα εκφράζει το καπνεργατικό στοιχείο. Ως αυτόνομο κέντρο θα διαμορφωθεί η «Σοσιαλιστική Ένωση»³ υπό τον Παναγή Δημητρόδα, ξεκινώντας από φράξια του Σ.Τ.Ε.Τ. και την εφημερίδα «Οργάνωσις» με έδρα το καφενείο του Γεράσιμου Σπατάλα «Μαύρος Γάτος» όπου στεγαζόταν και ο «Νουμάς» και συγκεντρωνόταν το ριζοσπαστικότερο τμήμα της τότε διανοήσης. Ο χώρος το 1914 θα δεχθεί επιθέσεις της αστυνομίας κατά

¹ Γ.Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, Αθήνα 1972, σ. 66.

² Γ. Αλεξάτος, *Η Εργατική τάξη στην Ελλάδα. Από την πρώτη συγκρότηση στους ταξικούς αγώνες του μεσοπολέμου*, Αθήνα 2015, σ. 112.

³ Α. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του Ελληνικού προλεταριάτου*, Αθήνα 1986, σ. 86.

καιρούς. Με αφορμή την καπνεργατική απεργία της Μακεδονίας θα γίνουν οι πρώτες εξορίες Μπεναρόγια και Γιονά στη Νάξο.

Η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα αποσυνθέσει το σοσιαλιστικό χώρο. Η «Φεντερασιόν» θα συνεργαστεί με τους βασιλικούς με πρόταγμα την ουδετερότητα και στις εκλογές του 1915 θα αναδείξει βουλευτές τους Σιδέρη και Κούριελ, ενώ ο Γιαννιός θα προσχωρήσει στην Εθνική Άμυνα.

Το 1916 η ίδρυση της «Σοσιαλιστικής Νεολαίας» θα δράσει ως αριστερός καταλύτης για τη συνεργασία με «Σοσιαλιστική Ένωση» και η «Φεντερασιόν» που θα επισημοποιηθεί με την έκδοση του «Εργατικού Αγώνα» που διευθύνεται από το Δημητράτο αλλά χρηματοδοτείται από τους υπόλοιπους.

Παράλληλα προωθείται η ενοποίηση των εργατικών σωματείων⁴ με επίκεντρο το Εργατικό Κέντρο Αθηνών και το Α΄ Πανελλαδικό Εργατικό Συνέδριο που θα μεταφερθεί στον Πειραιά για να καταλήξει στην ίδρυση της «Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος» που θα αναδείξει 5 φιλικά προσκείμενους στην αρχική Εκτελεστική Επιτροπή.

Η ποινικοποίηση της Πρωτομαγιάς θα διασπάσει το σοσιαλιστικό πόλο που αποφασίζει την καταστατική σύνδεση με το Σ.Ε.Κ.Ε. (Νοέμβριος 1918) – υπό την επιρροή της προωθητικής δύναμης της νικηφόρας Οκτωβριανής Επανάστασης- ως δίδυμες οργανώσεις⁵.

Ο Γιαννιός, υπέρμαχος του κρατικού σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο, θα εγκαταλείψει το χώρο, ενώ στο ιδρυτικό συνέδριο με πρόεδρο τον Σταμάτη Κόκκινο του Σ.Ε.Κ.Ε. η «Σοσιαλιστική Οργάνωση Νεολαίας» θα προωθεί τη μπολσεβικοποίηση, ενώ ο Σιδέρης και Κούριελ τη μετριοπαθή ρεφορμιστική τάση με το μεσαίο πλειοψηφικό χώρο να στελεχώνεται από μέλη της Φεντερασιόν που συντηρούν την παράδοση της Β΄ Διεθνούς (Μπεναρόγια και Αντζέλ Πέχνα).

Από το ιδρυτικό ψήφισμα θα επισημανθεί ως «στόχος η πολιτική και οικονομική οργάνωσις του προλεταριάτου σε ξεχωριστό κόμμα τάξεων για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας και δημοσιοποίησιν των μέσων παραγωγής και ανταλλαγής δια την μεταβολήν της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας εις κοινωνίαν κολλεχτιβικήν ή κομμουνιστικήν και η διεθνής συνεννόησις και δράσις των κομμουνιστών».

⁴Γ. Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, Αθήνα 1972, σ. 272.

⁵Α. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Αθήνα 1999, σ.54.

1.2. Πολιτισμός και πρώιμος σοσιαλισμός

Η αρχική περίοδος του εργατικού κινήματος πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο παράλληλα με τις κινητοποιήσεις θα έχει να παρουσιάσει και τις αρχικές απόπειρες «προλεταριακής τέχνης». Οι πρώτοι συγγραφείς προσανατολίζονται (εισάγοντας την κοινωνική πεζογραφία) στη σοσιαλιστική ιδεολογία.

Το 1876 θα έχει προηγηθεί στον σοσιαλιστικού περιεχομένου «Εργάτη» το πόνημα του φιλόλογου Κωνσταντίνου Ζησίου ως πρώτο δείγμα φιλεργατικής έκφρασης. Ο προοδευτικός πολιτικός και σατυρικός «Ραμπαγάς» του Τριαντάφυλλου και Γαβροκλίδη θα γράφει στίχους για την εργατική καταπίεση. Διακριτή είναι η παρουσία του πατρινού δικηγόρου Βασίλη Δουδούμα προέδρου της δραστήριας «Σοσιαλιστικής Αδελφότητας Πατρών» με παράλληλη σύνθεση Εργατικών Εμβατηρίων («Μασσαλιώτιδα των Εργατών»)⁶.

Έντονος προβληματισμός στο ζήτημα σύνδεσης της τέχνης και σοσιαλιστικής ιδεολογίας θα απασχολήσει τους πρώτους σοσιαλιστές όπως ο δημοτικιστής Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, εκδότης του περιοδικού «Η Τέχνη» (1898- 1899) που ήρθε σε επαφή με τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία όπως αποτυπώνεται στα έργα του: «Ο πύργος του Ακροπόταμου» (1915), «Τάσω», «Στο σκοτάδι και άλλα διηγήματα» (1916) αλλά και σειρά άρθρων για σοσιαλισμό, φεμινισμό και κοινωνικά φαινόμενα.

Πρώτος αυτός θα μεταφράσει στην ελληνική το «Κομμουνιστικό Μανιφέστο» που θα δημοσιευθεί στον «Εργάτη» του Βόλου (1908).

Ανάλογη περίπτωση είναι και ο Κωνσταντίνος Θεοτόκης, συγγραφέας των «Η τιμή και το χρήμα» (1912), «Η ζωή και ο θάνατος του Καραβέλλα» (1920), και «Σκλάβοι στα δεσμά τους» (1922), με το τελευταίο να κατηγορείται για πεσιμισμό σε αντιδιαστολή με τη σοσιαλιστική αισιοδοξία.

Ο ηθικογράφος Δημοσθένης Βουτυράς με τη χαρακτηριστική⁷ γλαφυρή απεικόνιση των συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης στην εργασία έχει χαρακτηριστεί ως «ο προλετάριος συγγραφέας των προλεταρίων». Στα έργα του «Ο Λάγκας» (1901), «Οι αλανιάρηδες», «Ζωή αρρωστημένη», «Το γκρέμισμα των θεών», «Οι ήρωες» (με λούμπεν χαρακτηριστικά δεν συμμετέχουν στους μαζικούς αγώνες)⁸.

Τη συγκεκριμένη περίοδο κυριαρχεί μία ιδεαλιστική αντίληψη των κοινωνικών ζητημάτων χωρίς αφομοίωση του μαρξισμού και της ταξικής πάλης με

⁶ Γ. Κορδάτος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 1983, σ. 396.

⁷ Κ. Παρορίτης, «Κριτικές σελίδες: Οι σκλάβοι στα δεσμά τους», *Νουμάς*, τχ, 762 (1/6/1922), σ.166

⁸ Γ. Κορδάτος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 1453-1961*, Αθήνα 1983, σ. 226.

βαθιά ηθογραφική προσέγγιση κατά τα πρότυπα των Ρώσων κλασικών, αλλά με καθοριστική συμβολή στη δημιουργία μίας κοινωνικής λογοτεχνίας με πρωταγωνίστρια την εργατική τάξη.

Στις 2.1.1903 θα εμφανιστεί το σημαντικότερο έντυπο της περιόδου «Ο Νουμάς» του Δημήτρη Ταγκόπουλου (1903-1931) και γύρω του μία πλειάδα προοδευτικών διανοούμενων της εποχής (Καρπαίος, Δελμούζος, Ψυχάρης, Παλαμάς, Αυγέρης, Τριαντάφυλλος, Παλαμάς, Γκόλφης). (Ριστόπουλος, Γληνός, Κουντουράς, Ρώτας, Παλαμάς). Στον Παλαμά παρά την απόστασή του από το σοσιαλισμό του αποδίδεται ο «Υμνος του Εργατικού Κέντρου Αθηνών» και έκτοτε θα έχει τεράστια επίδραση στο σοσιαλιστικό χώρο ακόμα και μετά την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε. (ιδίως μετά τη δημοσίευση του «Δωδεκάλογου του Γύφτου»). Θαυμαστές του θεωρούνται οι Ορφέας Οικονομίδης, Νεφελούδης, Τρικαλινός, Μιθαριζιώτας και κυρίως ο Ζαχαριάδης που θα κάνει τη μελέτη του πάνω στον «Αληθινό Παλαμά» το 1937 στις φυλακές της Κέρκυρας.

Η παρουσίαση στο Νουμά του βιβλίου «Το κοινωνικό μας ζήτημα» του Γιώργου Κωνσταντινίδη (Σκληρού) που θεωρείται ως «εισηγητής του επιστημονικού σοσιαλισμού στην Ελλάδα» θα ξεκινήσει τεράστια συζήτηση και το έργο θα αποτελέσει σταθμό στην εξέλιξη της εγχώριας σοσιαλιστικής σκέψης⁹ πέρα από τον ουτοπικό σοσιαλισμό και τη γερμανική σοσιαλδημοκρατία.

Ο «Νουμάς» θα φιλοξενήσει το θεατρικό έργο του Ταγκόπουλου «Αλυσίδες» (1907) και τα πρωτόλεια του σχολάρχη Λεωνίδα Σουρέα (Κώστας Παρορίτης), «Αλμπύρο» (1910), «Μεγάλο παιδί» (1916)¹⁰. Ο «Κόκκινος Τράγος» (1924), θα θέσει στο επίκεντρο τον προβληματισμό του για την προλεταριακή τέχνη ως κοινωνικό ομαδικό φαινόμενο ενταγμένη σε ένα αναπλαστικό εγχείρημα¹¹ και θα τον υποχρεώσει σε σύγκρουση με τα «Σοσιαλιστικά Φύλλα» του Γιαννιού και τα «Γράμματα της Αλεξάνδρειας». Ωστόσο στο τελευταίο περιοδικό θα παρουσιαστούν: άρθρο του χαράκτη Κεφαλληνού για την ανάγκη προέκτασης της επανάστασης και στο περιεχόμενο εκτός της φόρμας, το «Φως που καίει» (1922), του Κ. Βάρναλη και το

⁹ Γ. Μπουμπούς, «Η ελληνική κοινωνία στην πρόωμη μαρξιστική σκέψη» Ι Σκληρός-Γ. Κορδάτος (1907-1930) Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1996.

¹⁰ Ρ. Γκόλφης, «Κριτικά Σημειώματα, το Μεγάλο παιδί του Κ. Παρορίτη», *Νουμάς*, τχ. 597, 20.08.1916.

¹¹ Ανώνυμο άρθρο, «Οι πρώτοι σοσιαλιστές λογοτέχνες στην Ελλάδα», ένθετη έκδοση Ριζόχαρτο, *Ριζοσπάστης*, 25.11.2007, σ.22.

άρθρο του Παρορίτη (1921) («προς τη Σοσιαλιστική Ποίηση») παρά την ένσταση της συντακτικής ομάδας.

Τομή αποτέλεσε το θεατρικό δράμα του Γκόλφη «Ο Γήταυρος» 1921, με απήχηση στους εργάτες που έφθασε τελικά μέσω ομιλιών, αναλύσεων και ερασιτεχνικών ανεβασμάτων του σε Αθήνα και Βόλο. Είναι η εργατική τάξη ως μυθολογικό τέρας που εξεγείρεται και τρομοκρατεί τους αστούς. Συχνά παρουσιάζεται με το θεατρικό «Στην οξώπορτα» του Ταγκόπουλου που συγκινεί την εργατική τάξη που περιφρονεί τον λογιοτακισμό και διεκδικεί συμμετοχή σε μόρφωση και άνοδο. Στο έργο του Γκόλφη ασφαλώς επισημαίνεται η μετάφραση στη μητρική του «Ύμνου της Διεθνούς» και του καταστατικού του S.P.D..

Β' Κεφάλαιο

Η μετάβαση του Σ.Ε.Κ.Ε. σε Κ.Κ.Ε.

2.1. Ουκρανική εκστρατεία και Σ.Ε.Κ.Ε.

Το νεοσύστατο και οργανωτικά αδύνατο Σ.Ε.Κ.Ε. τηρώντας άψογη διεθνιστική προλεταριακή πολιτική στάση θα τεθεί αντίθετο στην ελληνική συμμετοχή στην Ουκρανική εκστρατεία που έχει καταγγελλεί ως επέμβαση υπέρ δυτικών συμφερόντων, άδικη και εθνικά ασύμφορη σε μία διαχρονικά σταθερή αντιπολεμική πορεία.

Μέλη του θα έρθουν σε επαφή με το «ελληνικό τμήμα της επιτροπής διαφώτισης ξένων στρατών» και του μπολσεβικικού κόμματος στην Οδησό που θα διακινήσουν προκηρύξεις και την εφημερίδα «Κομμουνιστής» (10.000 φύλλα) υπό το συντονισμό των Β. Πασά και Φ. Αλούρδου¹². Τον Απρίλιο του 1919 50 Έλληνες εντάχθηκαν στον Κόκκινο Στρατό αυτομολώντας¹³ στη Σεβαστούπολη, ενώ η Ισβέστια (Φεβρουάριος 1919) μιλά για 70 αυτόμολους στρατιώτες και ένα υπαξιωματικό που συχνά δηλώνονταν νεκροί. Διασώζονται μαρτυρίες πως μερικοί φαντάροι που απειθάρχησαν εκτελέστηκαν από τους αξιωματικούς τους (Γ. Κονδύλης, Ν. Γρηγοριάδης), ενώ αρκετοί αυτόμολοι εμφανίστηκαν ως «φονευθέντες» στις επιχειρήσεις από τους μπολσεβίκους. Ιδιαίτερη συμμετοχή στην αντικομμουνιστική προπαγάνδα θα αναπτύξουν οι στρατιωτικοί ιερείς.

Στην Οδησό θα συγκροτηθεί κομμουνιστική ομάδα από Έλληνες φαντάρους κρυφά από εθελοντές αξιωματικούς που πρόσκεινταν στον βενιζελισμό και αμείβονταν επιπλέον. Έλληνας ναύτης στη Σεβαστούπολη σφυρίζει καθημερινά τη «Διεθνή» στην κόκκινη φρουρά¹⁴, ενώ Έλληνες πρωτοστατούν (μαζί με Γάλλους) στη ματαίωση συμμαχικού χτυπήματος στην Οδησό (6/4/2019) και απέχουν συνειδητά από κάθε δραστηριότητα στη Μάχη της Μαριούπολης¹⁵ βλέποντας με συμπάθεια ή θετικά το κοινωνικό πείραμα της Οχτωβριανής Επανάστασης όπως και μεγάλο μέρος του ελληνικού παροικιακού ελληνισμού (Ιωαννίδης Μαμέντος, Αλεξάκης, Σκλάβος)¹⁶.

¹² Άρθρο Αρ, Σιδέρη, *Ριζοσπάστης*, 29.11.1918.

¹³ Δ. Καταΐφτσης, «Έλληνες στην Κριμαία του ρωσικού Εμφυλίου 1918-1921», *Ιστορικά Θέματα*, τ. 119, σ.75.

¹⁴ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 13171, 23.01.2019.

¹⁵ Ορ. Οικονομίδης, «Η ουκρανική εκστρατεία και οι Έλληνες φαντάροι», *ΚΟΜΕΠ* 11/1977, σ. 56.

¹⁶ Α. Γκίκας, *Έλληνες στη διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην Ε.Σ.Σ.Δ.*, Σ.Ε., Αθήνα 2007, σ. 29.

2.2. Μικρασιατική εκστρατεία και Σ.Ε.Κ.Ε.

Παράλληλα με τη διεξαγωγή της μικρασιατικής εκστρατείας στο εσωτερικό θα εκδηλώνονται δυναμικές απεργίες και διαδηλώσεις που θα τύχουν έντονης κυβερνητικής καταστολής σε εμπόλεμες συνθήκες.

Το Σ.Ε.Κ.Ε. όχι μόνο θα καταγγείλει τον ελληνικό ιμπεριαλισμό που συναιρείται με την προώθηση των βρετανικών συμφερόντων, αλλά θα υπερασπιστεί τη Σοβιετική Ένωση.

Στο μέτωπο οργανώνει διασυνδεδεμένους κομμουνιστικούς πυρήνες υπό τον έλεγχο «ΚΕ κομμουνιστών φαντάρων»¹⁷ και διακινεί προπαγανδιστικό υλικό (εφημερίδες, προκηρύξεις, μπροσούρες, προσωπικές επιστολές)¹⁸.

Κυκλοφορούν άνω των είκοσι εφημερίδων με κυριότερες τον «Ερυθροφρουρό» και το «Μποεμιά» από την ομάδα Πουλιόπουλου και τη σατυρική «Φούντα» του Γ. Νικολή¹⁹

Αρκετοί ναύτες από Πειραιά στη Σμύρνη θα μεταφέρουν αντίτυπα του Ριζοσπάστη όπως και επιστρατευμένοι απεργοί σιδηροδρομικοί/ τροχιοδρομικοί.

Η ομάδα των Μοναστηριώτη, Νικολή, Μπονάνου και Οικονόμου θα διωχθεί, ενώ ο Πουλιόπουλος θα φυλακιστεί. Το «Κεντρικό Συμβούλιο των Σοβιέτ των Στρατιωτών της Ελλάδας» θα δημοσιεύσει γράμματά του στον «Εργατικό αγώνα». Η πρώτη «αντιπολιτευτική ομάδα» του Σ.Ε.Κ.Ε. («Κομμουνιστική Ένωση») δίνοντας τον τόνο αναβαθμίζεται και ενισχύεται εσωκομματικά έναντι μίας γενικά αντιπολεμικής («Κ.Ε.») που στοχεύει στη μακρά νόμιμο παραμονή του κόμματος²⁰.

Η «Κομμουνιστική Ένωση» (Τζουλάτι, Αφοί Σαραντίδη) ιδρύεται στις 14.2.1921 από την διάσπαση της αριστερής πτέρυγας του Σ.Ε.Κ.Ε. που επιδιώκει ²¹ την προσχώρηση του κόμματος στη Γ΄ Διεθνή σύμφωνα με το Α΄ συνέδριο και επιβιώνει γύρω από το δεκαπενθήμερο περιοδικό «Κομμουνισμός» που προπαγανδίζει τους 21 όρους της Γ΄ Διεθνούς, επικρίνει το ανομοιογενές Σ.Ε.Κ.Ε., απαιτεί απομάκρυνση των απορτουνιστικών και μικροαστικών στοιχείων από αυτό και διοργανώνει καθημερινά κομμουνιστικά επιμορφωτικά μαθήματα. Η «Κομμουνιστική Ένωση» που ιδρύθηκε

¹⁷ Αγ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ.33.

¹⁸ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*, Ύψιλον, Αθήνα 1985, σ. 52.

¹⁹ Ι. Χαροντάκης, «Οι εφημερίδες των στρατιωτών του Μικρασιατικού Μετώπου 1921-1922», *Νέα του ΕΛΙΑ*, Αθήνα 2003, σ.19.

²⁰ Κ. Καστρίτης, *Η ιστορία του Μπολσεβινισμού*, Εργατική Πρωτοπορεία, Αθήνα 2020, σ.66.

²¹ Κ.Ε. του ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τ.Α΄, Σ.Ε., Αθήνα 1974, σ.31.

στις 14.2.21 είναι η πρώτη προσπάθεια ίδρυσης αμιγούς κομμουνιστικού κόμματος στην Ελλάδα και θα εξελιχθεί στον πυρήνα γύρω από τον οποίο δημιουργείται το αρχαιομαρξιστικό κίνημα. Μία επιπλέον καινοτομία της οργάνωσης είναι ο «Όμιλος Γυναικών» της Κ.Ε..

Η γιορτή που διοργανώνει το Μάιο του 1921 θα ματαιωθεί από βίαιη είσοδο της αστυνομίας που θα κατακρατήσει και το συγκεντρωμένο χρηματικό ποσό. Η ομάδα θα επανακυκλοφορήσει το «Προς τους Νέους» του Π. Κροπότκιν και αυτό θα στοιχήσει σε πολλά μέλη τετραετή φυλάκιση και εξαετή στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων²².

Το Β΄ Συνέδριο του Σ.Ε.Κ.Ε. (Απρίλιος 1920) έχει αποφασίσει την ένταξη του κόμματος στη Γ΄ Κομμουνιστική Διεθνή αποδεχόμενο τους 21 προαπαιτούμενους όρους και ακόμα και η δεξιά του πτέρυγα (Σιδέρης, Κουριέλ) αναγνωρίζει την αναγκαιότητα αυτή και την προωθητική δύναμή της Οχτωβριανής Επανάστασης²³

Μπεναρόγιας, Γεωργιάδης και Σιδέρης αν και μετριοπαθείς εντάσσονται στη νέα κατάσταση και διοργανώνουν υποχρεωτικά μαθήματα. Το κόμμα μετονομάζεται σε «Κομμουνιστικό», και ο «Ριζοσπάστης» (όργανο της Κ.Ε.) δημοσιεύει σειρά αναλύσεων περί μπολσεβισμού.

Το Σ.Ε.Κ.Ε. (Κ) θα ενταχθεί και στη «Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία» και θα δεχθεί επιστροφή της πλειοψηφίας των μελών της «Κομμουνιστικής Ένωσης». Όσοι δεν επέστρεψαν μαζί με άλλους θα συσπειρωθούν γύρω από το περιοδικό «Αρχείον Μαρξισμού» ως ανταγωνιστικός πόλος.

Στις εκλογές της 1.11.1920 θα κατέλθει αυτοδύναμο και θα εστιάσει στην αντίθεση με το «μεταπολεμικό μπεριαλισμό» και την κριτική στη «Βουλή των Ραγιάδων» (του 1915) προτάσσοντας τον αντιπολεμικό διεθνισμό και προειδοποιώντας για τη μετακίνηση των αντιβασιλικών στη συνέχεια της εκστρατείας παρά τις διακηρύξεις της

Θα αποσπάσει (κυρίως λόγω του εκλογικού συστήματος) γύρω στις 100.000 ψήφους ενισχυόμενο το εκλογικό αποτέλεσμα έστω και άτονα από τον ευρύτερο αντιβενιζελικό χώρο (επικρατεί το σύνθημα «σφυρί- δρεπάνι» κι «ελιά-στεφάνι»)²⁴ και

²² Κ. Καστρίτης, *Ιστορία του Μπολσεβικισμού*, Εργατική Πρωτοπορεία, Αθήνα 2020, σ.56.

²³ Α. Δάγκας, «ΚΚΕ Ελληνικό Τμήμα της Κ.Δ., Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα 1922-1940. Ο Μεσοπόλεμος», Αθήνα 2003, σ. 204-206.

²⁴ Ε. Σταυρίδης, *Τα παρασκήνια του Κ.Κ.Ε.*, Αθήνα 1953, σ.38

αντιμιλιταριστικά στοιχεία. Μάλιστα, στο δημοψήφισμα για επαναφορά του βασιλιά²⁵ το Σ.Ε.Κ.Ε. (Κ) θα απέχει επισήμως.

Η απεργιακή κορύφωση του 1921 (καπνεργάτες Καβάλας- Δράμας, Τροχιοδρομικοί Αθήνας- Θεσσαλονίκης, ναυτεργάτες και σιδηροδρομικοί) θα διευρύνει την επιρροή του μέσω νέων αγροτικών ομίλων.

Στο Βόλο η συγκέντρωση της «Πανεργατικής Ένωσης» κατά της ακρίβειας θα έχει συγκρουσιακό τέλος με την περιφρούρηση της ηγετικής ομάδας να αποφεύγει τελευταία στιγμή επέμβαση του στρατού όταν οι απεργοί εισέβαλαν σε εργοστάσια (Ματσάγγου, Σκαρίμπα) για να συμπαρασύρουν τους εργαζόμενους στην απεργία και πορεία. Τελική κατάληξη θα είναι ο ξυλοδαρμός πολλών μελών και η φυλάκιση Μπεναρόγια και Αποστολίδη και εκτόπιση για δύομιση χρόνια²⁶

Στη Θεσσαλονίκη (1/5 1921) γίνονται συλλήψεις επιφανών στελεχών που δεν πετυχαίνουν την αναστολή της κινητοποίησης και τη στάση στρατιωτών που προορίζονταν για το μέτωπο και ενώθηκαν με τους διαδηλωτές οδηγώντας σε κήρυξη στρατιωτικού νόμου²⁷.

Τέλος Νοεμβρίου η απεργία της Ομοσπονδίας ηλεκτρεργατών θα προκαλέσει άγρια καταστολή και φυλακίσεις μέσω στρατοδικείων, καθώς ο αντιπολεμικός χαρακτήρας που επιλέγεται προκαλεί εύλογα γενική αποδοχή.

Η βιαιότητα των κινητοποιήσεων με την άγρια καταστολή, τις μαζικές λιποταξίες και η μαζική στράτευση στελεχών οδηγεί την ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε. (Κ) στην Α΄ Πανελλαδική Συνδιάσκεψη (6.2.1922) να υιοθετήσει την τακτική της «μακράς νόμιμου υπάρξεως» όπου λόγω του επικρατούντος μικροαστισμού πρέπει να περιοριστεί η παρουσία σε κοινοβουλευτικά πλαίσια και να αποφύγει έκνομες πρακτικές, με τις αποφάσεις της Κ.Δ. να έχουν ιστορική σημασία και όχι δεσμευτικό χαρακτήρα. Άνοιξη του 22 θα εκδηλωθεί σοβιετική πρωτοβουλία άμεσου τερματισμού των εχθροπραξιών στο μικρασιατικό μέτωπο όπου Ρώσος επιτετραμμένος (πιθανολογείται ο Κ. Ράντεκ) θα απευθυνθεί για βολιδοσκόπηση της ελληνικής κυβερνήσεως (Καρτάλης) και αντιπολιτεύσεως (Στρατός) μέσω του γεν. γραμματέα Γ. Κορδάτου που έληξε άδοξα.

²⁵ Χ. Βραχονιάρης, *Ανάμεσα σε δύο εξεγέρσεις, Κιλελέρ 1910, Τρίκαλα 1925*, Αλφειός, Αθήνα 1985, σ.80.

²⁶ Χ. Τζιτζιλιώνης, *ΟΚΝΕ 1922-1943. Λενινιστικό, μαχητικό σχολείο των νέων*, Αθήνα 1989, σ.37.

²⁷ Θ. Καμπαγιάννης, *Το Εργατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα στην Ελλάδα 1918-1926*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2007, σ.93.

Παράλληλα γίνονται καθημερινές συλλήψεις συντακτών του Ριζοσπάστη που παρακολουθείται στενά από την ασφάλεια, ο Πετσόπουλος συλλαμβάνεται για κείμενά του²⁸, αναστέλλεται η λειτουργία στην Αθήνα του «Σοσιαλιστικού Βιβλιοπωλείου» για να καταλήξουμε στο καλοκαίρι του 1922 όπου σύσσωμη η Κ.Ε. συλλαμβάνεται και στέλνεται στις φυλακές Συγγρού. Την ημέρα εκδήλωσης του κινήματος Πλαστήρα-Γονατά-Φωκά θα αντιμετωπίσει σοβαρό κίνδυνο ζωής, καθώς ο φρούραρχος Αθηνών, Κωνσταντινόπουλος, ζήτησε προφορικά την εκτέλεσή της (στη φυλακή 10.9.22). Ο επικεφαλής δεσμοφύλακας (ανθυπολοχαγός κ. Βαγγίδης) ζήτησε έγγραφη εντολή που ποτέ δε δόθηκε, ενώ παράλληλα αντέδρασαν στασιαστικά και οι αλληλέγγυοι Μανιάτες ποινικοί κρατούμενοι ματαιώνοντας οριστικά κάθε τέτοια απόπειρα λόγω της εκτίμησής τους ως Μακεδονομάχοι στο Γεωργιάδη (που είχε αρνηθεί την αυτονομία της Μακεδονίας-Θράκης). Εκτός των Κορδάτου-Γεωργιάδη διεσώθησαν έτσι Σιδέρις, Πετσόπουλος, Ευαγγέλου, Παπανικολάου, Αγγελής και Στράγγας. Η δράση του κόμματος δεν ήταν τέτοια που να καθορίσει το δραματικό αποτέλεσμα. Απλά ενίσχυσε το συλλογικό αντιπολεμικό αίσθημα και διεύρυνε τη βάση μελών και συμπαθούντων. Εξάλλου παρέμεινε επικεντρωμένη στον τερματισμό των εχθροπραξιών και όχι στην ήττα. Άλλωστε 8 ημέρες μετά την έναρξη της γενικής τουρκικής επίθεσης και της διαταγής αποστράτευσης που ακολούθησε υπό τον φόβο να φθάσουν συντεταγμένα επαναστατικά στρατιωτικά τμήματα που θα ανέτρεπαν την κατάσταση, ο εντολοδόχος πρωθυπουργός Ι. Μεταξάς (μετά την παραίτηση Γούναρη-Στρατού (27.8.1922) και την αποτυχία Ν. Καλογερόπουλου και μέσω του διευθυντή της «Αθηναϊκής» Ομήρου Ευελπίδη) που και αυτοπροσώπως επισκέφθηκε την έγκλειστη ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε. προτείνοντας τη συμμετοχή στην κυβέρνησή του. Ο Κορδάτος αναγνώρισε την κρισιμότητα των στιγμών αλλά αρνήθηκε για λόγους αρχής συμμετοχή σε προσπάθεια διάσωσης του θρόνου και του αστικού καθεστώτος.

Η μικρασιατική καταστροφή επέφερε το κίνημα των Πλαστήρα-Φωκά-Γονατά που είχε ως πρώτο μέλημα τη συγκράτηση των αντιδράσεων των προλεταριοποιημένων προσφυγικών μαζών και την απόκρουση μισθολογικών διεκδικήσεων²⁹.

Το προσφυγικό τώρα 1,5 εκ. προσφύγων επιφέρει κατακόρυφη πτώση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων (λόγω μείωσης ημερομισθίων και τιμαριθμικής

²⁸ Α. Μπενάρωγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Κομμούνα, Αθήνα 1986, σ.38.

²⁹ Χ. Χατζηιωσήφ, *Η γηραιά σελήνη. Η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830-1930*, Αθήνα 1993, σ.393.

ανόδου) αφού χωρίς δυνατότητα επανάκαμψης συγκροτούν μόνιμη φθηνή εφεδρική εργατική δύναμη³⁰.

Επιφυλακτική η ηγεσία του Σ.Ε.Κ.Ε. (Κ) μέσω του Ριζοσπάστη καλεί σε επιβολή φορολογίας όσων κέρδισαν από τον πόλεμο, γενική αποστράτευση, αποζημιώσεις θεμάτων, γενική αμνηστία, παραχωρήσεις γαιών σε ακτήμονες και διενέργεια εκλογών με απλή αναλογική αφού προηγηθεί αποκατάσταση συνταγματικών ελευθεριών, άρση λογοκρισία, άμεσες αποφυλακίσεις στελεχών του και συνεννόηση με Σοβιετική Ένωση που αναγνωρίζεται ως εγγυητής σταθερότητας³¹.

Στην άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού θα σημειωθούν αποδοκιμασίες ανωτέρων και στασιαστικές εκδηλώσεις και ενέργειες³². Η επιστροφή κομμουνιστών από το μέτωπο μοιραία αλλάζει τις εσωκομματικές ισορροπίες υπέρ των ριζοσπαστικοποιημένων στρατευμένων και νεολαίων που εμπνέονται από το δράμα μιας άμεσης σοβιετικής επανάστασης.

2.3. Πολιτικές διεργασίες και κομματικές εξελίξεις

Το έκτακτο κομματικό συνέδριο (Οχτώβρης 1922) θα επικαιροποιήσει τη διάσταση απόψεων χωρίς μεταβολή της επίσημης γραμμής και θα διαγράψει τον αντιηγετικό Πατσόπουλο.

Η ανερχόμενη ομάδα Σαργολόγου, Σταυρίδη, Παπαναστασίου και Αγγελή προτάσσει τα συνθήματα «έξω οι διανοούμενοι» και «ήρθε η ώρα της προλεταριακής επανάστασης».

Νοέμβριο του 1922 στο ιδρυτικό συνέδριο της «Ομοσπονδίας Κομμουνιστικών Νεολαίων Ελλάδας» αναδεικνύεται α΄ γραμματέας ο Ζακ Βεντούρα.

Το Μάιο του 1923 στο «Εθνικό Συμβούλιο» του κόμματος (παρουσία εκπροσώπου της Γ΄ Διεθνούς καταγγέλλεται η γραμμή της «μακράς νομίμου υπάρξεως» και το κόμμα συνδέεται εκ νέου οργανικά με τη Γ΄ Διεθνή.

Οι ενδοκομματικές συγκρούσεις που ακολουθούν οδηγούν στην αποχώρηση των Γεωργιάδη και Σιδέρη.

³⁰ Α. Λιάκος, *Εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το διεθνές γραφείο εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα 2016, σ.85.

³¹ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 1877-398, 11.9.1922

³² Α. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Κομμούνια, Αθήνα 1986, σ.158.

Η μαχητική άνοδος των κινητοποιήσεων στις νέες συνθήκες θα διαχειριστεί με τη δημιουργία «Επιτροπών Αμύνης» (κατά το Τριτοδιεθνιστικό «Ενιαίο Μέτωπο») με ευρύτερη συμμετοχή συνδικαλιστών εκτός Γ.Σ.Ε.Ε.³³. Με τη συνδρομή των οργανώσεων Παλαιών Πολεμιστών θα προκηρυχθεί η γενική απεργία του Αυγούστου του 1923 που θα καταλήξει σε δολοφονίες διαδηλωτών-απεργών στο Πασαλιμάνι στα πλαίσια άγριας καταστολής. Η ήττα της γενικής απεργίας θα δημιουργήσει κλίμα δυσαρέσκειας στους συμπαθούντες εργάτες. Διαγραφές και παραιτήσεις θα οδηγήσουν έως το Γ΄ Έκτακτο Συνέδριο τα ιδρυτικά μέλη της Σ.Ε.Κ.Ε. εκτός κόμματος (με τελευταίο το Μπενάρδια που υπερασπίστηκε τη «λαϊκή δημοκρατία» έναντι της επίσημης «Εργατοαγροτικής κυβέρνησης»).

Οι νέες διαγραφές της ομάδας Παπαναστασίου- Αρβανιτάκη που αξιώνουν άμεση προλεταριακή επανάσταση και αποχώρηση από κοινοβουλευτικές διαδικασίες θα οδηγήσουν στη συγκρότηση της βασικής αντιπολιτευτικής ομάδας στο Κ.Κ.Ε. ως το 1924 («Κομμουνιστική Ένωση» που εξέδιδε το «Κομμουνιστικό Βήμα» που ανταγωνιζόταν σε κυκλοφορία τον επίσημο «Ριζοσπάστη»)³⁴.

Στο Γ΄ Έκτακτο Συνέδριο (με συμμετοχή των Μανουηλίσκου-Σμέραλντ εκπροσώπων της Γ΄ Διεθνούς) επιτυγχάνεται η «μπολσεβικοποίηση» του κόμματος με εκλογή νέας Κ.Ε. και Εκτελεστικής Επιτροπής, με πλήρη αποδοχή των «21 όρων» και αποφάσεων της Διεθνούς και καθιέρωση της αρχής του «δημοκρατικού συγκεντρωτισμού». Το κόμμα έκτοτε αλλάζει οργανωτική δομή με συγκρότηση συστήματος πυρήνων και παράλληλα εγκαταλείποντας το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο οργάνωσης (τοπικές οργανώσεις, όμιλοι, κ.λ.π.) μετονομάζεται σε «Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος» («Ελληνικό Τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς»). Το Κόμμα με δημιουργική ενσωμάτωση της στρατηγικής του «Ενιαίου Μετώπου» (που είχε συμφωνηθεί στο 3^ο και 4^ο συνέδριο της Κ.Δ.) θα προτάξει το σύνθημα της «Εργατοαγροτικής Κυβέρνησης» και θα υιοθετήσει άκριτα το σύνθημα της «ανεξάρτητης Μακεδονίας και Θράκης» σύμφωνα με οδηγίες της Κ.Δ. και γι' αυτό τα επόμενα χρόνια θα δεχθεί έντονη κριτική και επιθέσεις αλλά και θα αντιμετωπίσει δυσκολίες στην ανάπτυξη και εμβέλειά του. Οι διαφωνούντες πρώην γεν. γραμματείς Κορδάτος και Αποστολίδης με το «αυτονομιστικό» θα τεθούν εκτός κόμματος ως

³³ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2149-620, 15.06.1923.

³⁴ Γ. Ταμτάκος, *Αναμνήσεις μίας ζωής στο Επαναστατικό Κίνημα*, Θεσσαλονίκη 2014, σ.45.

«διαβρωμένοι από σοσιαλδημοκρατικές αντιλήψεις και απροσάρμοστοι στις νέες συνθήκες που άνοιξε η πρώτη νικηφόρα προλεταριακή επανάσταση»³⁵.

2.4. Τέχνη και περιοδικό «Νέοι Βωμοί»

Η κυκλοφορία του περιοδικού «Νέοι Βωμοί» θα είναι το πρώτο περιοδικό τέχνης που θα απηχεί στενά τις απόψεις Σ.Ε.Κ.Ε. (Κ) και θα ελέγχεται από αυτό. Η τέχνη γι' αυτό εκτός από προλεταριακή είναι και ανθρωπιστική, μοντερνιστική, αντιμιλιταριστική και επαναστατική³⁶. Δημοσιεύει πονήματα Ιβαν Γκόλ και Μαγιακόφσκι ως πρότυπα. Μέσα σε ένα εκδοτικό οργασμό εκδόσεων λογοτεχνικών περιοδικών στην Ελλάδα οι «Νέοι Βωμοί» δίνουν σύμφωνα με το Ριζοσπάστη επαναστατική πνοή στην ιδεολογική ζύμωση προβάλλοντας τη «προλεταριακή τέχνη»³⁷.

Από την εκδοτική ομάδα «Συντροφιά νέων» ξεχωρίζει το δίδυμο Τάσου Δόντη και Άγγελου Μαντζελίδη, ενώ από αυτή των συνεργατών συναντάμε τον Κορδάτο, Κατηφόρη, Πικρό, Ραφτόπουλο, Τσουκαλά, Παπανικολάου, και Λαπαθιώτη. Ο όρος «προλεταριακή τέχνη» έχει την έννοια της ενασχόλησής της με εργατικά ζητήματα και απέχει από τη μορφή που θα πάρει τη δεκαετία του 30 αλλά και με τη «προλεκουλτ» στη Σοβιετική Ρωσία. Η τροτσιστική αντίληψη ότι δεν υπάρχει αμιγής προλεταριακός πολιτισμός και τέχνη κυριαρχεί στο περιοδικό και στον επίσημο Ριζοσπάστη.

Η αιρετική λόγια μορφή του ιδιόμορφου Λαπαθιώτη έχει προηγηθεί ως συνεργάτης του «Νουμά», όπου έχει δημοσιευθεί το «Μανιφέστο» στα φουτουριστικά πρότυπα Μαρινέτι και Βορτσιστών και καλεί τους νέους σε διάλυση καθετί ψεύτικου και πλαστού³⁸.

Τόπος συνάντησης των συνεργατών του περιοδικού το «Μπαγκείον» και το «Μεθυσμένο καράβι» με συχνή χρήση ναρκωτικών. Ο Π. Πικρός (Γ. Γεναρόπουλος) αρχισυντάκτης του Ριζοσπάστη στο πρώτο τεύχος θα δημοσιεύσει το διήγημά του «Χουανίτα» και διαχρονικά θα είναι τυπικό δείγμα των σοβιετικών επιρροών και μορφή αναφοράς για το αίτημα της δεκαετίας λόγω των απόψεων του

³⁵ Γ. Κορδάτος, *Αρθρογραφίες στην ΚΟΜΕΠ 1921-1924*, Αθήνα 2009, σ.13.

³⁶ Κ. Κλώνης, «Δεν υπάρχουν αξίες σταθερές», *Νέοι Βωμοί*, τχ. 1 (1924), σ. 13.

³⁷ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2361-851, 01.03.1924.

³⁸ Ν. Λαπαθιώτης, «Μανιφέστο», *Νουμάς*, τχ.524 (19.04.1914), σ.103.

(«λογοτεχνία του Ζόφου»)³⁹ μέσα από τα βιβλία του «Χαμένα Κορμιά» (1922), «Σα θα γίνουμε άνθρωποι» (1925) και «Τουμπεκί» (1927).

Οι ήρωές του είναι περιθωριακοί, εξαρτημένοι χωρίς σοσιαλιστικά ιδεώδη και ηθική, που κινούνται σε ταβέρνες, τεκέδες, καφενεία και πορνεία, ώστε να επιτευχθεί ένα δείγμα, κράμα, ώσμωσης μποντλαιρισμού και μπολσεβικισμού⁴⁰.

Παράλληλη πορεία θα έχει ο Νίκος Κατηφόρης που θα δημοσιεύσει το «Για μια καινούργια ανάσταση» και για μία δεκαετία θα γράφει το χρονογράφημα του Ριζοσπάστη (ψευδώνυμα: «προλετάριος, πρωτοπόρος ή αγωνιστής»).

Σε όλη τη μεσοπολεμική περίοδο θα βρίσκονται και οι δύο σε όλα τα αναγνωστικά λογοτεχνικά περιοδικά που βρίσκονται κοντά στο Σ.Ε.Κ.Ε.. Η έκδοση του περιοδικού θα ολοκληρωθεί σε 6 συνολικά τεύχη και στην αυτοκριτική της συντακτικής ομάδας θα αναφερθεί η αναζήτηση μίας αυστηρότερης επαναστατικής και ανθρωπιστικής κατεύθυνσης⁴¹ ανταποκρινόμενοι στον αληθινό προορισμό έως επαναστατικού περιοδικού «Προλεταριακής Τέχνης» από το 7^ο φύλλο του που τελικά ποτέ δεν εκδόθηκε⁴².

³⁹ Π. Μουλάς, *Η μεσοπολεμική λογοτεχνία. Από τον Πρώτο στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1939)*, Αθήνα 1996, σ.51.

⁴⁰ Χρ. Ντουσιά, *Η δεκαετία του '20: από την ποίηση της παρακμής στην κοινωνική αμφισβήτηση*, Ηράκλειο 2012, σ.75.

⁴¹ Συντροφιά Νέων, «Έξι μήνες», *Νέοι Βωμοί*, τ. 6 (1924), σ.194.

⁴² Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2463953, 13.06.1924.

Γ' Κεφάλαιο

Η πορεία της «μπολσεβικοποίησης» του κόμματος

3.1. «Νέοι κομμουνιστές» και Ομοσπονδία Ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών

Η νέα κομματική ηγεσία με γραμματέα τον Π. Πουλιόπουλο οφείλει την ανάδειξή της στην ανάπτυξη μεταξύ 1922-1924 των πάνω από 400 ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών ως προϊόντα ζύμωσης τόσο στο μέτωπο όσο και άμεσα μεταπολεμικά ως πρωτοβουλίες πρωτοπόρων κομματικών μελών που συναινούν στη «μπολσεβικοποίηση» και έχουν αυξημένη επιρροή στα μέλη.

Βασικό σύνθημα «Πόλεμος κατά του Πολέμου»⁴³ και κύρια αιτήματα: αποζημιώσεις, συντάξεις, επιδόματα, συνεργασία με Γ.Σ.Ε.Ε., γενική αμνηστία, στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις και δωρεάν αγροτικός κλήρος στα πλαίσια διασύνδεσης με τους αγρότες.

Η Ομοσπονδία που ιδρύεται το 1924 θα αποτελέσει τμήμα της «Διεθνούς Παλαιών Πολεμιστών» και θα εκδίδει το περιοδικό «Παλαιός Πολεμιστής» με κυκλοφορία 20.000 αντιτύπων. Είχε προηγηθεί από τον Δεκέμβρη του '22 η συγκρότηση διοίκησης της «Πανελληνίας Ένωσης Αναπήρων» στο ΕΚΑ (27/12/1922). Το ηγετικό της δίδυμο Σταματόπουλος-Κώστας θα ζητήσουν αύξηση των συντάξεων μέσω έκτακτης φορολογίας στον καπνό και διασύνδεση με τη Γ.Σ.Ε.Ε.. Από τη γενική συνέλευσή της 20.11.1922 είχε αποφασιστεί η ίδρυση Ομοσπονδίας «Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου» με επαρχιακή διακλάδωση. Η πρώτη διοίκηση έχει την παρακάτω σύνθεση: Π. Μάρκου (πρόεδρος) Κ. Βιτάλης (γραμματέας), Ν. Τζανετουλάκης (ταμίας) και Ι. Ρεντίφης, Η. Ιωάννου, Ι. Αδελλής, Γ. Παπαδημητρίου και Γ. Ζαχαρίας (μέλη).

Αρχές του 1925 το ΚΚΕ θα καταγγείλει μέσω του Ριζοσπάστη το σοβινισμό των πλουτοκρατών που εντείνει την προπαγάνδα μέσα στα στρατόπεδα⁴⁴. Από τα τακτικά παραρτήματα θα διακριθεί αυτό του Ηρακλείου που θα εκδώσει την εφημερίδα «Η φωνή του Εφέδρου» από τις 24/8/1923 (σύμφωνα με την «Νέα Εφημερίδα») αξιοποιώντας τη δωρεά τυπογραφείου από φιλικό σωματείο από τη Στουτγκάρδη (επιρροή Πουλιόπουλου).

⁴³ Φ. Ορφανός, «Πόλεμος κατά του Πολέμου», στο: *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα*, (Επιμ. Π. Νούτσος), Αθήνα 1993, σ.367.

⁴⁴ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2696-1196, 1,4, 5.2.1925.

Στα αγροτικά συλλαλητήρια των αρχών του 1925 με αίτημα την εθνικοποίηση τσιφλικιών και μοναστηριακών κτημάτων, αποκατάσταση προσφύγων και «σεισάχθεια χρεών» σε τράπεζες και τοκογλύφους (Λάρισα, Λειβαδιά και κυρίως Τρίκαλα) οι τοπικές ενώσεις εμπνέουν, οργανώνουν και διευθύνουν τις αγροτικές κινητοποιήσεις⁴⁵. Σε Κρήτη, Μακεδονία και Αθήνα κυριαρχεί η εμφάνιση με στολή και η βίαιη διάλυση είναι η συνήθης κατάληξη. Σημαντική πρωτοβουλία αναλαμβάνει η Ο.Κ.Ν.Ε. με κυκλοφορία και διάδοση εντύπων όπως «Νέος Λενινιστής» και «Ελ Τζιοβένο» (σε ισπανοεβραϊκή διάλεκτο).

Το κόμμα εκδίδει την «Κομμουνιστική Επιθεώρηση» (ΚΟ.ΜΕ.Π.) και με ειδική στόχευση τους φαντάρους τις εφημερίδες «Φαντάρος», «Στρατώνας», «Τσιμινιέρα» και «Φωνή του Εφέδρου».

Η νέα κομματική ηγεσία ζει σε μία πολεμική παρά σε μία ειρηνική περίοδο και αντιλαμβάνεται την πολιτική διαδικασία με πολεμικούς όρους.

Οι συλλήψεις και οι φυλακίσεις περιγράφονται ως «λήψη βαπτίσματος του πυρός»⁴⁶, η Πρωτομαγιά ως «μέρα εκστρατείας»⁴⁷ και «η εργατική τάξη δεν περνά στο στρατόπεδο συνεργασίας λύκων-προβάτων»⁴⁸. Πολλά μέλη κυκλοφορούν οπλισμένα ή εξοπλισμένα με στρατιωτικό υλικό.

Στο πρώτο τεύχος της «Νεολαίας» ο πόλεμος δεν είναι απλή διαταξική διαμάχη αλλά σύγκρουση συντηρητικού παρελθόντος και προοδευτικού μέλλοντος που νομοτελειακά θα κυριαρχήσει⁴⁹. Η Ο.Κ.Ν.Ε. μεταξύ 1922 και 1924 θα αυξηθεί από τα 300 στα 700 μέλη με πυρήνες σε πολλά γυμνάσια και πανεπιστήμια⁵⁰.

Ο Βαφειάδης περιγράφει τη στρατιωτική θητεία ως «επαναστατικό καθήκον» της πραγματοποίησης της λενινιστικής εντολής για το «νέο προλεταριάτο», ως χρόνο εκμάθησης της πολεμικής τέχνης για άσκησή της όχι εναντίον αδελφών εργατών άλλων χωρών αλλά ενάντια στους εγχώριους εκμεταλλευτές μέσω μετατροπής του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο και επανάσταση⁵¹.

Το Κ.Κ.Ε. θα συγκροτήσει υποδειγματικό ειδικό συνωμοτικό στρατιωτικό τμήμα (ΑΜΙ αντιμιλιταριστικό) αρχές του 1924 έως την εξάρθρωσή του το 1925. Στο φοιτητικό χώρο εμφανίζεται αυξημένη δραστηριότητα με αυξημένη μάλιστα ενεργό

⁴⁵ Α. Φλούντης, *Το φοιτητικό κίνημα 1923-1928*, Κέδρος, Αθήνα 1983, σ.25.

⁴⁶ Α.Φλούντης, *ό.π.*, σ.190.

⁴⁷ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ.φ. 2772-1272, 24.04.1925.

⁴⁸ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2772-1272, 24.04.1925

⁴⁹ Ανώνυμο άρθρο, *Νεολαία*, 01.08.1922.

⁵⁰ Β. Μπαρτζιώτας, *Εξήντα Χρόνια Κομμουνιστής*, Αθήνα 1986, σ.28.

⁵¹ Μ. Βαφειάδης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1984, σ.73.

συμμετοχή εργατριών που περιγράφεται στην εφημερίδα «Φοιτητικό Βήμα» που εκδίδεται από την «Οργάνωση Κομμουνιστών σπουδαστών της Ο.Κ.Ν.Ε.» και που προβάλλει σταθερά τα αιτήματα περί αντίθεσης στην αύξηση διδάκτρων, αγορά βιβλίων και προβλήματα απόστρατων φοιτητών (μελών των ενώσεων Παλαιών Πολεμιστών). Οι απόστρατοι έχουν θέση και ρόλο και στο φοιτητικό κίνημα κυρίως σε απαγορευμένες κινητοποιήσεις που παρεμβαίνουν δυναμικά. Χαρακτηριστικά σε διαμαρτυρία στην κατοικία του Πρύτανη, αντιμέτωποι με την Ειδική Ασφάλεια, θα επιτύχουν με το φόβο των μαγκούρων και την πειθώ των επιχειρημάτων και με αναφορά στην προσωπική τους συμβολή, να δεχθεί η ασφάλεια την είσοδο τριμελούς αντιπροσωπείας στην πρυτανική κατοικία⁵².

Το «παλαιοπολεμικό κίνημα» θα σταθεί αλληλέγγυο στις αγροτικές κινητοποιήσεις του 1925 στη Θεσσαλία με χαρακτηριστική περίπτωση αυτή των Τρικάλων που ο συνδυασμός κινητοποίησης και κατάληψης μοναστηριακών κτημάτων αντιμετωπίστηκε βίαια από το στρατό (5^ο σύνταγμα Τρικάλων- πειθαρχική μονάδα υπό τον αντισυνταγματάρχη Χρήστο Καβράκο) στις 2/2/1925 με αποτέλεσμα 6 νεκρούς και άνω των 30 τραυματιών όπως παρουσιάζονται διθυραμβικά ως προς την αποφασιστικότητα και αποτελεσματικότητα της καταστολής από τις αθηναϊκές εφημερίδες της 3/2/1925 «Σκριπ» και Εμπρός αλλά και τα τοπικά «Τρικαλινά Νέα» (του Θεόδωρου Νήμα).

Από το Μάρτιο του 1925 θα κηρύξουν απεργία διαδοχικά οι σιδηροδρομικοί, οι ναυτεργάτες, οι υπάλληλοι ηλεκτρισμού και αερίοφωτος με κορύφωση την απεργία στο δημοσιούπαλληλικό κλάδο με διεκδίκηση μισθολογικών και εργασιακών βελτιώσεων. Οι κινητοποιήσεις εκτός της κυβερνητικής αδιαλλαξίας θα αντιμετωπίσουν την προσπάθεια βίαιης διάλυσής τους ή κήρυξής τους ως παράνομες. Εκτός των επικρίσεων του κομμουνιστικού χώρου που τις οργανώνει και τις καθοδηγεί μόνο η «Δημοκρατική Ένωση» (Α. Παπαναστασίου) συμπαραστέκεται από το αστικό φάσμα.

⁵² Χ. Τζιντζιλιώνης, *ΟΚΝΕ 1922-1943, Λενινιστικό μαχητικό σχολείο των νέων*, Σ.Ε., Αθήνα 1989, σ. 83.

3.2. Αρχικές απόπειρες «μπολσεβικοποίησης»

Η νέα εκτελεστική επιτροπή θεωρεί ως προϋπόθεση της επιθυμητής «μπολσεβικοποίησης» τη συστηματική μορφωτική λενινιστική εργασία όπου το κόμμα υστερεί βασιζόμενο στον εμπειρισμό.

Οργανώνονται τρεις κύκλοι μαθημάτων (συμπαθούντων, μέλη και ανερχόμενα στελέχη). Σε επίπεδο οργανώσεων θεσπίζεται σχολείο με δύο ή τρία εβδομαδιαία μαθήματα. Περιεχόμενο είναι η ανάλυση των πεντάμηνων μαθημάτων, ανάλυση κομμουνιστικού προγράμματος και αλφαβήτου, καθώς και ιστορίας της ταξικής πάλης και ανάλυση της δράσης της «Προφιντέρν» (Κομμουνιστικής Επαγγελματικής Διεθνούς)⁵³.

Η στοιχειώδης πιστοποιημένη μόρφωση είναι προϋπόθεση ένταξης. Τα μαθήματα συνοδεύονται από αντίστοιχες δράσεις σε εργατικά κέντρα και αγροτικές συλλογικότητες. Μάλιστα οι έννοιες που εισάγονται στη φρασεολογία της Κ.Κ.Ε. σχεδόν «συνιστούν διάλεκτο»⁵⁴.

Από το 1923 το δίδυμο του Ριζοσπάστη, Κορδάτος-Πικρός, «ποινικοποιεί» για τα μέλη την ανάγνωση αστικών εφημερίδων και επιχειρεί κυκλοφοριακή άνοδο⁵⁵ στα πλαίσια συγκρότησης «Κόμματος μαζικής εργατικής και προσφυγικής σύνθεσης». Οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες στο Κ.Κ.Ε. φθάνουν τις 4. Η «Εποχή» που έβγαζε η Συγκεντρωτική Ομάδα Σ.Ε.Κ.Ε. Θεσσαλονίκης (Μπεναρόγιας, Γιαμογιάννης. «Ο Αγών» που έβγαζαν οι εργάτες αεριόφωτος (έως το 1924 που ανέκτησε τον έλεγχο του σωματείου το Κ.Κ.Ε.) και μία του Γεωργιάδη και μία τοπική (Χίος).

Η «Εποχή» θα αντικατασταθεί από τη «Φωνή του Εργάτη», όταν Μπεναρόγιας και Γεωργιάδης συνεργάζονται στην «Εργατική Σοσιαλιστική Ένωση Ελλάδας», «Ε.Σ.Ε.».

Η «Κομμουνιστική Ένωση Ελλάδας» (Ευάγγελος Παπαναστασίου) την περίοδο 1924-1925 εκδίδει το «Κομμουνιστικό Βήμα» και εκφράζει την Αντικοινοβουλευτική Κομμουνιστική Αριστερά που προήλθε από την Κομμουνιστική Πτέρυγα του Σ.Ε.Κ.Ε. (1920) και διαλύθηκε το καλοκαίρι του 1925.

⁵³ Σ. Τσελεμέγκος, «Η Διεθνής των Κομμουνιστικών Συνδικάτων», στα: Πρακτικά του 1^{ου} Συνεδρίου 3.-19.07.1921, Πλανήτης 70, Αθήνα 1974, σ.85.

⁵⁴ Ανώνυμο άρθρο, «Έτσι γεννήθηκε το ΚΚΕ: Μιλούν για πρώτη φορά οι δημιουργοί του», *Βήμα*, 24.11.1978

⁵⁵ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2339-812, 22.01.1924.

Το περιοδικό «Κομμουνισμός» που εκδίδεται από την «Κομμουνιστική Ένωση» (Τζουλάτι, αφοί Σαραντίδη από το 1921 και είναι στα πλαίσια του Β΄ Συνεδρίου της Κ.Δ. για να συνεχιστεί από το αρχαιομαρξιστικό κίνημα μετά).

Επιχειρείται οργανωτική ανασυγκρότηση με επίκεντρο «εργοστασιακούς πυρήνες»⁵⁶ και «τριάδες» στον κρατικό μηχανισμό που θα αποδειχθούν ιδανικές στις φάσεις παρανομίας στο μέλλον. Η Ο.Κ.Ν.Ε. δημιουργεί στο φοιτητικό χώρο πυρήνες, ανά σχολή υπό την καθοδήγηση της «Οργάνωσης Κομμουνιστών Σπουδαστών».

Η Γ.Σ.Ε.Ε. διασυνδέεται με την «Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνή» (Μόσχα) και οι εργάτες ενώνονται στα Συνδικάτα κατά κλάδο παραγωγής και σε εθνική κλίμακα και όχι κατά ειδικότητα⁵⁷. Η πολυμορφία του εργατικού κινήματος γίνεται αντιληπτή μέσα από ιεραρχημένες κατηγορίες μη συνειδητών στο κατώφλι και πλέον συνειδητών στο κεφαλόσκαλο.

Ο θάνατος του Λένιν θα επιβεβαιωθεί με καθυστέρηση (26/01/1924) και θα έχει σημαντική επίδραση ως «αρχηγός της παγκόσμιας κοινωνικής επαναστάσεως», η μεγαλύτερη ιστορική φυσιογνωμία ανά τους αιώνες⁵⁸.

Ο Στίνας περιγράφει την καθολική εντύπωση μεταξύ των νέων κομμουνιστών πως είχαν πάντα δίκιο και πως «όσα πιστεύατε ήταν συνυφασμένα με το όνομά του»⁵⁹.

Η επέτειος του θανάτου του Λένιν που βαθμιαία γίνεται ημέρα μνήμης Λιμπκνεχτ-Λουξεμπουργκ, η Πρωτομαγιά και η επέτειος της Οχτωβριανής Επανάστασης είναι τα σημεία αναφοράς για το κίνημα με σχεδόν θρησκευτική επίδραση στους οπαδούς σε επίπεδο μορφών ιεροτελεστίας και (μετά το 1929 ιδίως) επιδιώκουν να αντικαταστήσουν θρησκευτικές ιεροτελεστίες σε συναίρεση με την εισαγωγή του νέου ημερολογίου. Μέσα από το κομματικό τύπο θα καταγγεληθούν:

α) ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας (δάνειο Δεκεμβρίου 1924 στο Λονδίνο μεταξύ Αλ.Διομήδη ως διοικητή της Εθνικής Τράπεζας και του Άγγλου μεγαλοτραπεζίτη Hambro)

β) η σύμβαση του ελληνικού δημοσίου με την Ούλεν (αμερικανικών συμφερόντων) για χρηματοδότηση και κατασκευή του φράγματος του Μαραθώνα (δημιουργία τεχνητής λίμνης) σε συνδυασμό με υδραγωγείο μετοχευτεύσεως,

⁵⁶ Γ. Αλεξιάτος, *Η εργατική τάξη στην Ελλάδα. Από την πρώτη συγκρότηση στους ταξικούς αγώνες του μεσοπολέμου*, Αθήνα 2015, σ. 240.

⁵⁷ Α. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών Θεσμών*, Αθήνα 2016, σ.141.

⁵⁸ Άνωνμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2343-816, 26.01.1924.

⁵⁹ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*, Ύψιλον, Αθήνα 1985, σ. 107.

διυλιστηρίου και δικτύου διανομής παρά το έντονο υδρευτικό πρόβλημα της πρωτεύουσας της οποίας ο πληθυσμός αυξήθηκε με γρήγορο ρυθμό ιδίως με το προσφυγικό στοιχείο. (Η σύμβαση προβλέπει δικαίωμα κέρδους για την κατασκευή, 1,2 εκατομμύρια δρχ. και ως γενικά έξοδα ένα ποσοστό 17% επί της ολικής αξίας) με παραχώρηση της εκμετάλλευσης του έργου για 22 χρόνια από το 1929 μέσω σύναψης εξωτερικού δανείου 9,5 εκατομμύρια δρχ. και τιμή εκδόσεως 85%, δηλαδή 11 εκατομμύρια δρχ.).

Από τον Απρίλιο του 1925 θα ξεκινήσουν διώξεις (Πουλιόπουλος, Μάξιμος) λόγω της θέσης για «Ανεξάρτητη Μακεδονία-Θράκη» που θα ενταθούν με τη δικτατορία του Πάγκαλου (Ιούνιος 1925). Το κόμμα τίθεται εκτός νόμου, απαγορεύονται τα έντυπα του στο σύνολό τους και οδηγούνται σε φυλακή ή εξορία άνω των 1000 μελών, ενώ η Γ.Σ.Ε.Ε. απειλείται σοβαρά με διάλυση. Οι ενώσεις Παλαιών Πολεμιστών παύουν να υφίστανται ενώ ενόψει του 3^{ου} Συνεδρίου της Γ.Σ.Ε.Ε. το Κ.Κ.Ε. διακόπτει με αυτή την οργανική του σύνδεση υπέρ της ενότητας της εργατικής τάξης με παράλληλη συνέχεια του πολιτικού αγώνος για την απελευθέρωση της εργατικής τάξεως ως κατάληξη.

Παραμονή του 2^{ου} Συνεδρίου της Γ.Σ.Ε.Ε. η παγκαλική δικτατορία συλλαμβάνοντας εκατοντάδες κομμουνιστές συνέδρους διαμόρφωσε την αλλαγή ηγεσίας της με αλλοίωση των συσχετισμών και με τελικό αποτέλεσμα την αποχώρησή της Γ.Σ.Ε.Ε. από την Κόκκινη Διεθνή και τη σύνδεση της με αυτή του Άμστερνταμ⁶⁰.

Στο 3^ο Συνέδριο επί 457 αντιπροσώπων οι 278 επρόσκειντο στο Σ.Ε.Κ.Ε.. Οι 119 εξ' αυτών συνελήφθησαν και κρατήθηκαν κατά τη διάρκεια του συνεδρίου σε πλοία στο Σαρωνικό για να επιτευχθεί η εξαγγελθείσα από το καθεστώς «αποκομμουνιστικοποίηση». Σ' αυτή θα συμπράξουν και οι σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις (Δ, Στράτης έως το 1930 που θα αποχωρήσουν από τη διοίκηση), αλλά και οι αρχαιομαρξιστές (ανεξάρτητα ή κίτρινα συνδικάτα).

Η απάντηση θα δοθεί στις 3-9.2.1929 με την ίδρυση της «Ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε.» που συσπειρώνει και καθοδηγεί το σύνολο των ταξικών σωματείων και συντηρεί ταξικές παρατάξεις της επιρροής της σε μαζικές οργανώσεις στην κυβερνητική πλέον Γ.Σ.Ε.Ε. χωρίς να διασπάσει τα κλαδικά σωματεία (π.χ. βιομηχανία).

Είχε προηγηθεί το Μάιο του 1928 το 4^ο συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. με αποκλεισμούς ταξικών σωματείων, σωματεία-φαντάσματα και αποκλεισμούς

⁶⁰Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., *Επίσημα Κείμενα*, τ. β', (1925-1928), Σ.Ε, Αθήνα 1974, σ.128.

ολόκληρων ομοσπονδιών (π.χ. καπνεργατών, ηλεκτρεργατών κ.λ.π). Στην ενωτική Γ.Σ.Ε.Ε. θα συμπράξουν Αποστολίδης και η Οργάνωση του Σπάρτακου.

Η σύλληψη του συνόλου της ΚΕ είναι η αιτία ανάληψης της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. από Χαϊτά, Ευτυχιάδη, με γραμματέα το Σταυρίδη που θα θέσει ως στόχο την «αριστερή δημοκρατία»⁶¹ που αποκρούστηκε από τη βάση του κόμματος και το σύνολο της νεολαίας.

Η σύσκεψη παραγόντων (5-8.9.1926) θα το καταγγείλει ως δεξιά παρέκκλιση και θα επανεκλέξει ως γραμματέα τον Πουλιόπουλο, που αρνούμενος τη θέση οδηγεί στη γενική γραμματεία το Παστιά Γιατσόπουλο (έως το Μάρτιο του 1927).

Το Νοέμβριο του 1926 σημειώνεται εκλογική επιτυχία με ανάδειξη 10 βουλευτών, αλλά αυτό δεν εμπόδισε το ξέσπασμα σοβαρής εσωκομματικής κρίσης, που θα τερματιστεί με τη διαγραφή των Πουλιόπουλου- Γιατσόπουλου ως «λικβινταριστών» (διαλυτικών στοιχείων). Συγκεκριμένα στις εκλογές της 7.11.1926 το Κ.Κ.Ε. κατερχόμενο ως «Ενιαίον Εκλογικόν Μέτωπο Εργατών, Αγροτών και Προσφύγων» θα συγκεντρώσει 41.982 ψήφους αναδεικνύοντας 10 βουλευτές, έναντι 28.318 ψήφων του Αγροτικού κόμματος (2,1% - 4 έδρες) και 162 ψήφων (0,18%, 0 έδρες) της «Σοσιαλιστικής Εργατοαγροτικής και Προσφυγικής παράταξης» (Του «μενσεβικού» Ι. Πασσαλίδη). Το δίδυμο (Πουλιόπουλου-Γιατσόπουλου) επιμένει στην επιδίωξη μαρξιστικής κατάρτισης των μελών, την προσαρμογή της γραμμής και των αρχών στην ελληνική ιδιαιτερότητα και τη στελεχιακή ποιοτική βελτίωση⁶² ευθυγραμμισμένοι έτσι με τους αρχαιομαρξιστές (που προηγήθηκαν και μετά την παγκαλική δικτατορία που έπληξε μονομερώς το Κ.Κ.Ε. και την αντικατάσταση στην ηγεσία τους του Τζουλάττι από τον Δ. Γιωτόπουλο και Γ. Βιτσώρη θα γνωρίσουν σημαντική ανάπτυξη αντιπολιτευόμενοι το Κ.Κ.Ε. με συνεχή οργανωτική εκδοτική και κυρίως συνδικαλιστική διείδυση).

Σε όλη τη μεσοπολεμική περίοδο «οι αρχείοι» συμπλέκονται με τα μέλη του Κ.Κ.Ε. και καθώς οπλοφορούν (κυρίως φαλτσέτες) υπάρχουν και τραυματισμοί και θάνατοι⁶³.

Με το τέλος της παγκαλικής δικτατορίας και τη 10^η επέτειο της Οχτωβριανής Επανάστασης η Ο.Κ.Ν.Ε. θα αυξηθεί και σε σχετικό έρανο θα προβεί στην αγορά

⁶¹ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 2837- 1137, 28.06.1926.

⁶² Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα*, Αθήνα 1993, σ.30.

⁶³ Β. Μπαρτζιώτας, *Εξήντα Χρόνια Κομμουνιστής*, Σ.Ε., Αθήνα 1986, σ. 30.

πυροβόλου για τον Κόκκινο Στρατό⁶⁴. Το πλησίασμα των υποψηφίων μελών γινόταν σε εργοστάσια ή καφεενεία ή μαγειρεία και ολοκληρωνόταν στα σπίτια τις Κυριακές με διάβασμα του Ριζοσπάστη⁶⁵ ή συγκεντρώσεις όπου γίνονταν συζητήσεις, απαγγελίες ποιημάτων ή τραγουδούνται επαναστατικά τραγούδια («Ψηλά στις Ρωσίας τα χιόνια», «Το χέρι τούτο που άξια μου χαρίζει, μόνο μου βίος και κέρδος το ψωμί»⁶⁶).

3.3. Εκδοτική κίνηση και προβληματισμός περί τέχνης

Κορυφαίας σημασίας είναι η κυκλοφορία του περιοδικού «Αναγέννηση» του Δ. Γληνού (Αύγουστος 1926) με συνεργάτες Καζαντζάκη, Βάρναλη, Καρούζο, Κορδάτο, Ιμβριώτη, Ουράνη, Παράσχο, Θεοδωρόπουλο και Γ. Καζαντζάκη (για φεμινιστικά θέματα).

Μετά τη διάσπαση του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» (1927) στρέφεται προς «το σοσιαλισμό χωρίς αυστηρό κομμουνιστικό ή ορθόδοξο μαρξιστικό δογματισμό» παρακολουθώντας τον Δ. Γληνό που την περίοδο 1928-1929 θα εκδώσει το περιοδικό «Νέος Δρόμος» και θα εκφράζει τις απόψεις του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» μετά τη διάσπαση⁶⁷ αλλά παρά τις φιλομαρξιστικές του θέσεις δέχεται πολεμική κριτική από έντυπα που βρίσκονται υπό την απόλυτη επιρροή της Κ.Κ.Ε.

Το Φεβρουάριο του 1927 εμφανίζεται η «Λογοτεχνική Επιθεώρηση» υπό τον Αιμίλιο Χουρμούζιο που βρίσκεται πολύ κοντά στο Κ.Κ.Ε. με συνεργάτες Κορδάτο, Πικρό, Σκλάβο, Πουλιόπουλο, και λογοτέχνες όπως Γρυπάρη και Βουτυρά. Εδώ θα δημοσιευθούν κομμάτια από το «Φιλολογία και Επανάσταση του Τρότσκυ» για να ενισχυθεί η άποψη της συντακτικής ομάδας περί κοινωνικού στίγματος της τέχνης και του καλλιτέχνη ως καθρέπτη της εποχής του, ενισχύοντας την επίσημη θέση: «η τέχνη για την τέχνη». Είναι μία αρρωστημένη αντίληψη που κυριαρχεί στους αστικούς φιλολογικούς κύκλους⁶⁸. Θα ξεχωρίσουν οι αυστηρές κριτικές του Πικρού σε Βάρναλη για το «Πόλεμος και Τέχνη» (που θεωρείται «αντιδραστικά ιδεαλιστικό») και σε Γληνό του οποίου επιχειρεί το ξεσκεπάσμα ως «κακού συνοδοιπόρου» με αμφίβολα κίνητρα και επικίνδυνες παρεκκλίσεις. Η σύγκλιση δεν επαρκεί. Ανάλογη στάση κρατά και το επίσημο κόμμα καταδικάζοντας στα αριστερά τους λικβινταριστές και

⁶⁴ Χ. Τσιντζιλώνης, *Ο.Κ.Ν.Ε. 1922-1943, Λενινιστικό μαχητικό σχολείο των νέων*, Σ.Ε., Αθήνα 1989, σ.144.

⁶⁵ Α. Φλούντζης, *Το φοιτητικό κίνημα 1923-1928*, Κέδρος, Αθήνα 1983, σ.249.

⁶⁶ Α. Παρτσαλίδου, *Αναμνήσεις από τη ζωή της Ο.Κ.Ν.Ε.*, Σ.Ε., Αθήνα 1983, σ.9.

⁶⁷ *Νέος Δρόμος*, τ.7, 01.02.1929.

⁶⁸ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 248, 02.05.1927

αρχαιομαρξιστές και στα δεξιά (απαξιώνοντας) τους συνοδοιπόρους σοσιαλιστές, στους οποίους διακρίνει φανατικά αντικομμουνιστικά χαρακτηριστικά⁶⁹.

Αυτά είναι σε ευθεία διασύνδεση με τις τρέχουσες εξελίξεις στο εργατικό κίνημα όπου σε επίπεδο Γ.Σ.Ε.Ε. από τη διοίκηση αποπέμφθηκαν οι κομμουνιστές με τη βοήθεια των «σοσιαλδημοκρατών» προς ενίσχυση των απόψεων περί «σοσιαλισμού».

Στο Τρίτο Τακτικό Συνέδριο του Κόμματος (Μάρτιος 1927) θα διαγραφεί ο Κορδάτος (για το αυτονομιστικό) και θα συνεχιστεί η διαμάχη σταλινικών-λικβινταριστών σε συνθήκες κρίσης. Πρόταση Πουλιόπουλου για ένταξη στο κόμμα της συντακτικής ομάδας της «Αναγέννησης» δεν θα ευδοωθεί⁷⁰ και ο Πικρός θα στοχοποιηθεί από τους λικβινταριστές ως «ψευτοεπαναστάτης», «θορυβομανής ρωμιός, λόγιος» και «κομμουνιστής μαρξιστής λογοτέχνης»⁷¹.

Οι λικβινταριστές απηχώντας τις τροτσικιστικές απόψεις προβάλλουν την ανάπτυξη της μορφωτικής εργασίας, τη δημοκρατικοποίηση του συγκεντρωτισμού, ενδεδειγμένη φρασεολογία και συνθηματολογία και την επαγγελματικοποίηση των στελεχών με ταυτόχρονη απομάκρυνση των λούμπεν-προλεταρίων⁷² και θα διαγραφούν οριστικά στο συνέδριο του Δεκεμβρίου 1927 (με την πλήρη επικράτηση των σταλινικών) συμπαρασύροντας την πλειοψηφία της οργάνωσης Πειραιά και της ομάδας των κεντριστών Μαξίμου και Σκλάβου που διαφωνεί με τις διαγραφές και τους ανέχεται (Φεβρουάριος 1928)⁷³.

Η νέα ηγεσία είχε τη στήριξη των συνδικαλιστών στελεχών (Θεού, Σιάντου, Παπαρήγα, Πυλιώτη, Ασίνη) που χαρακτηρίζονταν από την αντιπολίτευση «κατακάθια» και «αμόρφωτοι», εμπόδια στη συγκρότηση ενός «σοβαρού κόμματος διανοουμένων»⁷⁴ αλλά κυρίως της Ο.Κ.Ν.Ε..

Η «Νέα Επιθεώρηση θα διαδεχθεί τη «Λογοτεχνική Επιθεώρηση» με διεύθυνση Χουρμούζιου (Ζεβγιάς) και έλεγχο Πικρού (από τον Ιανουάριο του 1928) με συνεργάτες Κατηφόρη, Δάντη, Βάρναλη, Κορδάτο, Νικολαΐδη, Ελιγιά, Πανσέληνο. Θα δημοσιεύσει κείμενα Ινστράτι, Μπλόκ, Λοντον, και άρθρα Λουνατσαρσκι, Μπογκντόνοφ, Πλεχάνωφ, Γκόρκι αλλά και του (διαγραμμένου πια) Τρότσκυ.

⁶⁹ Γ. Κορδάτος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 1453-1961*, Αθήνα 1983, σ.645.

⁷⁰ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 345, 18.05.1928.

⁷¹ Πουλιόπουλος-Γιατσόπουλος, «Νέο ξεκίνημα, Γράμμα στα μέλη του Κ.Κ.Ε.», 06.06.1927.

⁷² Α. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης Επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 89.

⁷³ Α. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης Επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 89.

⁷⁴ Α. Παρτσαλίδου, *Αναμνήσεις από τη ζωή της Ο.Κ.Ν.Ε., Σ.Ε.*, Αθήνα 1983, σ.23.

Τη συγκεκριμένη περίοδο ξεκινάει στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα ο πρώιμος προβληματισμός για τον ορισμό και την ύπαρξη «σοσιαλιστικής ή προλεταριακής τέχνης» με προτίμηση σε έργα με σαφές ιδεολογικό στίγμα μέσα από την προβολή της παρακμής των αστικών αξιών.

Το «Τουμπεκί» του Πικρού θεωρείται πρότυπο ως δείγμα ωριμασμένης προλεταριακής αντίληψης, τεχνικής, αρτιότητας και βαθιάς ισορροπημένης παρατηρητικότητας⁷⁵. Το «Οι δύο δρόμοι» του Παρορίτη, επικρίνονται από τον Κορδάτο ως αμφιβόλου αξίας αφού «καταπιάστηκε με τη θεωρία των κομμουνιστών χωρίς να την χωνέψει»⁷⁶. Ο Κορδάτος διαχρονικά συμφωνεί με Τρότσκι, Λουνατσαρσκι και Μπουχάριν πως δεν υπάρχει σοσιαλιστική και προλεταριακή τέχνη, καθώς απαιτούνται αιώνες για τη δημιουργία ενός πολιτισμού⁷⁷.

Για το «Ελεγεία και Σάτιρες» του Καριωτάκη, ο Ζεβγάς θα είναι θετικός και στη νεκρολογία δε θα καταδικαστεί η αυτοκτονία του⁷⁸.

Ο Πικρός από τα «Διηγήματα» του Μυριβήλη θα εστιάσει στην αντιμιλιταριστική οπτική παρά την ιδεολογική ασυμβατότητα. Κορυφαίο σημείο προβολής της παρακμής του αστισμού είναι η δημοσίευση της εικόνας του Χαράκτη Αλφόνσο «Οι πωλήτριες της ηδονής», όπου το περιθώριο είναι κοινωνικό δημιούργημα.

Η συντακτική επιτροπή (Ζεβγάς) μέσα από την επικοινωνία με τη «Monde» του Henri Barbusse συγκλίνει στην ύπαρξη επαναστατικής τέχνης διακριτής από την προλεταριακή (που δεν υφίσταται) στην εξύμνηση της «αργκό των χαρακωμάτων» (κυλάει «προλεταριακό αίμα στις φλέβες της») και τέλος στην διαπίστωση πως η επαναστατικότητα εκτός περιεχομένου πρέπει να επεκτείνεται και στη μορφή⁷⁹.

Το περιοδικό θα κλείσει άνοιξη του 1929 δεχόμενο πόλεμο από τα κρατικά όργανα, αλλά θα προλάβει να απολογηθεί, γιατί έχασε το εκλαϊκευτικό του περιεχόμενο απομακρυνόμενο από την εργατική τάξη προσεγγίζοντας τους διανοούμενους με παράλληλη δημοσίευση της μελέτης Μπογκντάνοφ: «Τί είναι προλεταριακή ποίηση;»⁸⁰.

⁷⁵ Α. Ζεβγάς, «Πέτρου Πικρού: Τουμπερλέκι», *Νέα Επιθεώρηση*, τ. 1, (0.1. 1928), σ. 29.

⁷⁶ Χ. Ντούνια, *Λογοτεχνία και πολιτική στο μεσοπόλεμο. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της αριστεράς 1924-1936*, Διδακτορική διατριβή. Α.Π.Θ. Θεσ/νίκη 1988, σ.49.

⁷⁷ Χ. Ντουσιά, *Λογοτεχνία και πολιτική στο μεσοπόλεμο. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της αριστεράς: 1924-1936*, Δ.δ. Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 1988, σ.49.

⁷⁸ Α. Ζεβγάς, «Εκείνοι που φεύγουν...Κ. Καρυωτάκης», *Νέοι Πρωτοπόροι*, Αθήνα 1928, σ.28.

⁷⁹ Α. Ζεβγάς, ό.π., σ.35

⁸⁰ Α.Ζεβγάς, «Ο Λένιν για την τέχνη- σημειώματα», ό. π., σ.29.

3.4. Η «απολίτικη» «φραξιονιστική πάλη» (χωρίς αρχές) 1928-1931

Η μαζική διαγραφή των «λικβινταριστών» (Πουλιόπουλου-Γιατσόπουλου) και των «κεντριστών» (Μάξιμος- Σκλάβος) θα έχει ως αποτέλεσμα την κυριαρχία στην κομματική ηγεσία της ομάδας των «Κούτβηδων» (δηλαδή όσων ολοκλήρωσαν σπουδές στο «Κομμουνιστικό Πανεπιστήμιο Εργαζόμενων της Ανατολής» (κυτυ).

Η εμπειρία τους είναι ευρύτερη από την ελληνική πραγματικότητα. Βασίζεται σε κατάρτιση που έλαβαν στη Σ.Ε. και διέθεταν τη στήριξη της Κ.Δ. Αυτό σε συνδυασμό με την ευρεία αποδοχή και σεβασμό των μελών συγκροτεί βαθμιαία την «αυθεντία» της κομματικής ηγεσίας.

Τη σταλινική ηγεσία συγκροτούν Ευτυχιάδης, Ρούσσο, Θεός, Σκλαβαίνας, Νεφελούδης, Ζέβγος, Παπαρήγας, Ιωαννίδης, Χατζηβασιλείου και ο Ζαχαριάδης (γραμματέας της Ο.Κ.Ν.Ε.) και θα διακριθεί στο διμέτωπο αγώνα εναντίον σοσιαλιστών και αρχαιομαρξιστών που ταυτίζονται με τους φασίστες. Γίνεται ευρεία διασύνδεση η ταύτιση όλων των πολιτικών ομάδων που εξυπηρετούν ρεφορμισμό⁸¹ και αντίδραση με τον ανερχόμενο ευρωπαϊκό φασισμό (σοσιαλφασίστες) ως απόρροια των αποφάσεων του 6^{ου} Συνεδρίου της Κ.Δ. σύμφωνα με τις οποίες ο καπιταλισμός στην Τρίτη του φάση έχει στοχοποιήσει την Εργατική Τάξη και τη Σ.Ε. με τη συμμαχία του (στη στροφή του αυτή) με τους μη-κομμουνιστές. Αυτό αποτυπώνεται με σαφήνεια στο «τάξη εναντίον τάξης» σημαίας όλων των κομμουνιστικών κομμάτων της περιόδου και στη προσήλωση υπεράσπισης της «προλεταριακής πατρίδας» έναντι επικείμενης καπιταλιστικής επέμβασης⁸².

Σημαντικές εξελίξεις υπάρχουν στο χώρο της νεολαίας όπου μετά το 4^ο Συνέδριο της Ο.Κ.Ν.Ε. η οργάνωση καλείται να παίζει το ρόλο πλατύτερου και μαζικότερου οργανισμού και όχι να υποκαταστήσει το κόμμα⁸³.

Δημιουργείται η «Ομοσπονδία Εργατικού Αθλητισμού» και το τμήμα νέων της «ενωτικής» Γ.Σ.Ε.Ε. με έμφαση στη διάδοση των εφημερίδων «Νεολαία» και «Εργατικό Σπόρ» και τη σύνδεση με τα μικρά σωματεία και τις προσφυγικές οργανώσεις⁸⁴.

⁸¹Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., *Επίσημα Κείμενα*, τ. Β' (1925-1928), Σ.Ε., Αθήνα 1974, σ.563.

⁸² Ριζοσπάστης, α.ρ. φ. 9645, 01.09.1930.

⁸³ Χ. Τσιντζιλώνης, *Ο.Κ.Ν.Ε. 1922-1943, Λενινιστικό μαχητικό σχολείο των νέων*, Σ.Ε., Αθήνα 1989, σ.178.

⁸⁴ Δ. Μιχελίδης, *Ο σκληρός δρόμος*, Αθήνα 1983, σ.17.

Από το Φεβρουάριο του 1929 θα ιδρυθεί η Ενωτική Γ.Σ.Ε.Ε. ως απάντηση στον διασπαστικό αποκλεισμό των κομμουνιστών στο 4^ο Συνέδριο (Μάιος 1928) κλείνοντας έναν δεκαετή κύκλο που ξεκίνησε ελπιδοφόρα.

Η ηγετική ομάδα θα διασπαστεί σε δύο τάσεις. Η πρώτη (Χαΐτας- Ευτυχιάδης-Κολοζώφ) ως συνέχεια της γραμμής της «αριστερής δημοκρατίας» έχει σύνθημα «πρώτα η οργάνωση και ύστερα η επανάσταση» και έχει αναφορά στο Μπουχάριν που διαφωνεί με τη κολεκτιβοποίηση που επιχειρεί ο Στάλιν στη Σ.Ε. και χαρακτηρίζεται από την Κ.Δ. οπορτουνιστική.

Η δεύτερη δεξιά φραξία (Σιάντος-Θεός) προτάσσει τη μετατροπή των αυθόρμητων λαϊκών κινητοποιήσεων σε γενική πολιτική απεργία και χαρακτηρίζεται ως «Αριστεριστική»

Και οι δύο αφορίζονται ως «απολιτικές και οφειλόμενες στη μεγαλοποίηση πολιτικών μικροαποχρώσεων και σε προσωπικές διαφορές»⁸⁵ (σύμφωνα με μεταγενέστερη κριτική του Ν. Ζαχαριάδη) που θα αναδειχθεί με παρέμβαση της Κ.Δ. ως νέος γραμματέας του κόμματος για να αναδιοργανώσει το κόμμα και να το ευθυγραμμίσει με τη γραμμή και τις υποδείξεις της Κ.Δ. (στα πλαίσια γενικότερης πρακτικής) που αφορούσε πλειάδα κομμουνιστικών κομμάτων όπως η Πολωνίας, Ρουμανίας, Τσεχοσλαβακίας, Γιουγκοσλαβίας, Γερμανίας, Αυστρίας, Ισπανίας και Γαλλίας)⁸⁶. Ο παλιός γραμματέας Ανδρόνικος Χαΐτάς θα μεταβεί στην Ε.Σ.Σ.Δ. όπου χάνεται στις εκκαθαρίσεις του 1936.

Οι παλιοί γραμματείς: Ν. Σάρλογος θα έχει καταφύγει στις Η.Π.Α. καταχρώμενος ένα ποσό 7.500\$, ο Θ. Αποστολίδης θα ακολουθήσει τους αρχαιομαρξιστές και ο Λ. Σταυρίδης (το 1928) θα στραφεί δυναμικά στην «αντίδραση».

3.5. Η εκδοτική προσπάθεια των «Πρωτοπόρων»

Από το Φεβρουάριο του '30 θα κυκλοφορήσει το σημαντικότερο κομμουνιστικό περιοδικό του μεσοπολέμου για θέματα τέχνης υπό τον τίτλο «Πρωτοπόροι» ως συνέχεια της Νέας Επιθεώρησης από τις εκδόσεις Γκοβόστη (που διέθετε τυπογραφικό εξοπλισμό που περιήλθε στην κατοχή του μετά την απομάκρυνση του από τον αρχαιομαρξιστικό χώρο) και τη διεύθυνσή του, από τη συντακτική

⁸⁵ Α. Ελεφάντης, *Η Επαγγελία της αδύνατης Επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ.113.

⁸⁶ Σ. Κούλογλου, *Μαρτυρίες για τον Εμφύλιο και την ελληνική αριστερά*, Εστία, Αθήνα 2006, σ.34.

επιτροπή του με τον Πικρό ως φιλολογικό διευθυντή. Ο Ζεβγάς απουσιάζει έχοντας μετακινηθεί στο εξωτερικό και φιλοξενούνται συνεργάτες των «Νέων Βωμών», ώστε να διεκδικήσει τον πρωτοποριακό ρόλο σε θέματα τέχνης παρά το ευρύτατο (μετωπικό) φάσμα συντακτών.

Εδώ θα δημοσιευθεί το απόσπασμα από το «Φως που καίει», «Ο Οδηγητής», ως τυπικό δείγμα κομμουνιστικής στρατευμένης τέχνης του Κ. Βάρναλης, που έχει δρομολογηθεί από το 1922 όταν απάντησε μέσα από τη «Λευτεριά» («σπάραζαν τους μικρούς ποιητές οι λύκοι») στο «τραγούδι των Προσφύγων» του Παλαμά (που παρομοίασε τους μπολσεβίκους με λύκους⁸⁷). Η πορεία του Βάρναλη θα περιλαμβάνει τα έργα «Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική» (1925), «Σκλάβοι πολιορκημένοι» (1927), και «Η αληθινή απολογία του Σωκράτη» (1931). Οι «Μοιραίοι» και ο «Εξαγνισμός» θα συντηρήσουν επιφυλάξεις από σοσιαλιστικούς κύκλους για την πλήρη αποδοχή του⁸⁸. Θα φιλοξενηθούν στις στήλες του περιοδικού Κορδάτος, Γ. Καζαντζάκη, Χανιώτης, Δόντης, Λ. Νάκου και ο Κατηφόρης, (με το «όσο κρατάει το σκοτάδι»).

Το περιοδικό θα δεχθεί πιέσεις και θα αναστείλει την κυκλοφορία του και με εκδότη το Θ. Γκογκώνη επανακυκλοφορώντας το Φεβρουάριο του 1931.

Η Κεντρική Ομάδα στοχεύει σε κάθε πόλη τη δημιουργία ξεχωριστής ομάδας Πρωτοπόρων με αντιπροσώπευση στην κεντρική ή μέσω μόνιμου αντιπροσώπου στην Αθήνα.

Η περιφερειακή ομάδα συγκροτεί μικρότερες διασυνδεδεμένες σε χωριά ή συνοικίες που στρατολογούν, συνεδριάζουν και οργανώνουν δράσεις με στόχο την πραγματοποίηση Πανελλαδικού Συνεδρίου Πρωτοπόρων με παράλληλη υποβολή στα κεντρικά εκθέσεων με αναλυτικές καταστάσεις ονομάτων της γραμματείας και το πρόγραμμα, ώστε οι μάζες να αγαπήσουν την τέχνη μέσω των δημόσιων παρεμβάσεων των ομάδων αυτών ώστε να προκύψει ταξική λαϊκή τέχνη. Επιπλέον απευθύνεται σε «αριστεροφανή» περιοδικά και εκδότες για βολιδοσκόπηση διαθεσιμότητας τους και αποφυγή διαστρεβλώσεων και φανατισμών. Η σύνταξη δέχεται αυστηρά ενυπόγραφη αλληλογραφία και συγγραφικά δείγματα προς αξιολόγηση σε μία διαρκή προσπάθεια μόνιμης σχέσης με το λαό, ανανέωσης της «παλιάς χρεωκοπημένης δευτεροδιεθνιστικής διανοουμενίστικης αντίληψης» και ανάδειξη της πραγματικής φύσης της λαϊκότητας μέσα από την ίδια την εργατική τάξη και όχι από (αστικούς)

⁸⁷ Αρχείο Ε.Ρ.Τ., «Εποχές και συγγραφείς», Κώστας Βάρναλης.

⁸⁸ Χ. Ντουνιά, *Λογοτεχνία και πολιτική στο μεσοπόλεμο τα λογοτεχνικά περιοδικά της αριστεράς: 1924-1936*, Δ.δ. Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1988, σ.72.

διανοουμενίστικους κύκλους. Από το άνοιγμα αυτό θα βγουν οι Κ. Αυγήτας και Πέρσα Βλάση ως νέα γενιά λογοτεχνών εργατικής καταγωγής που θα αποδίδει τα προβλήματα διαβίωσης και καταπίεσης μέσα από το πρίσμα της επίσημης ιδεολογίας που προωθεί τη συλλογικότητα και κομματικότητα ως απελευθερωτικές επιλογές. Στη συνέχεια θα συνεργαστούν οι Πανσέληνος, Στυλίτης, Ιατρίδου, Γκόλφης και Ελιγιά.

Το περιοδικό θα παρουσιάσει Έλληνες ποιητές από την Ε.Σ.Σ.Δ. αλλά κυρίως από την Κύπρο (Νικολαΐδης, Παυλίδης), με ιδιαίτερη αναφορά στον Τεύκρο Ανθία («Τα σφυρίγματα του αλήτη»). Ιδιαίτερη παρουσίαση γίνεται στο Ναζίμ Χικμέτ. Η Γ. Καζαντζάκη επικρίνεται για τις εκφραστικές της επιλογές (στον «Αμαρτωλό») που δεν συνάδουν με το κομμουνιστικό όραμα όπως και το έλλειμμα επαναστατικής συνειδητοποίησης και απουσία «θετικής αγανακτισμένης προσωπικότητας» στο βιβλίο της «1 π.μ.-1 μ.μ.» και υποχρεώνεται σε δημόσια αυτοκριτική (ως τυπικό πειθαρχικό μέσο για τη παρέκκλιση).

Η καινούρια εκδοχή από «Το Φως που καίει» χαρακτηρίζεται ευκρινές πρώιμο δείγμα σοσιαλιστικού ρεαλισμού με συναίρεση των επαναστατικών στοιχείων της θεωρίας: μαχητικότητα, αισιοδοξία, επαναστατικότητα, καθαρότητα και πρότυπο⁸⁹. Εμφανώς κερδίζουν έδαφος οι νέες απόψεις από τη Σ.Ε. (Προλετκούλτ) και οι προηγούμενες κυρίαρχες τροτσκιστικές θέσεις εγκαταλείπονται οριστικά. Η προλεταριακή κουλτούρα δημιουργείται από το ίδιο το προλεταριάτο χωρίς συμβολή της διάνοησης ή αστικές προσωπικότητες που τη νοθεύουν ως προς τον ταξικό της χαρακτήρα (Λουνατσαρσκυ)⁹⁰.

Η «Νεολαία» προτρέπει πέρα από την απελπισία σε ενωτικό αγώνα για το γκρέμισμα του καπιταλισμού. Φιλοξενούνται ακόμα ανταποκρίσεις από συνεδριάσεις της «Ένωσης Ελλήνων Λογοτεχνών» και «Εταιρίας Θεατρικών Συγγραφέων» αλλά και πρόγραμμα διαλέξεων των «Φίλων της Ε.Σ.Σ.Δ.» που συμμετέχουν Καζαντζάκη και Γληνός. Στα πλαίσια των αλλαγών στην κομματική ηγεσία και παρέμβαση της Κ.Δ. απομακρύνεται από τη συντακτική ομάδα ο Πικρός που έρχεται σε ρήξη με το κόμμα και τη νέα ηγεσία κρατώντας για ένα αποτυχημένο εκδοτικό τεύχος τον τίτλο που παρακράτησε αυθαίρετα.

⁸⁹ Δ. Κοκόρης, *Η εισαγωγή κανονιστικών αρχών στο λογοτεχνικό πεδίο. Η παρέμβαση της ελληνικής αριστεράς του μεσοπολέμου (1930-1936)*, Αθήνα 1994, σ.186.

⁹⁰ Α. Βογιάζος, *Σοσιαλισμός και κουλτούρα 1917-1932*, Αθήνα 1978, σ.25.

3.6. Η «αιρετική» διαδρομή των κύριων αντιπολιτευόμενων ομάδων.

Η αυτονόμηση των αρχαιομαρξιστών από το Εθνικό Συμβούλιο του Σ.Ε.Κ.Ε. (Φεβρουάριος 1924) θα δρομολογήσει μία αντιπολιτευτική ανταγωνιστική παράλληλη πορεία έως του επιπέδου της πολεμικής που θα ενταθεί από την ηγεσία Δ. Γιωτόπουλου στον αρχαιομαρξιστικό χώρο με βοήθο το Γ. Βιτσώρη. Το περιοδικό «Αρχείον του Μαρξισμού» που πρώτο-εκδόθηκε την Πρωτομαγιά του 1923 ως δεκαπενθήμερο περιοδικό θα απαγορευθεί από την παγκαλική δικτατορία (στο τεύχος 48) και θα επανεκδοθεί το Μάρτιο του 1927 με αποσπάσματα έργων του Λένιν, μπροσούρα του Τρότσκι και εμφανή την προσπάθεια της αρχαιομαρξιστικής ηγεσίας να παρουσιάσει την αντίληψη της πως κάτι «όχι καλό» συνέβαινε πλέον στη Σοβιετική Ένωση σε ένα κλίμα δρομολογημένης συμπόρευσης με τον Τρότσκι.

Η αρχική επιτυχής προσπάθεια διείσδυσης στο «παλαιοπολεμικό κίνημα», η ασυλία από την παγκαλική δικτατορία, η διαφοροποίησή της στο αυτονομιστικό, η χρήση αντικομμουνιστικών μεθόδων (ατομική τρομοκρατία, ξυλοδαρμοί, διαδόσεις, βίαιες διαλύσεις συγκεντρώσεων) και η συνδικαλιστική διείσδυση στο χώρο των σωματείων έδωσαν μαζικότητα στο χώρο και αυτοπεποίθηση. Διεκδικεί ρόλο στην φοιτητική απεργία του 1929 και στον συνδικαλισμό (συνεργασία με κίτρινα συνδικάτα-παράταξη Καλύβα, σε αντι- Κ.Κ.Ε. κατεύθυνση) για εκδίωξη από τη Γ.Σ.Ε.Ε. των κομμουνιστών. Την ιδιαίτερη όμως πολυπόθητη πολιτική τους ταυτότητα απαιτούν αποκτώντας επαφή με τη «Διεθνή Αριστερή Αντιπολίτευση» (Δ.Α.Α.) το 1929 και ως «Ένωση Κομμουνιστών-Διεθνιστών» (Ε.Κ.Δ.) το 1929-1930 θα εκπροσωπήσουν στην Ελλάδα τη Δ.Α. (1930) προτιμώμενοι από το όμορο ανταγωνιστικό σχήμα του «Σπάρτακου» υπό του Πουλιόπουλου που συγκροτείται από τη λικβινταριστική (Πουλιόπουλος- Γιατσόπουλος) και κεντριστική διασπάσεις του Κ.Κ.Ε. στο 3^ο Τακτικό Συνέδριο του Μαρτίου του 1927 (Μάξιμος, Σκλάβος, Χαϊνόγλου) με τον τίτλο της «Κομμουνιστικής Οργάνωσης Μπολσεβίκων Λενινιστών Ελλάδας- Αρχαιομαρξιστές»⁹¹ (Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.) και αποδοχή των όρων Τρότσκι για εγκατάλειψη της βίας, σεβασμό του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού και δημιουργία νέου κόμματος.

Οι λικβινταριστές επιμένουν στη θέση περί δικαιωμάτων της «μακεδονικής» (όχι «σλαβομακεδονικής») μειονότητας, επισημαίνουν την αλλαγή της εθνολογικής σύνθεσης μέσω εγκαταστάσεως προσφύγων και μιλούν για ενιαία και ανεξάρτητη

⁹¹Αρχείο Ν, Συριγγά (ΕΛΙΑ).

Μακεδονία με τα τρία κομμάτια της. Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. εκδίδει την εφημερίδα «Πάλη των τάξεων» και το θεωρητικό περιοδικό «Δαυλός» καθώς και το λογοτεχνικό «Λυτρωμός» και συντηρούν το «Διεθνές Βιβλιοπωλείον». Η «Πάλη των τάξεων» δεν ήταν απλά το δημοσιογραφικό όργανο της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. αλλά μία πλήρης εφημερίδα που δίνει έμφαση στο εργατικό ρεπορτάζ και στις περιφρονημένες και δύσκολες εργασίες (π.χ. σφουγγαράδες στο τεύχος της 3.8.1933). Θα υποστούν δύο μεγάλες επώδυνες διασπάσεις («Τρίτη κατάσταση» το 1927, και τη συγκρότηση της «Κομμουνιστικής Ενωτικής Ομάδας» - Κ.Ο.Ε. υπό των Ράπτη, Σούλα και Στίνα γύρω από το έντυπο «Δελτίον» 1930) με επίμαχα ζητήματα, αυτά της εσωκομματικής δημοκρατίας και της συνδικαλιστικής πολιτικής αρχικά και τελικά (εκτός των πρώτων που επανεμφανίζονται) και αυτό της «μπολσεβικοποίησης», νοουμένης ως ενός θεωρητικά οργανωμένου τροτσκισμού (εκτός των παρωχημένων αρχειομαρξιστικών επιβιώσεων). Σημαντικό πλήγμα για το χώρο («Σπάρτακος») θα αποδειχθεί το ατύχημα της 27.02.1929 όταν στα Χαυτεία θα καταρρεύσει σε εκδήλωση η οροφή του καφενείου «Πανελλήνιον» προκαλώντας το θάνατο δύο ατόμων (ένας εξ αυτών ήταν ο Γ. Νικολής) και το σοβαρό τραυματισμό με μόνιμη αναπηρία του Π. Γιατσόπουλου που τον απομάκρυνε πρόωρα από την πολιτική δραστηριότητα.

Εκτός από το χώρο των υπηρεσιών και μη μηχανοποιημένης βιοτεχνίας, θα αποκτήσουν μέσα στη δεκαετία του 30 σημαντική κοινωνική παρουσία. Στο χώρο των ηθοποιών (Γ. Βιτσώρης, Ν. Τσαγανέα, Α. Σαραντίδης). Στο φοιτητικό χώρο (Αναστασιάδης, Προκοπίου), στο αναπηρικό κίνημα (Σ. Βερούχης που στρατιωτικοποίησε τους διαδηλωτές με τις οικογένειες τους και τους εξόπλισε με μπαστούνια γεμισμένα με μολύβι για τις συμπλοκές) και των οικοδόμων (Κ. Δεπάτης). Στους ζαχαροπλάστες (διαθέτουν και συνδικαλιστική ομάδα ως παράταξη) δραστηριοποιείται η τριανδρία Γ. Παναγιωτόπουλου, Γ.Μακρή και Β. Κούστα, ενώ στην «Ομοσπονδία Οικοδόμων» εκτός του Δεπάτη, οι μετεταζήδες Μ. Γιάννης και Γ. Ιωαννίδης, που αντιστάθηκαν στο μετασχηματισμό της Ομοσπονδίας σε βιομηχανικές πρωτοβάθμιες ενώσεις σύμφωνα με την επίσημη αρχειομαρξιστική γραμμή ευθυγραμμιζόμενοι με την κομματική ηγεσία Βελιανίτη και Τακαβίτη (Κ.Κ.Ε.). Υπεύθυνος των οικονομικών της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. είναι ο Σ. Χαϊτόπουλος που θα χρηματοδοτεί την οργάνωση μέσω περιπτέρων αναπήρων μελών και ελέγχου της χονδρικής καπνικών προϊόντων στην Αθήνα. Στον οργανωτικό χώρο και μάλιστα σ' αυτό της εσωκομματικής εκπαίδευσης, θα διακριθεί ο Β. Στάσης (Καρβούνης). Σε εδαφικό επίπεδο παρουσία θα υπάρχει εκτός της Λαμίας (πόλη καταγωγής

Γιωτόπουλου και Παντίκη), στη Θεσσαλονίκη και Καβάλα (καπνεργατικά κέντρα) αλλά και στο Αγρίνιο (γύρω από το Π. Αναστασίου συνδικαλιστή στην καπνοβιομηχανία «Παπαστράτου» ηγέτη του κίτρινου τοπικού συνδικάτου), ιδιαίτερος μαχητικού, ώστε κύκλοι της IV Διεθνούς μιλούν για κάθε μαχητικό αγωνιστή ότι «πολεμάει σαν Αγρινιώτης». Σε συνδικαλιστικό επίπεδο και ιδίως μετά τις προσπάθειες διείσδυσης τους στο χώρο της μηχανοποιημένης βιομηχανίας, σταθερά θα υποστηρίξουν και αυτοί την απλή αναλογική ως πάγιο και σταθερό σύστημα συνδικαλιστικής αντιπροσώπευσης των εργατικών (σωματείων) και στο θέμα της συμμετοχής στις διοικήσεις των σωματείων και αντιδραστικών (στις περιπτώσεις που ταξικά στοιχεία έχουν την πλειοψηφία και τον έλεγχο) τίθεται υπέρ της συμμετοχής τους για να αποφευχθεί η δημιουργία άλλου διασπαστικού δεύτερου αντιδραστικού σωματείου και για να συντελείται έκθεση αυτών των στοιχείων στις μάζες των εργατών αναγκάζοντάς τους να ψηφίζουν δικές τους σωστές προτάσεις που αποδέχονται ή ως διασπαστές ή πράκτορες να διαφωνούν καθώς πάντα βρίσκονται εργάτες που πρέπει ακόμα να κερδηθούν με χαμηλό επίπεδο πολιτικής συνείδησης αλλά όχι αναγκαστικά και χαμηλό επίπεδο ταξικής συνείδησης.

Δ' Κεφάλαιο

Έως τη μεταξική δικτατορία

4.1. Η επίσημη κρατική καταστολή σε έξαρση.

Από τον τερματισμό της παγκαλικής δικτατορίας και έως το 1927 θα παρατηρηθεί μία έξαρση των απεργιακών κινητοποιήσεων με αιχμή «το κίνημα των καπνεργατών» που θεωρούνται ως εν δυνάμει «επικίνδυνη τάξη» που διευρύνεται βαθμιαία ξεκινώντας από μία αρχική φάση περίπου 43.000 (26.000 ανδρών και 17.000 γυναικών)⁹².

Η άνοδος των Φιλελευθέρων θα συμπίπτει με την απεργιακή κορύφωση (Ιούνιος 1928) και τότε ο συνολικός όγκος των απεργών θα ξεπεράσει τους 60.000 εργαζομένους. Στις εκλογές πάντως του 1928 (με πλειοψηφικό) το Κ.Κ.Ε. με 14325 ψήφους (1,42%) θα υποστεί καθίζηση που θα συντηρηθεί και στις γερουσιαστικές εκλογές του 1929 όπου με 14.069 ψήφους θα λάβει το 1,70% χωρίς να εκλέξει γερουσιαστή.

Διοργανωτής και συντονιστής όλων αυτών των κινητοποιήσεων η «Ενωτική» Γ.Σ.Ε.Ε. που συγκροτήθηκε αρχικά από τις ομοσπονδίες των εργαζομένων που ήλεγχε το Κ.Κ.Ε. (που είχαν αποκλειστεί από την επίσημη Συνομοσπονδία με σύμπραξη φιλελευθέρων, ρεφορμιστών και αρχαιομαρξιστών). Η Γ.Σ.Ε.Ε. έχει πλέον διαμορφωθεί (σύμφωνα με τον Γ. Κουκουλή στο βιβλίο του «Το ελληνικό σ.κ και οι ξένες επεμβάσεις», Οδυσσέας 1998) σε «κατεξοχήν κρατικό μηχανισμό με αστυνομικό χαρακτήρα και με εντολή τη διάσπαση του συνδικαλιστικού κινήματος».

Εκτός των καπνεργατών ως ιδρυτικά μέλη της Ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε. εμφανίζονται: οικοδόμοι, μηχανουργοί, τροchioδρομικοί και τυπογράφοι (ως Ομοσπονδίες). Εργατικά Κέντρα και κυρίως η «Εργατική Βοήθεια» (ως Ελληνικό Τμήμα της «Διεθνούς Κόκκινης Βοήθειας»-προς υποστήριξη και στήριξη των διωκόμενων αγωνιστών). Επιπλέον συμμετέχουν Οργανώσεις Αθλητισμού και Οργανώσεις Θυμάτων Πολέμου σε μία μετωπικής θεώρησης σύμπραξη⁹³.

Από το 1930 επιχειρείται συστηματική διείσδυση στο στράτευμα και συγκρότηση παράνομων κομματικών πυρήνων με παράλληλη κυκλοφορία πολλών και

⁹² Α. Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το διεθνές γραφείο Εργασίας και ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Αθήνα 2016, σ.421.

⁹³ Γ. Αλεξιάτος, *Η Εργατική τάξη στην εργασία. Από την πρώτη συγκρότηση στους ταξικούς αγώνες του μεσοπολέμου*, Κουκίδα, Αθήνα 2015, σ.251

αξιόλογων ειδικών εντύπων και εφημερίδων («Τηλεγραφήτης», «Σκαπανέας», «Φαντάρος», κ.α.). Η συνολική κομματική εκδοτική δραστηριότητα περιλαμβάνει επιπλέον των παραπάνω και του επίσημου δημοσιογραφικού οργάνου της Κ.Ε. («Ριζοσπάστη») τη «Νεολαία» (όργανο της Ο.Κ.Ν.Ε.) τον «Εργάτη» (Ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε.), το «Δελτίον της Εργατικής Βοήθειας» (της Εργατικής Βοήθειας), τη «Φτωχολογία» του Καμπόνη, τη «Φωνή του Εργάτη», τη «Λευτεριά», τη «Φωνή του Σκλάβου», το «Εμπρός», τη «Σπίθα», τον «Εργάτη της θάλασσας», τον «Υπαλληλικός κήρυξ» και τη «Φοιτητική Σημαία»⁹⁴.

Ο πυρήνας του Μεταξουργείου εκδίδει την «Εφημερίδα των Εργοστασίων» που καλεί σε εκλογή αντιπροσώπων της εργατικής τάξης που θα πάνε στη Ρωσία για να μεταφέρουν τις εντυπώσεις τους στους συναδέλφους τους⁹⁵ και ο πυρήνας του Βόλου εκδίδει τον «Κόκκινο Μηχανουργό» που συστηματικά εκθέτει τα προβλήματα στο σύνολό τους και καλεί σε στρατολογία στο Κ.Κ.Ε. και στην Ο.Κ.Ν.Ε. εργάτες⁹⁶.

Μέσα σε ένα τέτοιο διαμορφωμένο κλίμα η φιλελεύθερη κυβέρνηση Βενιζέλου καταφεύγει τον Ιούλιο του 1929 στη ψήφιση του «Νόμου περί προστασίας του κοινωνικού καθεστώτος» περισσότερο και ευρύτερα γνωστού ως «Ιδιώνυμο» (Νόμος 4229/ 25.07.1929). Ο Βενιζέλος είναι σαφής ως προς την ακριβή στόχευση όταν διακήρυττε «Να εξηγηθούμε. Εάν είσθε κομμουνισταί είσθε εχθροί του κράτους και θα διαλύσωμεν τα σωματεία σας ως εχθρικά. Δεν σας αναγνωρίζουμε το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι ίνα γίνεσθε ισχυρότεροι και εχθρικότεροι προς το κράτος»⁹⁷. Στόχος λοιπόν το Κ.Κ.Ε. και η οργανωμένη εργατική τάξη. Η «ταρίφα» του ιδιώνυμου για απεργούς είναι συνήθως δύο χρόνια φυλακή και δύο χρόνια εξορία («πλημμεληματικός χαρακτήρας») που με τη φυματίωση που μάλιστα και την πείνα συνήθως σήμαινε θάνατο.

Συντάκτης του νόμου ο Ζαβιτζιάνος. Ο νόμος προβλέπει ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών για «όποιον επιδιώκει την εφαρμογήν ιδεών εχουσών ως έκδηλον σκοπόν την δια βιαίων μέσων ανατροπήν του κρατούντος κοινωνικού συστήματος ή την απόσπασιν μέρους εκ του όλου της επικρατείας ή ενεργεί υπέρ της εφαρμογής αυτών προσηλυτισμόν».

⁹⁴ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 675, 23.07.1933.

⁹⁵ *Εφημερίδα των Εργοστασίων*, 04.1930

⁹⁶ *Κόκκινος Μηχανουργός*, 06.07.1930

⁹⁷ Μ. Αγγέλη, *Ο Κόσμος της εργασίας, Γυναίκες και Άντρες στην παραγωγή και επεξεργασία του καπνού*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2007, σ.77.

Επίσης προβλέπεται διάλυση ταξικών σωματείων από κομμουνιστικό έλεγχο και απομάκρυνση δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών που θα προπαγάνδιζαν ανατρεπτικές θεωρίες. Επικρίθηκε υποκριτικά από τους Παπαναστασίου, Παπανδρέου και Καφαντάρη και υπηρετεί την πολιτική επιδίωξη του Βενιζέλου στη συγκυρία να εμφανιστεί μετριοπαθής, συντηρητικός και υπερκομματικός εθνικός (αστός) ηγέτης – προστάτης του αστικού καθεστώτος πολιτικά και κοινωνικά με αποτελεσματική επιδίωξη αυταρέσκειας, αυταρχικότητας και αυτάρκειας και πολυπραγμοσύνης σε μία πολιτική στόχευση του περιορισμού της αυθυπαρξίας των επικεφαλής των μικρών «δημοκρατικών κομμάτων» (Παπαναστασίου, Καφαντάρη). Η οξύτατη πολιτική κριτική Κονδύλη- Παπαναστασίου- Ζαβιτζιάνου και Καφαντάρη το 1930 στη φιλελεύθερη κυβέρνηση και η εμφάνιση οικονομικών σκανδάλων (και ιδιωτών φίλων) όπως το «σκάνδαλο της κινίνης», «το λογιστικό σφάλμα της τιμής του ψωμιού» και το «σκάνδαλο Καραπαναγιώτη», θα αποδώσουν στη κυβέρνηση τον χαρακτηρισμό αυτής «των κλεπτών» από τον ακραίο τύπο της εποχής που δεν πείθεται από την υπεράσπιση του Βενιζέλου. Ο τελευταίος το Μάιο του 1931 θα καταφύγει στη ψήφιση νομοσχεδίου «Περί Τύπου» (νόμος 5060/1931) σε αντικατάσταση του προηγούμενου του 1837.

Φυσιολογικά μέρος της φθοράς του Κ.Φ. εισπράττει από τα αριστερά (και τοπικά) το Κ.Κ.Ε. στις αναπληρωματικές εκλογές του 1931 και η τάση αυτή θα κορυφωθεί στις εκλογές 24.09.1932 (με απλή αναλογική) όπου το Κ.Κ.Ε. ως «Ενιαίον Μέτωπον Εργατών και Αγροτών» με 58.223 ψήφους (4,97%) θα αναδείξει 10 Βουλευτές στις βουλευτικές και στις μερικώς γερουσιαστικές εκλογές (11 περιφέρειες 30/92 έδρες) θα λάβει και 43 ψήφους (3,91%).

Έχει προηγηθεί στη δημιουργία συνθηκών (αστικού) «κράτους έκτακτης ανάγκης» η παγκαλική δικτατορία με το Νομοθετικό Διάταγμα 13.07.1925 : «Περί τροποποίησης και κωδικοποίησης των περί κατοχυρώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος διατάξεων» (που προέβλεπε σύσταση στρατοδικείων και ποινές σε «όποιον ανακινεί ειδήσεις αίτινες δύνανται να προκαλέσουν διατάραξιν της τάξεως και να εμβάλωσιν εις ανησυχίαν πολίτας ή το στράτευμα», κατάργηση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων και από 05.01.1926 τη συγχώνευση νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας για αστυνόμευση εκτός του κομμουνιστικού χώρου και του συνόλου των αντιπάλων (αστικών) φατριασμών.

Η χρήση του στρατού στην καταστολή λαϊκών κινητοποιήσεων (σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης) εγκαινιάζεται τον Αύγουστο του 1921 στη Θεσσαλονίκη. Πολιτικό άλλοθι για αυτή την κατασταλτική στόχευση που φθάνει στα επίπεδα φυσικής

εξόντωσης προσώπων παρέχει στην ελληνική αντίδραση η υιοθέτηση από το Κ.Κ.Ε. της θέσης περί «ανεξάρτητης Μακεδονίας και Θράκης» ήδη από το Τρίτο Έκτακτο Συνέδριο παράλληλα με την πρόταξη της εξάρτησης από τη Κ.Δ. και τη Σοβιετική Ένωση.

Η ύπαρξη δε 700.000 προσφύγων στη Μακεδονία εμπόδισε την εδαφική του εμβέλεια και επιρροή και οργανωτική του επέκταση κρατώντας το απομονωμένο και περιθωριοποιημένο από τις υπόλοιπες προοδευτικές δυνάμεις και τελικά «αδύνατο για να έχει τέτοια πολυτελή πολιτικά περιθώρια». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Α. Ελεφάντης: «Ο επαναστατικός ρομαντισμός των παλαιών πολεμιστών έπαιρνε μερικά εξωτερικά φαινόμενα της λαϊκής κινητικότητας σαν τα πρώτα σημάδια της επερχόμενης επαναστατικής θύελλας. Φέρθηκαν έτσι σαν Ροβεσπιέρος αλλά χωρίς τη Γαλλική Επανάσταση»

Της παγκαλικής δικτατορίας έχει προηγηθεί η κυβέρνηση Παπαναστασίου που τη 01.05.1924 θα απαγορεύσει τον εορτασμό της Εργατικής Πρωτομαγιάς, (αλλά η συγκέντρωση θα πραγματοποιηθεί από 900 περίπου μέλη του Κ.Κ.Ε.) αφού προσεταιριστεί το στρατό με συμφωνία Βενιζέλου.

Το δίδυμο τέλος των υπουργών Εσωτερικών αυτής της κυβερνήσεως (Κονδύλης-Ζαβιτσάνος) πρώτο θα εγείρει τον «Ερυθρό Κίνδυνο» και στις αντιδράσεις για την τέλεση παροχής δημοσίου όρκου πίστης στο δημοκρατικό πολίτευμα (δημοψήφισμα 13.04.1924) από το δημοσιοϋπαλληλικό κόσμο και το στράτευμα θα συγκρουστεί με διαδηλωτές με αποτέλεσμα έναν νεκρό και δώδεκα τραυματίες.

Ο Κονδύλης δε από τις 09.06.1924 θα εγκαλέσει ακόμα και τον Α. Παπαναστασίου για μπολσεβίκικες τάσεις και θα στοχοποιήσει την «Ένωση Παλαιών Πολεμιστών» ως φίλο-Κ.Κ.Ε. Ο ίδιος στις εργατικές κινητοποιήσεις και αναταραχές στην Καβάλα θα καταγγεληθεί από τον τοπικό βουλευτή Θεολογίτη ως υπεύθυνος των επεισοδίων και ιδρυτής φασιστικών συλλόγων σε Μακεδονία και Θράκη με παράλληλη τοποθέτηση εποπτών αξιωματικών στα εργατικά σωματεία που χρηματοδοτεί ο ίδιος, ώστε να πάψουν να τελούν υπό Κομμουνιστικό έλεγχο.

Βραχίονα της καταστολής θα αποτελέσει η «Υπηρεσία Ειδικής Ασφάλειας» (με στόχο την παρακολούθηση «ξένης προπαγάνδας αλλά και κομμουνισμού»). Η τοποθέτηση εκτός νομού της Ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε. με απαγόρευση απεργών στο δημόσιο τομέα με βίαιη διάλυση διαδηλωτών έως φυσικής εξοντώσεως τους θα συνδυαστεί με

πόγκρομ διώξεων και βασανιστηρίων⁹⁸ και χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της απεργίας των μεταλλορύχων της γαλλικής εταιρείας του Λαυρίου που θα κρατήσει 17 ημέρες, αφορμώμενη την 01.02.1929 με επέκταση των εκτοπίσεων, καταφυγή σε στρατό και καταδίκη από αστικό τύπο εποχής. Κατά τη διαδήλωση στις 06.02.1929 θα σκοτωθεί από τον χωροφύλακα Τούμπα ο απεργός εργάτης Συρίγος σε μία προσπάθεια αποφυγής της συνένωσης απεργών εργατών και μεταλλωρύχων μέσω εφόδου της χωροφυλακής που έκανε εκτεταμένη χρήση όπλων.

Ο υπουργός Ζαβιτζιάνος θα κρίνει πως καλώς πυροβόλησε, καθώς δεν θα έπρεπε οι απεργοί να αναστατώνουν τον κόσμο.

Ο εισαγγελέας Κώνστας που θα επιληφθεί της υποθέσεως θα αποφανθεί πως «κράτος 7 εκατομμυρίων δε θα δειλιάσει να φυλακίσει 5.000 ταραξίες». Για την ιστορία η απεργία θα κλείσει στις 16.03.1929 με νίκη των απεργών (10% αύξηση, επαναπρόσληψη απολυμένων και αποζημίωση οικογένειας Συρίγου). Η όλη πορεία της απεργίας θα καταγραφεί από τις στήλες των εφημερίδων «Εργάτης» και «Εργάτρια» και θα θυμίσει την παλαιότερη απεργία των μεταλλεργατών της Σερίφου το 1916 υπό της συνδικαλιστικής ηγεσίας τότε του Σπέρα εναντίον της γερμανικών συμφερόντων εταιρείας του Γκρόσμαν.

Από το 1927 άλλωστε (υπουργία Παπανδρέου) θα έχει συσταθεί «Επιτροπή για την καταπολέμηση του κομμουνισμού στα σχολεία» σε μία προσπάθεια αναχαίτησης της επιρροής και της δράσης της Ο.Κ.Ν.Ε. στο μαθητικό χώρο αλλά και «Επιτροπή καταπολέμησης του κομμουνισμού για την εκπαίδευση και τους δημόσιους υπαλλήλους» για την απομάκρυνση από το χώρο των ύποπτων κομμουνιστικών στοιχείων.

4.2. Πειθαρχικός ουλαμός Καλπακίου (VIII Συνοριακός τομέας).

Ο VIII Συνοριακός τομέας ξεκίνησε τη «λειτουργία του το 1924 με την αποστολή των χαρακτηρισμένων ως κομμουνιστών στρατιωτών αλλά και ναυτών μετά την κατάργηση της («Μαρμάρως»)/«Ναυτοφυλακής Αιγαίου» που με ανάλογη λειτουργία αλλά για ναύτες» αφορούσε δυσμενή τοποθέτηση σε πλοίο ή φαρικές υπηρεσίες). Εκτός των πολιτικών συμπεριελάμβανε και ποινικούς περιθωριακούς εγκλείστους (τοξικομανείς, κοινωνικά ναυάγια και λιποτάκτες, αλήτες, στραβόξυλα)⁹⁹

⁹⁸ Π. Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο.*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σ. 58.

⁹⁹ Α. Φλούντζης, *Το φοιτητικό κίνημα 1923-1928*, Κέδρος, Αθήνα 1983, σ.416.

που τους χρησιμοποιούσαν επικαλούμενοι την «εθνικοφροσύνη» τους και τη «μαγκιά» τους για την παρακολούθηση, την προβοκάτσια, το βασανισμό και έλεγχο των πολιτικών ως διακριτή κατηγορία. Οι πολιτικοί έγκλειστοι διακρίνονταν αναλόγως των πολιτικών φρονημάτων τους, του βαθμού επικινδυνότητας τους ή των ποινών λόγω «ιδιωνύμου».

Περιγραφόταν ως «τάφος των ζωντανών» και προπομπός της Μακρονήσου (συνδυασμός βασανισμού και ψυχολογικής πίεσης) ιδίως στη μεταξική περίοδο επαναλειτουργίας του μετά από τον υπερδιετή τερματισμό του.

Η διαταγή ίδρυσης του συνδέει τη λειτουργία του με «το μικρόβιον του κομμουνισμού που εισέδυσεν ολεθρίως δια το εθνικόν φρόνημα εις τον στρατόν». Θα περάσουν από εκεί κατά καιρούς Θανάσης Κλάρας (Βελουχιώτης), Κ. Καραγιώργης, Κουγιουμτζής, Μαυροκεφαλίδης, Βλαντάς, Πανούσης, Τσακίρης και Γαμβέτας. Θα επιτύχει μηδενικά αποτελέσματα στον τομέα της αναμόρφωσης των εγκλείστων ώστε να περιοριστούν οι αγώνες των στρατευμένων για υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της πατρίδας και όχι δράσεις υπέρ των ξένων συμφερόντων. Ως πρώτος διοικητής του θα επιλεγεί από το ΓΕΣ ο ανθυπολοχαγός Χρήστος Ι. Παπαχρήστος που θα αντικατασταθεί ευνόητα από τον Φατούρο μετά το κύμα των διαμαρτυριών του 1929. Συγκροτείτο από 40 σκηνές (ως στρατόπεδο εξόντωσης) και ένα παράπηγμα (διοικητήριο) και περιβαλλόταν από αγκαθωτό συρματοπλέγμα με ποινικούς ως φρουρούς. Το στρατόπεδο δεν ήταν μόνιμα στο ίδιο μέρος. Απρίλη έως Νοέμβρη μεταφερόταν στο πάρκο Σέρπο που χαρακτηριζόταν για τους έντονους βοριάδες, τα άγρια ζώα, το κρύο, τη βροχή, το άγριο τοπίο και το βαλτώδες έδαφος.

Δεκέμβρη ως Απρίλη επέστρεφε στο βαλτώδες Καλπάκι σε τρύπιες σκηνές 6 έως 7 ατόμων σε έντονα ανθυγιεινές και απάνθρωπες συνθήκες ομαδικής διαβίωσης, με μία μικρή πλάκα σαπουνι μνηιαίως, πείνα, δίψα και επιπλέον 15 βουρδουλιές για κάθε διαμαρτυρία με τη μορφή επιστολής εκτός στρατοπέδου.

Σε ακραίες συνθήκες το χειμώνα οι κρατούμενοι μεταφέρονταν σε δύο στάβλους με τον έναν όροφο επάνω στον άλλον, με έντονη υγρασία και κρύο που ακόμα και το υγειονομικό του στρατού είχε κρίνει ακατάλληλο ακόμα και για στάβλο όπως καταγγέλλει ο Ριζοσπάστης σε ανταπόκρισή του ήδη από το Μάη του 1925. Η διαβίωση περιελάμβανε καθημερινά καψώνια, αγγαρείες και βούρδουλα (ακόμα και φυματικών) και πολύωρες καθηλώσεις σε δέντρα (κατ' αναλογία με τη Συκιά της μεταπολεμικής Γυάρου). Πολλοί κρατούμενοι έφθασαν από τις εκτεταμένες και συνεχείς κακοποιήσεις σε βαθμό τρέλας. Το πρόγραμμα περιελάμβανε 15ώρη

καθημερινή εργασία (υλοτομία της 8^{ης} μεραρχίας, ασβεστοκάμινα, μεταφορά νερού, βελανίδια, σπάσιμο πέτρας και διάνοιξη δρόμων, όπως αυτός της Μονής Βελλά με το ακατοίκητο σχεδόν Καλπάκι). Οι νηστικοί, ψειριασμένοι, γυμνοί και ανυπόδητοι έγκλειστοι, ακόμα και άρρωστοι, υποχρεώνονταν σε καταναγκαστική εργασία. Οι απόπειρες απόδρασης είχαν σαν αποτέλεσμα εκτεταμένες συλλήψεις και έντονα βασανιστήρια έως και θανάτους (π.χ. Κωνσταντίνος Γεωργακόπουλος).

Στην εξέγερση του 1928 με αίτημα τον περιορισμό της τρομοκρατίας θα σκοτωθεί ο στρατιώτης Γιάννης Μωραΐτης από Αρβανίτη ποινικό φρουρό, όργανο του διοικητή Χ. Παπαχρήστου. Ο τελευταίος, καθώς είχε αποθρασυνθεί, θα υποχρεώσει τους έγκλειστους σε φύτεμα και πότισμα τηλεγραφοξυλων με την ειρωνεία πως «όταν αυτοί βγάλουν κλαριά, τότε θα έρθει ο κουμμουνισμός στην Ελλάδα», Δικής της διατροφικής έμπνευσης είναι το άνοιγμα τάφων από τους κρατούμενους με δοκιμή αν χωράνε και το μαρτύριο της δίψας ιδίως σε συνθήκες καύσωνα που επέφερε το 1927 το θάνατο του Γιώργου Τρανουδάκη.

Στις 01.09.1926 θα σημειωθεί η μεγαλύτερη εξέγερση με αίτημα τη διαμαρτυρία για τερματισμό της υπερεργασίας που έθεσε ο Βλαντάς στο διοικητή Φατούρο, όταν οι ποινικοί φρουροί επετέθησαν στους πολιτικούς. Ακολούθησαν σκηνοθετημένες δίκες στο στρατοδικείο Ιωαννίνων όπου παραπέμφθηκαν με τις κατηγορίες της βιαιοπραγίας κατ' ανωτέρου, της ανυποταξίας και της εξύβρισης. Στην πρωτόδικη απόφαση Μαρκοβίτης και Πανούσης καταδικάζονται σε θάνατο, σε ισόβια Γαμβέτας, Βλαντάς, Τσακίρης. Ο Αδαμόπουλος σε πενταετή φυλάκιση, ενώ ο Κορδέλης σε διετή και μετακινούνται στη φυλακή της Αίγινας ενόψει της νέας δίκης σε β' βαθμό από το Αναθεωρητικό Δικαστήριο Αθηνών.

Τα γεγονότα θα σηκώσουν κύμα αντιδράσεων από τον πνευματικό κόσμο που έχει την άποψη πως «αν τα νησιά του Αιγαίου είναι η ελληνική Σιβηρία, το Καλπάκι είναι η Σαχαλίνη της Ελλάδος»¹⁰⁰. Ο Βενιζέλος απαντώντας σε ευθεία ερώτηση στη βουλή, συνέδεσε την ύπαρξη του στρατοπέδου σχετικά με την αναγκαιότητα, με τη βιωσιμότητα της κυβέρνησής του και το καθεστώς με παράλληλη αμφισβήτηση της αλήθειας των καταγγελλομένων σχετικά με τις συνθήκες λειτουργίας του την υπεράσπιση του αστικού καθεστώτος.

¹⁰⁰ Α. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Κομμούνα, Αθήνα 1986, σ.71.

Η εφημερίδα «Εμπρός» (17.01.1930) θα παρομοιάσει το Καλλάκι με το Σολόβσκυ της Σιβηρίας και θα απαιτήσει το άμεσο κλείσιμό του. Σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση της κοινής γνώμης που θα προκαλέσει αντιδράσεις θα έχει η κυκλοφορία του βιβλίου του Χρ. Ριζόπουλου, «Αναμνήσεις από το Καλλάκι» (1933).

Στη δευτεροβάθμια εκδίκηση θα καταθέσουν ως μάρτυρες υπεράσπισης οι Γληνός, Βλάχος, Πάστρας και ως δικηγόρος θα τους υπερασπιστεί ο Λεούσης οριζόμενος από την ένωση Νομικών ως ένδειξη έμπρακτης συμπαράστασης της στους κατηγορούμενους. Οι πρωτοβάθμιες εξοντωτικές ποινές τελικά θα μετριαστούν.

Το Κ.Κ.Ε. σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα κρατά το θέμα ανοιχτό και ως σημείο αναφοράς. Τρικάκια κυκλοφορούν στους δρόμους (ακόμα και στο δικαστήριο) και ο κομματικός τύπος δημοσιεύει συνεχείς ανταποκρίσεις¹⁰¹. Η «Νεολαία» ιδιαίτερα προτρέπει για «μεταφορά της πάλης από τα εργοστάσια στο στρατόνα»¹⁰². Το Καλλάκι μετά από μεγάλες αντιδράσεις και κύμα διαμαρτυριών της γνώμης θα κλείσει προσωρινά το 1934.

Θεωρείται το πρώτο πείραμα σωφρονισμού και αναμόρφωσης κομμουνιστών και απείθαρχων με καταγγελίες τόσο από τη Κ.Δ.Ν. και Β.Μ.Ο. όσο και από το ευρύ φάσμα πνευματικών ανθρώπων ευρύτερης εμβέλειας (Βάρναλης, Νάνου, Κατηφόρης, Παρορίτης).

Από την άποψη της κομματικής ιστοριογραφίας ενδιαφέρον έχει η κυκλοφορία δύο παράνομων εφημερίδων χειρόγραφων και πολυγραφημένων που κυκλοφορούσαν χέρι-χέρι με αυστηρή επαγρύπνηση. Πρόκειται για το «Φαντάρει» και το «Κόκκινο Ναύτη» και αυτό αποδεικνύει διασύνδεση με τον παράνομο μηχανισμό του Κ.Κ.Ε. του παράνομου πυρήνα εντός του στρατοπέδου που καθοδηγεί και εκδηλώνει εσωτερικά. Παράλληλα περιστασιακά περνάνε και φύλλα των παράνομων εφημερίδων («Κόκκινος Σκαπανέας», «Η Φωνή του στρατεύματος», «Στρατόνας», «Τηλεγραφετής») που εκδίδουν οι παράνομες κομματικές οργανώσεις του στρατεύματος που έχουν συγκροτηθεί.

Ο κομματικός πυρήνας οργανώνει τον αγώνα, φροντίζει το συσσίτιο, διαχειρίζεται τους μισθούς των φαντάρων (και απαιτεί αυξήσεις, κατάργηση ποινών, αντιαυταρχισμό και περιορισμό της αυθαιρεσίας. Γενικά δηλαδή επιδιώκει βελτίωση των σκοπίμως άθλιων συνθηκών διαβίωσης. Κορυφαία πολιτική του δράση ο

¹⁰¹ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 6137, 23.04.1929

¹⁰² Ανώνυμο άρθρο, *Νεολαία*, 01.10.1932

χαιρετισμός που θα απευθύνει στο Ενωτικό Πανεργατικό Συνέδριο τον Ιανουάριο του 1929¹⁰³. Η διασύνδεση του πυρήνα με την εργατική πράξη θα εκφραστεί στο κίνημα αλληλεγγύης στο Αναθεωρητικό Στρατοδικείο και την υλική βοήθεια της Εργατικής Βοήθειας στις συνθήκες μεταγωγής και υποδικίας¹⁰⁴. Το ψυχικό σθένος των εγκλείστων επαινέθηκε και από την εφημερίδα «Εσπερινή» για τη στάση των κατηγορουμένων στη δίκη με τις σκηνοθετημένες κατηγορίες¹⁰⁵. Σε συνδυασμό με τα μηδενικά αποτελέσματά του στον τομέα του σωφρονισμού και της ανάκυψης συνετέλεσε αποφασιστικά στη διαμόρφωση του ιδανικού τύπου κομμουνιστή αγωνιστή και αυτό αποτυπώνεται και σήμερα (από τον Ιούλιο του 2017) στο μνημείο που έχει χαραγμένη τη φράση «Όποιος κομμουνιστής στρατιώτης εκπληρώνει το καθήκον του πρέπει κάποια στιγμή να είναι έτοιμος για το Καλπάκι».

4.3. Το περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι»

Η νέα κομματική ηγεσία το Δεκέμβριο το 1931 θα προχωρήσει στην έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού «Νέοι Πρωτοπόροι» με εκδότη το Γκογκώνη που τελικά θα εγκαταλείψει και αυτός τελευταίος (ως παραπλανηθείς) τον Πικρό που έχει στοχοποιηθεί ως «η μεγάλη πληγή του κινήματος» και ως αδιαφανής τουλάχιστον διαχειριστής των ταμείων του περιοδικού.

Η συντακτική ομάδα στο επίγραμμα του πρώτου τεύχους θα σημειώσει επιγραμματικά «Ένθαδε κείται ο Πικρός και να τον κλαις διαβάτη. Έζησε σαν Γκόρκι και πέθανε σαν Ιστράτι» (δηλαδή ως επικριτής του σοβιετικού καθεστώτος, προδότης και αντιδραστικός στο τέλος του μετά το 1929)¹⁰⁶. Στο επίκεντρο βρίσκεται ακόμα το θέμα διασύνδεσης του περιοδικού με τη μάζα και ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των ομάδων των Πρωτοπόρων. Προκρίνεται η άποψη πως η σύνθεσή τους πρέπει να περικλείει άτομα διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων από το χώρο της διανοήσης αλλά και κοινωνικής δραστηριοποίησης αποφεύγοντας ένα αποκλειστικό κλειστό χαρακτήρα φιλολογούντων ή επιστημόνων. Οι κύκλοι διακρίνονται από οργανωτικές ομάδες ως πολυεπίπεδοι τρόποι οργάνωσης της εργασίας και συγκεντρωτικής

¹⁰³ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ.φ. 5692, 05.02.1929.

¹⁰⁴ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 6754, 20.12.1930.

¹⁰⁵ *Εσπερινή*, 13.01.1931

¹⁰⁶ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 1, 12.1931.

παρουσίασης των αποτελεσμάτων σε ειδικά θέματα¹⁰⁷ χωρίς γενικές ενασχολήσεις με ιδεολογικά ή οργανωτικά των Πρωτοπόρων.

Οι ομάδες πραγματοποιούν εκθέσεις, αντιπολεμικές διαλέξεις, διαλέξεις για θρησκεία, Ε.Σ.Σ.Δ. ακόμα και για εξαρτήσεις (τοξικομανία, αλκοολισμός). Οργανώνουν ψυχαγωγικές εκδηλώσεις (παραστάσεις θεάτρου σκιών) αλλά ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στα εσωτερικά μαθήματα κατάρτισης των μελών με προτροπή στην «πρακτική δουλειά» και εγκατάλειψη της «υψηλής θεωρητικολογίας»¹⁰⁸ κάτι που με ανάλογο τρόπο η νέα Κ.Ε. έχει προσάψει στην πρώην κομματική ηγεσία και μεταφέρεται και εδώ με θεατρικές παραστάσεις με ερασιτέχνες εργάτες ηθοποιούς και συνδιοργανώνονται¹⁰⁹ με τις Εργατικές Λέσχες. Μαζικές εκτιμώνται και οι δράσεις και οι διαλέξεις σε επαρχιακές πόλεις με αποκορύφωμα το Βόλο που η εκεί αντιπολεμική διάλεξη εκτιμάται πως συγκέντρωσε άνω των χιλίων ατόμων.

Η συντακτική ομάδα λειτουργεί με ψευδώνυμα (λόγω του «ιδιώνυμου») και απαρτίζεται από Κορδάτο, Χατζηδάκη, Πανσέληνο, Βλάση, Κατηφόρη, Τσακίρη και τον τυπογράφο Παπούλια. Σύνδεσμος με το κόμμα είναι ο Μ. Πορφυρογένης.

Στον κατάλογο των συνεργατών στους παλιούς Καζαντζάκη, Βάρναλη, Λαπαθιώτη, («τραγούδι για το ξύπνημα του προλεταριάτου») και Καρπαίο, θα προστεθούν οι Ράντος, Γληνός, Κορνάρος, Κοντός, Κανέλλης και Τσίρκας. Από μεταφράσεις θα παρουσιαστούν Λένιν, Λουνατσάρσκι, Γκόρκι, Μαγιακόφσκι, Χικμέτ και Αραγκόν. Το περιοδικό στηρίζει την παρεμβατική πολιτιστική δράση της σοβιετικής πρεσβείας με την οργάνωση μαθημάτων γλώσσας, έκθεσης, διαλέξεων για μαρξιστική αισθητική και σοβιετική τέχνη και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Χαιρετίζει επίσης την επίσκεψη Λουνατσάρσκι στην Ακρόπολη το 1931¹¹⁰. Το περιοδικό διακρίνεται για την μετριοπάθειά του και τη διαλλακτική του στάση αλλά κρατά σκληρή κριτική στάση απέναντι σε αντιδραστικούς κύκλους (Μελάς, Κύρος, Μυριβήλης, Παπαδημητρίου, Πολίτης, Δημαράς, Τσάτσος, Μοσχοβίτης και Θεοτοκάς) αλλά και σε κύκλους της Τροτσκιστικής Αντιπολίτευσης (Κάλας, Σπιερός, Ράντος) και στον ίδιο τον Τρότσκι¹¹¹.

¹⁰⁷ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 2, 01.1932

¹⁰⁸ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 7-8, 06.07.1932

¹⁰⁹ Π. Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα*, Αθήνα 1993, σ. 6.

¹¹⁰ Ε. Ματθαίουπουλος, *Εικαστικές Τέχνες. Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα 1922-1940. Ο Μεσοπόλεμος*, Αθήνα 2003, σ.404.

¹¹¹ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 9, 08.1932

Η κριτική του βιβλίου του Π. Σκυτάλη (γραμματέα της Κ.Ο.Α. του Κ.Κ.Ε.) «Τέχνη και Συγγραφέας θα επικριθεί, καθώς αυτός βρίσκεται σε δυσμένεια» (συνδεδεμένος με την ομάδα Χαϊτά) και η συντακτική επιτροπή θέλει να αποδείξει χωρίς κόστος την απουσία ελέγχου της από την πολιτική κομμουνιστική ηγεσία. Ο συγγραφέας χαρακτηρίζεται ως μη ειδικός, συρράπτης τσιτάτων χωρίς βαθιά γνώση και αφομοίωση του μαρξισμού και με απαίσια γλώσσα που πρέπει να χτυπηθεί. Το βιβλίο χαρακτηρίζεται ως το χειρότερο κακογραμμένο μαρξιστικό βιβλίο που δεν εξυπηρετεί αλλά ζημιώνει και βλάπτει την προσπάθεια δημιουργίας εγχώριας «προλεταριακής τέχνης»¹¹².

Εύλογα επανέρχεται το κυρίαρχο θέμα της προηγούμενης δεκαετίας περί προλεταριακής τέχνης και του ορισμού της καθώς και της διαμόρφωσης οδηγιών και υποδείξεων σε προλετάριους επίδοξους καλλιτέχνες. Η συντακτική ομάδα εκπροσωπείται από το δημοσιευμένο άρθρο του Λένιν «Για τη Λογοτεχνία» («η λογοτεχνία πρέπει να γίνει λογοτεχνία του κόμματος» και «η λογοτεχνική δράση πρέπει να αποτελέσει συστατικό στοιχείο γενικότερων προλεταριακών ζητημάτων».) Έχει προηγηθεί ο Κατηφόρης που υποστηρίζει ευθαρσώς πως η τέχνη ως κοινωνικό φαινόμενο διαπερνάται από την ταξική πάλη, αντανακλά την κοινωνία, διαμορφώνεται από τις αλλαγές του κοινωνικού γίνεσθαι. Η απεριόριστη ελευθερία της καλλιτεχνικής δημιουργίας στον προλετάριο συγγραφέα εδράζεται σε επιστήμη, κατακτάται μέσα από τη μελέτη και την αφομοίωση του μαρξισμού και διαμορφώνεται μέσω της οργανικής του διασύνδεσης με τον πολιτικό φορέα της εργατικής τάξης¹¹³.

Ο Νίκος Καλαμάρης (Ν. Κάλας), ο Μ. Σπιέρος, και κυρίως ο Ν. Ράντος, μία μοναχική αρχειομαρξιστική προσωπικότητα με υπερεαλιστικές τάσεις και επαφές με την αστική λογοτεχνική διανόηση, θα αντιτάξουν πως ανεξάρτητα από την καταγωγή του καλλιτέχνη τελικά ο δημιουργός καθίσταται διανοούμενος και πως εκτός της τέχνης επιβιώνει κάτι απολύτως προσωπικό που ανάγεται στο δημιουργό και πως η προλεταριακή τέχνη δεν ταυτίζεται απολύτως με το ρεαλισμό. Η παρέμβασή τους ολοκληρώνεται με την παρατήρηση (ως κοινό τόπο πολλών) πως κυρίως οι αστοί διαβάζουν και οι δημιουργοί απευθύνονται και ταυτίζονται με τους αστούς και όχι με το προλεταριάτο¹¹⁴ και αυτό θα πυροδοτήσει κύμα αντιδράσεων τόσο από τη

¹¹² Χ. Ντουσιά, *Λογοτεχνία και Πολιτική στο Μεσοπόλεμο. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της Αριστεράς, 1924-1936*, Δ.δ. Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1988, σ.104.

¹¹³ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 3, 02.1932

¹¹⁴ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 9, 08.1932

συντακτική ομάδα όσο και από τους Τετενέ, Γλαφυρό και Τσακίρη που έχοντας εργατική καταγωγή αποδομούν την άποψη Κάλας και συνόψιζαν την κυρίαρχη άποψη περί υποταγής της λογοτεχνίας στη κομματική γραμμή με δημιουργούς της προλεταριακής τέχνης μόνο προλετάρειους με αποκλειστική χρήση της ρεαλιστικής τεχνοτροπίας ως εγγύηση αντιληπτικότητας του έργου από το λαό¹¹⁵ των πόθων και επιδιώξεών του με εγγύηση των συναισθημάτων και του αγώνα του.

Ο Γλαφυρός θα επικαλεστεί το Λένιν γράφοντας «Κάτω οι εκτός κόμματος φιλόλογοι και οι φιλολογικοί υπεράνθρωποι»¹¹⁶.

Η συζήτηση δεν θα έχει συνέχεια στο συγκεκριμένο περιοδικό αλλά θα μεταφερθεί στον «κύκλο» από την Αλ. Αλαφούζου και τη «Νέα Επιθεώρηση» από το Χουρμούζιο. Ο Τέρπος Παυλίδης στο άρθρο του «Φουτουρισμός-Αντίδραση κάτω από άλλες φόρμες» τον συνδέει ευθέως με τον επελαύνοντα φασισμό αγνοώντας τη ρωσική εκδοχή του.

Στη διαμόρφωση της βάσης πάνω στην οποία θα τοποθετηθεί κάθε συγγραφή και θα ασκείται η κριτική στα πλαίσια των Ελλήνων κομμουνιστών γύρω από θέματα τέχνης θα συμβάλλει καθοριστικά ο Γληνός με μία σειρά άρθρων του («Πνευματικές μορφές της αντίδρασης»).

Σύμφωνα μ' αυτή τη θεώρηση «η τέχνη αντικαθρεπτίζει τη συνολική συνείδηση μίας κοινωνικής τάξης σε μία συγκεκριμένη στιγμή της συνολικής της διαδρομής μετουσιωμένη μορφικά ... στο επαναστατικό της ανέβασμα κάθε κοινωνική τάξη αντικρίζει αισιόδοξα την πραγματικότητα που θέλει να την αλλάξει και να την υποτάξει».

Έτσι στην επαναστατική περίοδο της τάξης ως αποτύπωμα αυτής της βασικής της βασικής σχέσης της προς την πραγματικότητα είναι θετική, πυκνή, ρεαλιστική και φυσιοκρατική, ενώ όταν κυριαρχήσει η τέχνη αποκτά στοιχεία κλασικισμού έως του συμβολικού ρεαλισμού¹¹⁷.

Σύγχρονες τεχνοτροπίες («κυβισμός», «εξπρεσιονισμός» και «φουτουρισμός») καταγγέλλονται ως αντιδραστικές, ως φυγές από την πραγματικότητα και στρεβλώσεις που οι κενές περιεχομένου μορφές καθίστανται τυπικά μορφικά σύμβολα και η τέχνη φορμαλιστική και διακοσμητική. Μόνο στη

¹¹⁵ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 10, 09.1932

¹¹⁶ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ.11, 10.1932

¹¹⁷ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ.3, 02.1932

δυναμικότητα της νέας ρεαλιστικής τέχνης που αισθητοποιεί μορφικά το αριθμητικό προλεταριακό ανέβασμα αξίζει ο έπαινος.

Ήδη από 23.04.1932 η Κ.Ε. του Κ.Κ.Ρ. (μπ) στην Ε.Σ.Σ.Δ. είχε αποφασίσει την αναδιοργάνωση των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών σωματείων ώστε να ανασυγκροτηθούν από μηδενική βάση σε ενιαίες μονάδες σύμφωνα με τις υποδείξεις Στάλιν και του υπεύθυνου για θέματα κουλτούρας Μολότοφ¹¹⁸.

Η κατάσταση γνωστοποιήθηκε στους Έλληνες από τη γνωστοποίηση του άρθρου του Γιουντίν με τριπλές επιθέσεις στο Μπογκνάνοφ για τις θέσεις του σε ζητήματα προλεταριακής κουλτούρας που υπέκρυπταν αστικές προκαταλήψεις, στο Μπουχάριν για αποσύνδεση κουλτούρας ταξικής πάλης και τέλος ο Τρότσκι που ως «μενσεβίκος» επιτίθεται στη λενινιστική θεωρία για την προλεταριακή κουλτούρα¹¹⁹.

Στο κλείσιμο της σχετικής συνάντησης θα τεθεί η αναγνώριση του ταλέντου ως προϋπόθεση καλλιτεχνικής δημιουργίας με παρέμβαση της Αλαφούζου και δημοσίευση άρθρου του Λουνατσαρσκυ¹²⁰.

Τον Ιούνιο του 1933 θα αναδιοργανωθεί η συντακτική ομάδα σε μία προσπάθεια της κομματικής ηγεσίας να μαζικοποιησει το περιοδικό (να γράφεται από τμήματα για τμήματα)¹²¹, να συσφίξει τη σχέση με τη σοβιετική διανοήση και να προωθήσει επαναστάτες καλλιτέχνες ξεσκεπάζοντας τον προδοτικό ρόλο σοσιαλδημοκρατών με ένα νέο κολεκτιβιστικό διοικητικό τρόπο. Η νέα συντακτική ομάδα αποτελείται από τους Γληνό, Καρβούνη, Ζέβγο, Πορφυρογένη, Χατζηδάκη και Αλαφούζου. Ο Κατηφόρης είχε αποχωρήσει νωρίτερα αλλά ο Κορδάτος θα απαξιωθεί από το Ζέβγο («πολιτικάντης», «κουτοπόνηρος αρχοντοχωριάτης», «εσκιτζής του Μαρξισμού», «απολογητής σοσιαλσοβινισμού και μπουρζουας», και «σαστισμένη κότα της Τροτσκιστικής διανοήσης»¹²².

Η Καζαντζάκη θα περιθωριοποιηθεί για το έργο της «Ενώ το πλοίο ταξιδεύει» (ως αντιδραστικό και επιφανειακό) και την απάντησή της στην «Πρωία».

Ο μη κομματικός Βάρναλης θα απομονωθεί για το περιεχόμενο της συνέντευξής του (Ιούλιος 1932) που επαινεί το Τρότσκι για το πνεύμα, την επαναστατικότητα και το συγγραφικό του ταλέντο παρά τη μερική μεταγενέστερη ανασκευή του παραδεχόμενος πως «με αυτή του την τοποθέτηση δεν δικαιώνει την

¹¹⁸ Α. Βογιάζος, *Σοσιαλισμός και κουλτούρα 1917-1932*, Αθήνα 1978, σ.113.

¹¹⁹ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ11, 10.1932.

¹²⁰ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ.4, 4.1933.

¹²¹ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ.2, 10.1933

¹²² *Κ.Ο.Μ.Ε.Π.* 15.10.33

πολεμική του στάση απέναντι στη Σ.Ε. αν και δεν δικαιολογείται σε εμάς που δεν έχουμε κάνει ακόμα την επανάσταση μας να χωριζόμαστε για ζητήματα που ενδιαφέρουν κυρίως το παρελθόν της Ρωσικής Επανάστασης»¹²³.

Οι επιφυλάξεις για το πρόσωπό του γενικά ενισχύθηκαν. Διατυπώθηκαν επιφυλάξεις για τον επαναστατικό του χαρακτήρα και ως εκ τούτου «κρατήθηκε μακριά από τη μάζα γιατί θεωρήθηκε από εκείνους που κατείχαν ως τα τώρα τα πόστα της επαναστατικής διανοήσης ... ότι διαπνέεται από μία ειρωνεία για την κατάντια της και μία περιφρόνηση για την ικανότητά της»¹²⁴.

Διαχρονικό πάντως σε όλο το μεσοπόλεμο ως χαρακτηριστικό διαφαίνεται ο σκληρός χαρακτηρισμός που αποτυπώνεται σε κάθε πρώην κομματικό μέλος ή συνεργάτη με στόχο την ηθική του απαξίωση πρωτίστως και την πολιτική κριτική να έπεται. «Η σιδερένια ηθική είναι η ειδοποιός διαφορά του κομματικού μέλους» (μονολιθικότητα) και όποιος αποκλίνει από την επίσημη κομματική γραμμή αμφισβητείται κυρίως ηθικά.

Από το 1933 μέσω του περιοδικού προβάλλεται η «Κοινωνική Αλληλεγγύη» με υπεύθυνους Γληνό και Καρβούνη και η συγκρότηση Επιτροπών Αλληλεγγύης από ομάδες των Πρωτοπόρων. Όλα τα κομματικά έντυπα είναι ανοιχτά στα εργατικά προβλήματα και δημοσιεύονται όλες οι σχετικές επιστολές.

Οι εκδηλώσεις που έχουν ξεκινήσει από το 1929 στα πλαίσια της «Διεθνούς Εβδομάδας του παιδιού» εντείνονται¹²⁵ και ένα ολόκληρο τεύχος αφιερώνεται τόσο στην παιδική εξαθλίωση στα καπιταλιστικά κράτη, στην παιδική εργασία και εκμετάλλευση, όσο και στα προβλήματα των απεργών στα πλαίσια ανάπτυξης προλεταριακής αλληλεγγύης¹²⁶. Εφαρμόζεται παράλληλα μια απλοποιημένη ορθογραφία κατά το δυνατόν ενιαία μέσω κανόνων που ανακοινώνονται προηγουμένως.

Η πολιτική χρήση του περιοδικού ως ευρύτερου (μετωπικού) κομματικού οργάνου με παράλληλη μείωση της καλλιτεχνικής θεματικής ύλης (για περιοδικό τέχνης) περιορίζουν την κυκλοφορία. Ακόμα και τα ζητήματα τέχνης νοούνται ως δευτερεύοντα και συμπληρωματικά της διεξαγόμενης ταξικής πάλης. Από τη στήλη «Τα περιοδικά» εγκαινιάζεται έντονη πολεμική σε μια σειρά στοχοποιημένων

¹²³ *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ.7-8, 06.07.1932

¹²⁴ Χ. Ντουνιά, *Λογοτεχνία και Πολιτική στο Μεσοπόλεμο. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της Αριστεράς, 1924-1936*, Δ.δ. Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη 1988, σ.73.

¹²⁵ Χ. Τσιντζιλώνης, «*ΟΚΝΕ 1922-1943 Λενινιστικό, μαχητικό σχολείο των νέων*» Σ.Ε., 1989, σ. 157

¹²⁶ *Νέοι Πρωτοπόροι* τ.12, 11-12.1932

περιοδικών («Σοσιαλιστική Επιθεώρηση», «Ιδέα», Κοινωνική Έρευνα», «Σήμερα», «Νεανική ψυχή», «Αθηναίος», «Λυτρωμός» και ιδιαίτερα η «Νέα Επιθεώρηση») στα πλαίσια εφαρμογής του δόγματος «τάξη εναντίον τάξης» που συνδέεται με τις εκτιμήσεις της Κ.Δ. περί τρίτης καπιταλιστικής περιόδου και της φύσης του φασισμού. Οι εκτός κόμματος, χαρακτηρίζονται συλλήβδην «σοσιαλφασίστες», «αρχαιοφασιστές», «αγροτοφασιστές» και η βαθιά εσωστρέφεια και μονολιθικότητα (ως αποτέλεσμα της βαθιάς μπολσεβικοποίησης) σε συνδυασμό με εντατικοποιημένη προλεταριοποίηση συνιστούν συνέπεια και πειθαρχία.

Αν και αυτοπροσδιοριζόμενο αρχικά ως όργανο της «προχωρημένης διανόησης» θα ασκήσει δριμεία κριτική στην συμβιβασμένη ελληνική διανόηση με τον αστισμό που αποδίδεται ως «μόλυνση από λέπρα»¹²⁷.

Η επιφυλακτικότητα ή καχυποψία έναντι των διανοούμενων λόγω της «μικροαστικής τους ψυχολογίας» ξεκινάει από την περίοδο του Σ.Ε.Κ.Ε. αλλά στο μπολσεβικοποιημένο Κ.Κ.Ε. η κομματική ένταξη διανοούμενου προϋποθέτει την έγκριση τριών τουλάχιστον πεπειραμένων μελών της Κ.Ε.¹²⁸

Σε δύο τεύχη Σεπτέμβρη - Οκτώβρη 1934 οι Γληνός και Βάρναλης θα μεταφέρουν τα συμπεράσματά τους από το συνέδριο των σοβιετικών συγγραφέων στη Μόσχα με επικρότηση των τοποθετήσεων Γκόρκι, Ζντάνοφ και Ράντεκ και σφοδρή καταδίκη αυτής του Μπουχάριν. Πρόκειται για την επίσημη εισαγωγή του δόγματος του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού» που θέτει τέλος στην ταλάντευση του θεωρητικού αριστερού λόγου μεταξύ των πόλων της εγγελιανής και λενιστικής αντίληψης περί λογοτεχνίας με πλήρη επικράτηση της τελευταίας απαλλαγμένη από θεωρητικούς ή πολιτικούς δισταγμούς. Η τοποθέτηση Μπουχάριν περί επιφυλάξεων για την σχέση μορφής και περιεχομένου και η εξύμνηση του Μαγιακόφσκι έχουν μηδαμινή ανταπόκριση και προκαλούν κομματική αντίδραση¹²⁹. Η αστική τέχνη θεωρείται υπερτιμημένη (Γκόρκι).

Το κλίμα μεταφέρεται και εδώ και οδηγεί σε σκλήρυνση της κριτικής προεξαρχούσης της Αλαφούζου. «Ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν» (Καραγάτσης), η «Αργώ» (Θεοτοκάς) και «Η δασκάλα με τα χρυσά μαλλιά», χαρακτηρίζονται αδιάφορα για τους εργάτες «αντιδραστικά» και «ύποπτα αστικά σκουπίδια». Ο Πικρός για το

¹²⁷ *Νέοι Πρωτοπόροι* τ. 8, 8.1933

¹²⁸ Π. Νούτσος *«Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα»*, Γνώση, 1993, τ. Β', σ. 86

¹²⁹ Δ. Κόκορης, *Η εισαγωγή κανονιστικών αρχών στο λογοτεχνικό πεδίο Η παρέμβαση της Ελληνικής αριστεράς του μεσοπολέμου (1930-1936)*, Δ.δ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1994, σ.16

«Από τον κόσμο που φεύγει στο κόσμο που έρχεται» εγκαλείται για την ανικανότητα συνειδητοποίησης της συγκυρίας των ταξικών προλεταριακών αγώνων για την εργατική εξουσία και το πανανθρώπινο πολιτισμό με εμμονή στο όνειρο, σε ένα ουδέτερο μέλλον και τη προσωπική φαντασία του.

Ο Κατηφόρης καταλογίζει στο Βουτυρά για το «Κάλπικοι Πολιτισμοί» εμμονή σε μικροαστική απογοήτευση, κατάπτωση και διατήρηση της απογοητευτικής κοινωνίας¹³⁰.

Η Λ. Νάκου (για το «Παραστρατημένοι») κρίνεται ως «μοναδικός αστικής παρουσίας ο κόσμος της».

Εσωτερικά και ο Κατηφόρης θα δεχθεί κριτική για το «Οι λύκοι και τα πρόβατα» (θεατρικό) και το «Η δικτατορία του Σατανά». Βασική αρχή του «σοσιαλιστικού ρεαλισμού» είναι η απόρριψη του νατουραλισμού και η πρόταξη της επαναστατικής λύσης ως μοναδικής επιλογής πέραν απλών περιγραφών. Μοιραία θα κριθεί έτσι αυστηρά από τον Βάρναλη ο Γ. Ζάρκος (για το «Ζωντανά Πτώματα» πως δηλαδή αντιπαραβάλλει εχθρικά την τέχνη με τη ζωή και εμποδίζει την πρόσληψη της πραγματικότητας όπως είναι¹³¹. Ακολουθούν μετριοπαθέστερες κριτικές για Κορνάρο, Καπούλια και Ρίτσο. Για το τελευταίο η Αλαφούζου επισημαίνει την κίνησή του από τον ιδεαλισμό στο μαρξισμό-λενινισμό και επισημαίνει το δυσνόητο από τις εργατικές μάζες που δημιουργούν η μπερδεμένη γλώσσα και το παραφόρτωμα των φράσεων (όπου η κάθε έννοια απαντά πολλαπλές προσθήκες.)

Ο διαγωνισμός διηγήματος και ποιήματος θα κηρυχθεί άγονος (παρά τη συμμετοχή) λόγω απουσίας των προαπαιτούμενων κριτηρίων του σοσιαλιστικού ρεαλισμού.

Το περιοδικό θα εστιάσει στη δημοσίευση χαρακτηριστικών και ζωγραφικών έργων (σειρά χαρακτηριστικών Κορογιαννάκη με εργατική θεματολογία, Σ. Βασιλείου, Γ. Λυδάκη, Άλκη και κυρίως Τάσσο¹³².)

Η στροφή προς την παράδοση και τη λαϊκότητα σύμφωνα με τον Γκόρκι (φορκλόρ, προφορική λαϊκή δημιουργία) θα 'ναι σημαντική νέα προσθήκη στο εκδοτικό αυτό εγχείρημα με τη δημοσίευση του άρθρου του «Η τέχνη για τις μάζες» που διαχωρίζει την αστική τέχνη σε ελιτίστικη και ακατανόητη (εκ του αποτελέσματος)

¹³⁰ Ν. Κατηφόρης, «Κάλπικοι Πολιτισμοί», *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 11 (11.1934).

¹³¹ Κ. Βάρναλης, «Γ. Ζάρκος: Ζωντανά πτώματα», *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 2 (02.1935).

¹³² Τάσος, «Χαρακτικό έργο», *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 10 (10.1934).

και σε καταναλώσιμη αλλά αντιδραστική ώστε λογικά ο λαός να προσκολλάται στη λαϊκή παράδοσή του. Η προλεταριακή τέχνη δημιουργείται από έμπνευση από την ταξική πάλη.

Μέσα από αυτή τη θεώρηση και την προβολή λαϊκής παράδοσης και κλέφτικου τραγουδιού εντείνεται η ενασχόληση με την επανάσταση του 1821.

Μετά την 6^η ολομέλεια της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. ο Ζέβγος εκδίδει το βιβλίο «Γιατί η επανάσταση στην Ελλάδα θα είναι αστικοδημοκρατική» επιτιθέμενος στον Κορδάτο που αναγνωρίζει τον προοδευτικό ρόλο και συμβολή της ανερχόμενης τότε αστικής τάξης το 1821. Το νέο προτεινόμενο αυτό μοντέλο είναι συμβατό με τη συγκυρία και τις επαναστατικές αναγκαιότητες («αγρότες και εργάτες πρωταγωνιστές» και η αντιδραστική αστική τάξη απέναντι). Συγκροτείται μια ελληνική ταυτότητα με κατανοητή ιστορική συνέχεια συμβατή με το επαναστατικό αφήγημα εύκολα διαδόσιμη και λειτουργική. Σύμφωνα με το αφήγημα οι κομμουνιστές είναι οι μοναδικοί κληρονόμοι των επαναστατικών αγωνιστών του 1821 και η επανάσταση συνέχεια και ολοκλήρωσή του. Η αρχειομαρξιστική θεώρηση για την Επανάσταση του 1821 παρουσιάζεται σε εκτενή άρθρα στην «Πάλη των τάξεων» (27.3-10.4.1931). Όπου η σημερινή εργατική τάξη για την πραγματοποίηση του σοσιαλισμού πρέπει να μελετήσει και να αξιοποιήσει την επαναστατική πείρα του 1821 και αναλυτική μέθοδος προτείνεται ο μαρξισμός (υλιστική αντίληψη ιστορίας). Η Επανάσταση αντιστοιχίζεται στις οικονομικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν.

Η θρησκεία, φιλοπατρία, πολιτική ιδεολογία και ηθική, αξιοποιήθηκαν από την ανανεωμένη αστική τάξη που κυριαρχεί και οικονομικά και διαμορφώνει την ωριμότητα των αντικειμενικών συνθηκών που διαχειρίστηκε η «Φιλική Εταιρία» επηρεασμένη από τη Γαλλική Επανάσταση ιδίως στη μεθοδολογία. ... Η τακτική της IV Διεθνούς παρουσιάζεται ως αποτελεσματικότερη για την ανατροπή του καπιταλισμού αν και μειοψηφική στο μαζικό λαϊκό κίνημα αν και συμβατή με τις αποφάσεις των 4 πρώτων συνεδρίων της Κ.Δ. Καταγγέλλεται η ελευθερία που επαγγέλλονται οι αστοί ως «ελευθερία εκμετάλλευσης και καταπίεσης». Αυτό χαρακτηρίζεται ως μοναδική εγγύηση πραγματοποίησης του κομμουνισμού στη χώρα και επίλυσης των τυπικών ζητημάτων της εργατικής τάξης από τα «Σοβιέτ των Ελλήνων Εργατών».

Η μελέτη του δημοτικού τραγουδιού θα συμβάλλει στη διαμόρφωση των βάσεων της φρασεολογίας και πρακτικών έκτοτε (με αποκορύφωμα τη δεκαετία του 1940). Η στροφή στη λαϊκή παράδοση με απόρριψη κάθε αστικού «μαϊμουδισμού»

ξένων τεχνοτροπιών υπηρετείται με το πρόταγμα του δημοτικού τραγουδιού ως λογοτεχνικού προτύπου κατανοητού και γνήσια συναισθηματικού¹³³. Μόνο στις αρχές του 1936 θα υπάρξει χαλάρωμα στην προσκόλληση στο σοσιαλιστικό ρεαλισμό όταν στο 7^ο συνέδριο της Κ.Δ. (Καλοκαίρι 1935) επιδιώκεται ευρύτατη συναίνεση ενόψει του κινδύνου του επελαύνοντος φασισμού. Η πρόσκληση σε διάλογο περιλαμβάνει και τους διανοούμενους. Από το 1934 θα έχει προηγηθεί στη προσπάθεια προσεταιρισμού πρόσκληση των διανοούμενων από το Γληνό που παραπέμπει στο Λένιν για τερματισμό της περιφρόνησης της διάνοησης. Έτσι στο περιοδικό ενισχύεται η αναλογία υπέρ ζητημάτων τέχνης (κυρίως λογοτεχνίας).

Η συντακτική ομάδα διευρύνεται, καταργείται η στήλη «το παραμιλητό ενός κόσμου που πεθαίνει» (που ήταν η αιχμή του δόρατος εναντίον κάθε ιδεολογικού αντιπάλου), αποσύρεται η απλουστευτική ορθογραφία που δεν υιοθετήθηκε ευρύτερα, οι ανταποκρίσεις από Ε.Σ.Σ.Δ. περιορίζονται και οι κύκλοι των Πρωτοπόρων καταργούνται, ώστε να υπηρετηθεί η συγκρότηση ενός αντιφασιστικού μετώπου στο χώρο της τέχνης που δε θα τελεσφορήσει λόγω της μεταξικής δικτατορίας (που θα κλείσει φυσικά το περιοδικό).

Στα κομματικά έντυπα πάντως επιβιώνει και ενισχύεται η άποψη πως την επαναστατική τους ζωντάνια διατηρούν όταν γράφονται απ' όσους διαβάζονται¹³⁴.

4.4. Η κομματική θεώρηση των έμφυλων σχέσεων

Η μετά το 1931 κομματική ηγεσία άμεσα παράλληλα με την ένταση της πολεμικής με τον αρχειομαρξιστικό χώρο και τις σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις θα επιχειρήσει στροφή και σύνδεση του κόμματος με τις μάχες. Προτείνεται κατάργηση της τυποποιημένης προλεταριακής εμφάνισης που προβλέπει τραγιάσκα, κόκκινη γραβάτα, ατημέλητο ντύσιμο, μουστάκι και μικρομεγαλίστικη σοβαρότητα στη νεολαία σε (αντιδιαστολή με τη περίοδο Σ.Ε.Κ.Ε.). Οι κομμουνιστές ωθούνται σε συμμετοχή σε μαζικές οργανώσεις, συλλόγους και αθλητισμό αλλά η στρατολογία μελών μη εργατικής ή αγροτικής προέλευσης ήταν φειδωλή¹³⁵ όπως και για φοιτητές που επεδίωκαν την αριστεία (μικροαστισμός) και εν γένει διανοούμενους που ο

¹³³ Τ. Καγιαλής, «Λογοτεχνία και πνευματική ζωή. Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, 1922-1940», στο: *Ο Μεσοπόλεμος*. (Επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ), Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σ.404.

¹³⁴ *Νεολαία* 01.04.1932

¹³⁵ Γ. Τρικαλινός, *Ανακατεύοντας τη χόβολη της μνήμης (Οδοιπορικό μιας ζωής)*, Σ.Ε., Αθήνα 1998, σ. 29.

Ζαχαριάδης αποκαλούσε «χαρτογιακάδες»¹³⁶. Εγκαταλείπεται το κέντημα του σφυροδρέπανου στα παπούτσια (συνήθεια τσαγκάρηδων και καπνεργατών), η καρφίτσα με το έμβλημα στο πέτο και η αντικατάσταση της ρεπούμπλικας με (την εργατική) γραβάτα. Οι οδηγίες προς τους νέους περιλαμβάνουν περιστολή των ηχηρών εκφράσεων («σύντροφοι»), κλισέ (όπως «να πούμε» «και τα ρέστα» «συνεπόμενα») και εξορμήσεις για ανοιχτή πώληση κομματικών εντύπων. Στο χώρο των γυναικών η ενασχόληση με τη μόδα θεωρείτο μικροαστική παρέκκλιση όπως και ο στολισμός με κοσμήματα¹³⁷. Οι παλιότερες κομμουνίστριες λειτουργούσαν ως πρότυπο για τις νεώτερες με την απλότητα και την απόρριψη αστικών προτύπων. Στη δεκαετία του '20 δημιουργήθηκε μια νέα γενιά προλεταριοποιημένων εργατών αλλά και εργατριών νεαρής ηλικίας. (Στις γυναίκες η αύξηση είναι της τάξης του 64% έναντι 26% των ανδρών, με τις μισές κάτω των 18 ετών), στις οποίες απευθύνεται το κόμμα ζητώντας πλήρη αστική, πολιτική, οικονομική και κοινωνική εξίσωση με τους άνδρες, κατάργηση των φαλκιδευτικών νόμων για τα γυναικεία δικαιώματα και τα νόθα παιδιά¹³⁸.

Από τα πρώτα κείμενα για το φεμινισμό (1919) ως πρότυπο προβάλλεται η χειραφετημένη ανεξάρτητη γυναίκα, έξυπνη, μορφωμένη, ελεύθερη, φιλαλήθης που δε κάνει γάμο σκοπιμότητας και αντιλαμβάνεται την απενοχοποιημένη εργασία ως μελλοντική δύναμη.

Ο κοινός αγώνας δε τελειώνει με το δικαίωμα ψήφου αλλά με τη κοινωνική απελευθέρωση (στο σοσιαλισμό ως πρώτη ατελή φάση του κομμουνισμού) και προϋποθέτει επαγγελματική γυναικεία οργάνωση¹³⁹. Πρώτη επικεφαλής του γυναικείου τμήματος είχε τοποθετηθεί από την ηγεσία Πουλόπουλου η Ράικα (Ειρήνη Κουντούρη) απλή, δραστήρια και με πλούσια αρθρογραφία σε γυναικεία θέματα και βασική ομιλήτρια σε συγκεντρώσεις που επισημαίνει πως, η γυναικεία απελευθέρωση από την καταπίεση (σύμφυτη με τον καπιταλισμό) έχει φυσικό σύμμαχο υγιή, θετικό και σταθερό την εργατική τάξη. Από τις πρώτες ελάχιστες δραστήριες κομμουνίστριες, αναφέρεται και η Τερέζα Παπαϊωάννου («κομμούνα») που είχε το διακριτικό γνώρισμα καθετί που δεν ενέκρινε, να το τερματίζει ως «μικροαστικό». Η ένταξη των γυναικών στο κομμουνιστικό κίνημα υστερεί καθώς συναντά δυσπιστία και

¹³⁶ Α. Φλουνητής, «Το φοιτητικό κίνημα 1923-1928», Κέδρος, Αθήνα 1983, σ. 208.

¹³⁷ Α. Παρτσαλίδου, *Αναμνήσεις από τη ζωή της Ο.Κ.Ν.Ε., Σ.Ε.*, Αθήνα 1974, σ. 8.

¹³⁸ Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., *Επίσημα Κείμενα* (1918-1924), τ. Β', Σ.Ε., Αθήνα 1974, σ. 8

¹³⁹ Ι. Κομμιώτης, *Ριζοσπάστης*, 05.02.1920,

αποθάρρυνση ακόμα και μεταξύ οικογενειών μελών και μοιραία αποτυπώνεται και στη σύνθεση της κομματικής ιεραρχίας που ξεχωρίζουν η Ηλέκτρα Αποστόλου (μέλος Κ.Ε. της Ο.Κ.Ν.Ε. - διεύθυνση «Νεολαίας») και κυρίως η Χρύσα Χατζηβασιλείου που από δακτυλογράφος της Κ.Ε. θα ενταχθεί σε αυτή από το 1935 και η Ο. Μπακόλα.

Τα μέλη και οι συμπαθούσες σε μια πρώιμη φάση εντάσσονταν σε ομίλους σε Αθήνα (πρότυπο η Ρ. Λούξεμπουργκ) και Πειραιά όπου πραγματοποιούσαν μορφωτικά μαθήματα και εξορμήσεις διάδοσης της εφημερίδας που εξέδιδαν με υπεύθυνες μέλη Κ.Κ.Ε. και Ο.Κ.Ν.Ε. («Εργάτρια») σε εργοστάσια και λαϊκές ή προσφυγικές συνοικίες¹⁴⁰.

Ο διαμορφωμένος κομμουνιστικός λόγος της εποχής για το ζήτημα των γυναικών προϋποθέτει μια «ωλιστική» ερμηνεία της θέσης τους με τη λύση να μετατίθεται στο σοσιαλισμό και τον απλό φεμινισμό να εκλαμβάνεται ως αστικό προϊόν που συχνά δέχεται επιθέσεις τόσο μέσω κειμένων όσο και μέσω δυναμικής αντίταξης σε εκδηλώσεις συγκεντρώσεων άλλων πολιτικών χώρων ή οργανώσεων¹⁴¹. Το Κ.Κ.Ε. (μετά τη μπολσεβικοποίησή του) συγκροτεί κοινή οργάνωση γυναικών και διαχρονικά οι αναφορές στο γυναικείο ζήτημα συνδυάζονται με ανάλογες για το νεολαιίστικο κίνημα¹⁴².

Στις πορείες των «Παλαιών Πολεμιστών» ξεχωρίζει η παρουσία της Κ. Δουλάκου σημαιοφόρου επικεφαλής ομάδας μαυροντυμένων γυναικών. Πρωτοποριακή είναι και η δράση των δυναμικών καπνεργατριών που προβάλλοντας μια άλλη ηθική έτειναν να ανατρέψουν τον κώδικα για τη γυναίκα.

Η ιδεολογική ένταξη ορίζει απόλυτα τις σχέσεις μεταξύ των μελών ακόμα και στο θέμα του γάμου όπου η ένταξη και η συμμετοχή στο κίνημα είναι προϋπόθεση ομαλής συμβίωσης· με τις παραδοσιακές τελετουργίες (τελετή) να αντιμετωπίζονται ως αναγκαία συνέπεια και υποδεέστερες, όπως προκύπτει από προσωπικές αναφορές των Μπαρτζιώτα και Παρτσαλίδου για την Ηλέκτρα Αποστόλου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ηλέκτρας Αποστόλου που χώρισε με το σύζυγό της, επίσης στελέχος του Κ.Κ.Ε. γιατρό Γ. Σιδερίδη, όταν πληροφορήθηκε την υπογραφή «δήλωσης μετανοίας» που υπέγραψε στις φυλακές της Κέρκυρας και κράτησε την επιμέλεια της κόρης τους ακόμα και στην Ανάφη όπου ήταν εξόριστη. Επιπλέον έθετε

¹⁴⁰ Π. Δαράκη, *Το όραμα της ισοτιμίας της γυναίκας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1995, σ. 256

¹⁴¹ Α. Στίνας *Αναμνήσεις*, Ύψιλον, Αθήνα 1985, σ. 141.

¹⁴² Α. Ψαρά *Φεμινίστριες, σοσιαλίστριες, κομμουνίστριες, γυναίκες και πολιτική στο Μεσοπόλεμο, Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός*, Π.Ε.Κ, Ηράκλειο 1992, σ. 72.

ως όρο επικοινωνίας του παιδιού με την οικογένεια την αποφυγή της σύστασής τους σε αυτή να υπογράψει ανάλογη δήλωση. Στο μυθιστόρημα της Άννας Ιορδανίδου «Σα τα τρελλά πουλιά» το ζευγάρι με 2 παιδιά δύο κομματικών μελών χωρίζει ομαλά με κοινή συναίνεση όταν ο αμοιβαίος έρωτας τους εξαντλείται, η γυναίκα κρατάει την επιμέλεια των ανήλικων παιδιών και ο σύζυγος που αναχωρεί από το σπίτι της παραχωρεί δια λόγου το μισό μίσθιο του ως διατροφή των τέκνων αφού αυτή εργάζεται και έχει από αυτήν κάποια διαφορά ηλικίας.

Η καταλληλότητα κυρίως από μεριάς ανδρών μελών εδραζόταν στο γεγονός πως ήταν εργατικοί, ξύπνιοι, ντόμπροι, αδιάφθοροι, τίμιοι, χωρίς κακές έξεις (χαρτιά, ποτό), οικογενειάρχες και δεν απαιτούσαν προίκα. Η Κ. Ζεύγου καταλήγει πως «ο κομμουνιστής λειτουργούσε σαν η ιεραπόστολος της ιδεολογίας με ένα στυλ ζωής και φερσίματος που σε ξεχώριζε από τους άλλους θνητούς»¹⁴³.

Ο κομμουνιστής ακολουθεί μια συγκεκριμένη συμπεριφορά με ξεχωριστές ιδιότητες από των υπολοίπων που τους διακρίνει χωρίς τα ελαττώματα που συνδέονται με τον αστισμό (χαρτοπαιξία, αλκοολισμός).

Διαχρονικά προκύπτει μια σαφής αντίθεση με τη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Συνδέεται ευθέως με τα καπιταλιστικά αδιέξοδα και απορρίπτονται λόγω ασυμβατότητας με το πρότυπο αγωνιστή. Το κάπνισμα είναι αποδεκτό γιατί ενισχύει την απασχόληση των καπνεργατών¹⁴⁴ και είναι ένα ακόμα σημείο τριβής με τους αρχαιομαρξιστές που είχαν επιδοθεί σε συστηματική αντικαπνιστική εκστρατεία επιτρέποντας μόνο κανένα ποτηράκι μια στις τόσες¹⁴⁵. Ο αρχαιομαρξιστικός χώρος έχει στοχοποιήσει επιπλέον χοροδιδασκαλεία και καφενεία.

Οι καταγγελίες ενάντια σε «αρχαιοφασίστες» και «σοσιαλφασίστες» συγκρίνεται με αυτή εναντίον των φασιστικών οργανώσεων. Απευθύνεται έκκληση στην εργατική τάξη να εγκαταλειφθούν και αυτό ενισχύεται από αποκαλυπτικά δημοσιεύματα πρώην αρχαιομαρξιστών που πέρασαν στο Κ.Κ.Ε. για την πραγματική φύση τους.

Η προσπάθεια διεύρυνσης της κοινωνικής απήχησης συνάδει με μια χαλάρωση της καθημερινής ζωής των μελών που απομακρύνονται από μια αυστηρή εσωστρέφεια αλλά δεν ακολουθείται από τον κυρίως μηχανισμό που σκληραίνει και

¹⁴³ Κ. Ζεύγου, *Με το Γιάννη Ζέβγο στο επαναστατικό κίνημα*, Αθήνα 1980, σ.46.

¹⁴⁴ Γ. Ταμτάκος, *Αναμνήσεις μιας ζωής στο επαναστατικό κίνημα*, Κύκλοι Αντεξουσίας, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 67

¹⁴⁵ Κ. Παλούκης, «Η αριστερή αντιπολίτευση στο Κ.Κ.Ε.», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, 1922-1940, Ο Μεσοπόλεμος*, (Επιμέλεια Χ. Χατζηωσήφ), Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σ. 434

επιμένει να συντηρεί την αντίληψη πως κάτοχοι γης ή περιουσίας δεν πρέπει να γίνονται δεκτοί στην Ο.Κ.Ν.Ε..

Η ενέργεια των νέων διοχετεύεται στον αθλητισμό (μέσω της Ο.Ε.Α.) και πολλές «κόκκινες εργατικές ομάδες δημιουργούνται (π.χ. η «Αναγέννηση Πειραιώς») που παίζουν μεταξύ τους ή με άλλα σωματεία στα πλαίσια διοργανώσεων και τα αθλητικά νέα φιλοξενούνται στη «Νεολαία» που προωθεί την κυκλοφορία του «Κόκκινου Αθλητή». Προπαγανδίζεται και προετοιμάζεται ελληνική συμμετοχή στην Κόκκινη Σπαρτακιάδα της Μόσχας¹⁴⁶.

Ο αθλητισμός συχνά συνδυάζεται με τη διοργάνωση εκδρομών με εργατική συμμετοχή.

Η συγκέντρωση – εκδρομή στο Βόλο στις 24.8.1930 πολλών σωματείων κατέληξε μάλιστα σε διαδήλωση που χτυπήθηκε από την τοπική αστυνομία που προχώρησε σε εκτεταμένες συλλήψεις¹⁴⁷. Η βαρύτητα του κόμματος στον αθλητισμό θα φανεί με το σχηματισμό αθλητικών ομίλων για στίβο, πυγμαχία, πάλη, κολύμβηση, ποδηλασία, ορειβασία και γυναικείο βόλεϊ. Μέσα στα σωματεία συχνά λειτουργούν παράλληλα χορωδίες. Οι οργανώσεις της Ο.Κ.Ν.Ε. παίζουν αποφασιστικό ρόλο στη νέα κατάσταση και διακρίνονται πάντα από κομματικότητα και οργάνωση εκτός της πειθαρχίας. Οι συνεδριάσεις των πυρήνων εκτός από ενημερωτικό (διεθνώς και εσωτερικά) ρόλο, είχαν κριτική για τη δράση και καθορισμό καθηκόντων. Έκλειναν με μάθημα ιστορίας, ανάγνωση του βιβλίου του Μπύχνερ για συνωμοτικότητα και στάση στην Ασφάλεια σε περίπτωση σύλληψης, ή ανάγνωση κάποιου έργου των Βάρναλη, Ρίτσου ή Παλαμά και το τραγούδι της Διεθνούς σε καταναυκτικό κλίμα¹⁴⁸.

4.5. Ρεμπέτικο τραγούδι και «κόκκινα» επαναστατικά τραγούδια

Το ρεμπέτικο τραγούδι γνήσιο παράδειγμα λαϊκής τέχνης είναι αποδεικτικό στοιχείο της επίδρασης του κομμουνιστικού κινήματος και των συνθηκών διαβίωσης της εργατικής τάξης της εποχής ιδίως όταν διαχωριστούν στοιχεία που σχετίζονται με το περιθώριο. Συχνές είναι οι αναφορές στη φτώχεια, την ανεργία, την εκμετάλλευση και την κοινωνική ανισότητα («ο εργάτης τιμημένος», «φτώχεια μαζί με την τιμή», που εξυμνούν την εργατική δύναμη, τιμή και περηφάνεια»). Στη δεκαετία του '30

¹⁴⁶Ανώνυμο άρθρο, *Νεολαία* 24.06.1932.

¹⁴⁷Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 9638, 25.08.1930

¹⁴⁸ Γ.Τρικαλινός, *Ανακατεύοντας τη χόβολη της μνήμης (Οδοιπορικό μιας ζωής)*, Σ.Ε., Αθήνα 1998, σ. 33.

εμφανίζονται τραγούδια που αναφέρονται στην εργασία («θερμαστής», «σωφεράκι», «χασάπης», «τσαγκαράκι», «μπουφετζής», «καπνουλούδες», «αμαξάς», «γκαρσόνα», «μοδιστρούλα»). Τραγούδια με κοινωνική θεματολογία είναι: «Στους Ποδαράδες», «Τα βάσανα της πλύστρας», «Η Κρίσις» και «Το παιδί του δρόμου». Τομή αποτελεί η «μπολσεβίκα» της ίδιας περιόδου. Σε ακυκλοφόρητο τραγούδι του Βαμβακάρη (1936) γίνεται ευθεία αναφορά στον Στάλιν («κι εσύ βρε Στάλιν αρχηγέ, του κόσμου το καμάρι, όλοι οι εργάτες σ' αγαπούν γιατί είσαι παλικάρι») ¹⁴⁹. Ο ίδιος ο πατριάρχης του λαϊκού μας τραγουδιού στο τραγούδι «Ο Μάρκος υπουργός» προσέθεσε το δίστιχο «και για προσέξετε καλά Γιαννάκη και Σοφούλη· μην ξεμπουκάρει ο Σκλάβαινας και σας μασήσει ούλοι». Ευρύτερα γνωστό βέβαια είναι το «Όσοι έχουνε πολλά λεφτά» με έντονη κοινωνική κριτική. Διαχρονικά πάντως ο Βαμβακάρης αναφέρει διακριτική πίεση από τους κομμουνιστές να αλλάξει ρεπερτόριο σταματώντας «τα χασικλίδικα» για «να μη μαθαίνει ο λαός τέτοια πράγματα. Ήταν από τότε σοβαροί αυτοί» ¹⁵⁰. Γενικότερα πάντως παρά την επιρροή· «η λαϊκή καλλιτεχνική δημιουργία και το όραμα μιας δικαιότερης κοινωνίας δεν ευτύχισαν να αλληλοαναγνωριστούν» ¹⁵¹.

Έως και τη μεταξική δικτατορία στο επίκεντρο εκδηλώσεων ή κινητοποιήσεων θα βρίσκονται επαναστατικά τραγούδια, που 'χουν εισαχθεί από τη Σοβιετική Ένωση που θαυμάζεται και ασκεί επιρροή. Αυτά έχουν γίνει γνωστά αφού έχουν κυκλοφορήσει και προωθηθεί ως «κόκκινα τραγούδια» από το εκδοτικό του ΣΕΚΕ (1921) και ως «επαναστατικά τραγούδια» από το εκδοτικό του Κ.Κ.Ε. (1935) μαζί με το «κόκκινο ημερολόγιο», ως συγκεκριμένες προτάσεις προλεταριακής τέχνης.

Τα πιο γνωστά είναι το τραγούδι των Τελμάν-Δημητρώφ («μαύρα κοράκια») και το «και στην Καντόνα χιλιάδες σφάζουν προλετάρους ηρωϊκούς» που θα αντηχούν στους αθηναϊκούς δρόμους ¹⁵² και θα γίνουν τραγούδια όλης της εργατικής τάξης. Συχνά τραγουδιόνται και σε συγκεντρώσεις μέσα σε ευρύτερους εργασιακούς χώρους όπως από τις καπνεργάτριες στις αποθήκες με αγαπημένο το «Ω κόκκινη σημαία μας» ¹⁵³, καθώς και σε χώρους εκτοπισμού ή κράτησης μαζί με το «τραγούδι της δουλειάς» ή «του Δημητρώφ» πίσω από σιδηρόφραχτα κελιά. Συνήθως για το κλείσιμο

¹⁴⁹ Μ. Βαμβακάρης, *Αυτοβιογραφία*, Παπαζήσης, Αθήνα 1978, σ. 278.

¹⁵⁰ *ό.π.*, σ. 208

¹⁵¹ Μ. Αθανασάκης, «Β. Τσιτσάνης 1946», *Πολίτης*, τ. 79, (2000).

¹⁵² Γ. Τρικαλινός, *Ανασκαλεύοντας τη χόβολη της μνήμης (Οδοιπορικό μιας ζωής)*, Σ.Ε., Αθήνα 1998, σ. 33.

¹⁵³ Β. Μπαρτζιώτας, *Εξήντα χρόνια κομμουνιστής*, Σ.Ε., Αθήνα 1986, σ. 22.

των εκδηλώσεων επιλέγονταν «η Διεθνής» (π.χ. στους καθιερωμένους στην εργατική τάξη ετήσιους χορούς της «Εργατικής Βοήθειας Ελλάδας» στο θέατρο «Αλάμπρα»).

Η υπερβατική μορφή που απέκτησε στη κομμουνιστική συνείδηση, η «Διεθνής» μετέτρεψε το τραγούδι της σχεδόν σε θρησκευτική ιεροτελεστία.

Συχνά τα γεγονότα αποτελούν πηγή έμπνευσης (π.χ. «Μπεζαντάκος» που βασίζεται στην πετυχημένη απόδραση του 3-4.3.1932 από τις φυλακές Συγγρού) αλλά και στην απόδραση στις 15.4.31 από τις ίδιες φυλακές αλλά και του Μαΐου 1934 από τις φυλακές Αίγινας (μέσω τούνελ) που θα αποδράσουν επιτυχώς οι Κλειδωνάρης, Βαβούδης, Σακαρέλος, Θωμάκος, Φλαράκος, Δουλγέρης, Σαρίκας και Δερβίσογλου.

Η περίπτωση πάντως Μπεζαντάκου είναι χαρακτηριστική της πολιτικής μετατροπής αυθόρμητων λαϊκών κινητοποιήσεων σε γενική πολιτική απεργία. Ο Μπεζαντάκος θα έχει συλληφθεί όταν σε μια σειρά εκδηλώσεων – με αφητηρία την 1.8.31 (αντιπολεμική ημέρα)–στα πλαίσια συμπλοκής για την απαγορευμένη συγκέντρωση σκοτώσει τον αστυνομικό Γυφτοδημόπουλο (16.8.31). Η απόδρασή του θα αποφασιστεί από το Π.Γ. τον Απρίλιο του 1932 ενόψει θανατικής καταδίκης και θα πραγματοποιηθεί (στις 4.3.32 με τρύπημα του τοίχου) με ευθύνη των Νεφελούδη και Μαρμαρέλη. Το τραγούδι λέει χαρακτηριστικά: «Οι αστοί τρομάξανε/ και κάστρα φτιάξανε / να κλείσουν τα παιδιά των εργατών / μα αυτά με μια γροθιά / σπάζουνε τα δεσμά / τα κάστρα καταργούνε των αστών». Στην πρώτη επιτυχημένη απόδραση της 15.4.31 που προηγήθηκε, θα αποδράσουν οι Ασίκης, Αποστόλου, Ευτυχιάδης, Καρασκόλιας, Κολοζώφ, Μαρκοβίτης, Οικονομίδης, Χάιτας και Τσιπιάς και ο «κόκκινος» δεκανέας της φρουράς Γρηγοριάδης.

Ο Ριζοσπάστης της 5.3.32 γράφει «Ο Μπεζαντάκος αποσπάστηκε από τα νύχια της κεφαλαιοκρατίας που τον προόριζε για τουφέκισμα. Δραπέτευσε χθες από τις φυλακές Συγγρού».

Ο ίδιος ο Ζαχαριάδης θα 'χει το ρεκόρ των 5 συνολικά αποφάσεων και λόγω του παράτολμου χαρακτήρα του θα του αποδοθεί το προσωνύμιο «ο τρελλός». Το «όραμα της αταξικής κοινωνίας» και το «κόμμα θεός» απαιτούν πίστη, θυσία και υποταγή και το κομματικό ιερατείο ασκεί έλεγχο και διαμορφώνει το αυστηρό πρότυπο ζωής και δράσης.

Ο ύμνος των αντιβενιζελικών «Του αητού ο γιός» διασκευάστηκε σε «του ναύτη τα κανόνια θα γίνουνε σφυριά, θα σπάζουν το κεφάλι μπουρζουά, δρεπάνια για το θέρος θα γίνουν τα σπαθιά» κ.λ.π.

Διαφωτίζονται ακόμα τα τραγούδια «Βαρσοβιάνγκα», «Τραγούδια της Πρωτομαγιάς», «Πάψτε να προσκυνάτε», «Ψηλά από της Ρωσίας τα χιόνια», «Επέσατε θύματα», «Εμπρός σηκωθείτε», «Δε θέλουμε τα όπλα», «Δεν θέλουμε θεούς κακούργους», «Σύντροφοι στον αγώνα», που καταγράφεται έντονη πολεμική και επαναστατική διάθεση αλλά κι η πίστη και αισιοδοξία στην επερχόμενη επανάσταση για την οικοδόμηση ενός δίκαιου κόσμου που 'ναι κυρίαρχα στη ψυχοσύνθεση των κομμουνιστών που στο επίκεντρο βρίσκεται η εργατική τάξη και ο αντιμιλιταρισμός.

4.6. Ο χώρος της «Αριστερής Αντιπολίτευσης» (από Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. σε Κ.Α.Κ.Ε. και Κ.Δ.Ε.Ε. και από «Σπάρτακο» σε Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. μέσω Ο.Κ.Δ.Ε.)

Πρόκειται για ένα διακριτό πολιτικό χώρο πλέον που συσπειρώνει 1500-2000 άτομα που βιώνει και συνειδητοποιεί την πολιτική του ήττα, περιθωριοποίηση και αποσάθρωση που επιταχύνουν οι συνεχείς διασπάσεις και οι πρόσκαιρες ευκαιριακές επανασυγκολλήσεις κατ' αναλογία με τα «δεύτερα» κινήματα που υπάρχουν σε όλη τη δυτική Ευρώπη («συμβουλιακοί» σε Γερμανία, «μπορντιγκιστές» στην Ιταλία και Αντρες Ντην στην Ισπανία). Μεταφυσικά επιδιώκουν μια «μελλοντική δικαίωση» λόγω της ορθότητας που πιστεύουν πως κατέχουν και κατέχονται ιδίως μετά το 1933 από διάχυτο πεσιμισμό λόγω του επελαύνοντος φασισμού, αφού δεν διαθέτουν όπως τα γραφειοκρατικοποιημένα τριτοδιεθνιστικά κόμματα, πολιτικά αμορτισέρ (σωματεία, κοινοβουλευτικές ομάδες κλπ.) κι έχουν επενδύσει μονόπλευρα στην επαναστατικότητα με αποστάσεις από το αγροτικό στοιχείο. Η «τρίτη κατάσταση» (διάσπαση του «Αρχείου») που επεδίωκε συνεννόηση με το Κ.Κ.Ε. μεταξύ 1926 και 1930 πάει να υφίσταται.

Ο ερευνητής του «Αρχείου Μαρξισμού» Κ. Παλούκης εστιάζοντας στην φύση και πορεία του τελικά ευφάνταστα το χαρακτηρίζει τελικά ως «αριστερή πτέρυγα του Αντιβενιζελισμού». («Αρχειομαρξιστές οι άλλοι κομμουνιστές του μεσοπολέμου»). Η ανάλυση της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. θεωρεί τον Τσαλδάρη ως «Έλληνα Κερένσκυ». Η καταφυγή στη βία είναι ίδιον των περιθωριακών κοινωνικών στρωμάτων απ' όπου προέρχονται κοινωνικά τα στελέχη του χώρου.

Η πυκνότητα των επεισοδίων βίας και τραυματισμών είναι εντυπωσιακή. Καταγράφονται δύο θανατηφόρα περιστατικά συμπλοκών δηλαδή αυτό του 1927 που δολοφονήθηκε ο αρχειομαρξιστής αρτεργάτης συνδικαλιστής Γεωργοπαπαδάκος και σε αυτό (του 1931) που δολοφονήθηκε ο αρχειομαρξιστής Κ. Λαδάς.

Στις εκλογές πάντως του 1933 (με πλειοψηφικό με «στενοευρεία περιφέρεια») οι συσχετισμοί στο χώρο της κομμουνιστικής αριστεράς είναι συντριπτικοί. Κ.Κ.Ε. 51.656 ψήφοι (4,50%) και Αρχαιομαρξιστές 1.300 ψήφοι (0,14%). Το Κ.Κ.Ε. παρουσιάζει σταθερότητα (αφού στις εκλογές της προηγούμενης χρονιάς (24/9/32) εις «Ενιαίο Μέτωπο Εργατών και Αγροτών» είχε λάβει 58.223 ψήφους (4,97%) και είχε αναδείξει 10 βουλευτές στις βουλευτικές και στις γερουσιαστικές εκλογές με 14.143 ψήφους είχε το 3,43%). Τα επεισόδια μεταξύ μελών του Κ.Κ.Ε. και Αρχαιομαρξιστών συχνά προβάλλονται επικριτικά και από τον αστικό τύπο (π.χ. Εφημερίδα «Μακεδονία» 22.2.1932). Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. που είχε επιλεγεί λόγω της μυστικότητας και δυναμικής της ως εθνικό τμήμα της Δ' Διεθνούς πορεύεται μαζί της έως το 1934 που ο Γιωτόπουλος διαφωνεί με τον Τρότσκι και διαφοροποιείται ιδρύοντας το Κ.Α.Κ.Ε. ενώ ο Βιτσώρης διαφωνεί με τον Γιωτόπουλο που εγκαλεί για μη ικανοποιητική πρόσληψη επαναστατικών ιδεών.

Η αγωνία σύνδεσης του Τρότσκι με μαζικές οργανώσεις τον αναγκάζει να παραγνωρίσει στοιχεία όπως η καταφυγή στη βία, η μυστική δομή συγκρότησης, η δημοκρατικότητα του συγκεντρωτισμού και η πρόταση της μόρφωσης έναντι της δράσης. Ικανοποιείται με την προσπάθεια συγκρότησης ξεχωριστού δεύτερου αντιπολιτευόμενου το Κ.Κ.Ε. κόμματος και γενικότερα χώρου («Καθαρός Συνδικαλισμός», «με καθαρούς, τίμιους εργάτες στα «Ανεξάρτητα Συνδικάτα») στο εργατικό κίνημα· με στόχευση και σε μηχανοποιημένους τομείς (κι όχι αποκλειστικά του τριτογενούς τομέα) που κυριαρχεί το Κ.Κ.Ε. (π.χ. Τυπογράφοι). Οι επιτυχημένες απεργίες του παρελθόντος έχουν διαμορφώσει μια «υλική βάση της Αριστεράς» ήδη αλλά οι σχέσεις κόμματος συνδικάτων, εθνικού ζητήματος και ζητημάτων δημοκρατίας διατηρούν για το σύνολο του χώρου τη σοβαρότητα και επικαιρότητά τους. Η Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. θα εκδώσει το φεμινιστικό περιοδικό «Αγωνίστρια».

«Ο Μαρξισμός του χαρτιού» των αρχαιομαρξιστών (όπως αναφέρονται από το Κ.Κ.Ε.) τελικά θα επιτύχει διεισδύσεις σε χώρους (εκτός της μη μηχανοποιημένης εργασίας σε μεγάλα αστικά κέντρα) και σε συγκεκριμένους τομείς όπως οι οικοδόμοι (Δεσίπρης), καπνεργάτες Αργινίου (Αναστασίου) και Μακεδονίας (με ισχυρή φεμινιστική παρουσία) και από τους επιστημονικούς κλάδους, σε αυτό των δικηγόρων (Κοντογιάννης και Νικολόπουλος). Στο καπνεργατικό μάλιστα κίνημα της Καβάλας θα προταθεί πλήρης ισότητα αμοιβών για άντρες και γυναίκες (για την ίδια εργασία) για πρώτη φορά χωρίς να συγκεντρώσει ευρύτερη υποστήριξη. Παράλληλα υιοθετούνται απόλυτα στοιχεία συνδικαλιστικής δράσης από Κ.Κ.Ε.. Τη δεκαετία του

’30 επιχειρείται διείσδυση σε επιστημονικούς κλάδους που η συμμαχία με την εργατική τάξη είναι στρατηγική αναγκαιότητα αλλά και όπου η διασύνδεσή τους με το εργατικό κίνημα μπορούσε να προσδώσει επιπλέον κοινωνικό και πολιτικό βάθος και να το ενισχύσει με ηγετικά στοιχεία.

Η διαρκής πάντως αντίθεση των χώρων αυτών μεταξύ της προλεταριακής τους βάσης (ιδίως μετά την έκθεση και παρέμβασή τους) και της μικροαστικής τους ξεκομμένης από τη βάση ηγεσίας παράγει ρήγμα, κρίσεις και πολιτική αφασία σε θέματα συγκρότησης ιδιαίτερης διακριτής και διαχρονικής πολιτικής ταυτότητας.

Η συνεργασία που ’χει προηγηθεί του συνδικαλιστικού τους τμήματος («Ανεξάρτητα» ή «Κίτρινα Συνδικάτα») με τις εργοδοτικές ή ρεφορμιστικές οργανώσεις θα αποτελέσει τροχοπέδη για τη διεύρυνση της συνδικαλιστικής και ευρύτερα πολιτικής τους επιρροής. Εν αντιθέσει ο «Σπάρτακος» θα συμβάλλει στη συγκρότηση της «Ενωτικής» Γ.Σ.Ε.Ε. και ούτε θα ’χει συμμετοχή στην υπονόμηση του ταξικού προσανατολισμού της Γ.Σ.Ε.Ε. και την εκδίωξη των κομμουνιστών από την διοίκησή της τα χρόνια που προηγήθηκαν.

Σε οργανωτικό επίπεδο η πλειοψηφία της διασπαρμένης Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. (Βιτσώρης-Στίνας) θα συγκροτήσει μέσω «Μπολσεβίκου» τη Κ.Δ.Ε.Ε. («Κομμουνιστική Διεθνιστική Ένωση Ελλάδος») ενώ ο Γιωτόπουλος το Κ.Α.Κ.Ε. («Κομμουνιστικό Αρχαιομαρξιστικό Κόμμα Ελλάδος») που αντιτίθεται αρχικά στη συγκρότηση IV Διεθνούς και επανέρχεται στην αρχαιομαρξιστική παράδοση.

Ο έτερος πόλος της αριστερής αντιπολίτευσης (γνησιότερος τροτσικιστικά) υπό τον Πουλιόπουλο («Σπάρτακος») και ΚΟΕ-Οργάνωση Στίνα (Λ.Α.Κ.Κ.Ε.: «Λενινιστική Αντιπολίτευση Κ.Κ.Ε.») τελικά μόλις το 1934 θα συγκροτήσουν (υπό τον Πουλιόπουλο την Ο.Κ.Δ.Ε. («Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδας»), μετά την αποχώρηση Στίνα από το μερικά ενωτικό εγχείρημα και τελικά η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. υπό τον Πουλιόπουλο («Ενιαία Οργάνωση Κομμουνιστών Ελλάδας») θα συγκροτηθεί το καλοκαίρι του ’37.

Στο χώρο των γυναικών σημαντική μορφή αναδείχτηκε η Κατ. Εμμανουηλίδου συνδικαλίστρια στις καπνεργάτριες Πειραιά και Θεσσαλονίκης. Θα συλληφθεί κατά τη διάρκεια των συμπλοκών στη συγκέντρωση της πρωτομαγιάς του 1932, θα φυλακιστεί μαζί με το παιδί της στις φυλακές Αβέρωφ. Θα γίνει ευρέως γνωστή για τη μυθιστορηματική της απόδραση την πρωτοχρονιά του 1933 και παρέμεινε ασύλληπτη έως τις 3.4.33 που πέθανε από τη φυματίωση που έπασχε. Αναφέρονται ακόμη η Αντιγόνη Βερούχη, η Νίτσα Βιτσώρη - Τσαγανέα (ηθοποιός)

και η Αμαλία Δελλή και Θεοδώρα Παπανικολάου του «κόκκινου σχολείου Θεσσαλονίκης (γυμν. θηλέων).

Η απόφαση της 10^{ης} Ολομέλειας της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. (Ιούλιος 1929) που υιοθέτησε την επίσημη τριτοδιεθνιστική άποψη περί «σοσιαλφασισμού (σύμφωνα με το 6^ο συνέδριο της Κ.Δ.) και τον αμιγώς «σοσιαλιστικό χαρακτήρα» της επερχόμενης σοσιαλιστικής επανάστασης με πάλι για γενική πολιτική απεργία θα συνδέει την πάλι με έντονη πολεμική έναντι των δεξιόστροφων ρεφορμιστών (που εγκαλούνται ως αντεπαναστάτες με σύμφυτες φασιστικές τάσεις).

Η ηγεσία Ν. Ζαχαριάδη από την 6^η Ολομέλεια της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. (Ιανουάριος 1934) θα διατυπώσει τη θέση για τον «αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα της επερχόμενης επανάστασης» (στα πλαίσια της εγκατάλειψης της παλαιότερης διεθνούς γραμμής του «σοσιαλφασισμού» και την υιοθέτηση της νέας γραμμής των «λαϊκών μετώπων» στην «τρίτη περίοδο του καπιταλισμού») σύμφωνα με το 7^ο συνέδριο Κ.Δ. Ο αστικοδημοκρατικός χαρακτήρας της επανάστασης προκύπτει από την οικονομική ανάλυση όπου ο ελληνικός καπιταλισμός τοποθετείται σε ένα «μέσο επίπεδο ανάπτυξης» που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη παρουσία μισοφεουδαρχικών καταλοίπων και επιβιώσεων ιδιαίτερα στον πρωτογενή (αγροτικό) τομέα της οικονομικής παραγωγής¹⁵⁴.

Πρόκειται για την θεωρία των «δύο σταδίων της επανάστασης («αστικοδημοκρατικό και σοσιαλιστικό στάδιο») που νοείται στα πλαίσια μιας «ενιαίας επαναστατικής διαδικασίας» με δύο φάσεις («λαϊκής δημοκρατίας» και «σοσιαλισμού») όπως εξειδικεύτηκε στο 6^ο (1935) και 7^ο (1945) συνέδρια του Κ.Κ.Ε.

Απέναντι σε αυτή τη θέση θα σταθεί ο Π. Πουλιόπουλος που θα υπερασπιστεί σθεναρά «το προλεταριακό χαρακτήρα» (και μόνο) της επερχόμενης επανάστασης στο κλασσικό βιβλίο του «Προλεταριακή ή Δημοκρατική Επανάσταση» στην Ελλάδα που βασίζεται στη γνωστή τροτσκιστική άποψη περί «διαρκούς επανάστασης» και σε μία συνολική θεώρηση του ελληνικού καπιταλισμού ως πλέον εξελιγμένου αλλά με την ελληνική αστική τάξη αδύναμη να επιλύσει τα προβλήματα καθυστέρησης λόγω της σταθερής δεξιάς στροφής και με το διεθνές πλαίσιο να διαμορφώνεται αρνητικά όπου εκτός από μια γενικότερη επαναστατική ύφεση με το άμεσο επαναστατικό αίτημα να υποχωρεί παράλληλα με την επέλαση (όχι απλή άνοδο) του φασισμού¹⁵⁵.

¹⁵⁴Ν. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, Εξάντας, Αθήνα 1974, σ. 37.

¹⁵⁵Α. Γκλύσμαν, *Ο Γκράμσι και το κράτος*, Θεμέλιο, Αθήνα 1984, σ. 334.

Η «μετωπική πολιτική» του Κ.Κ.Ε. με «κοινούς πολιτικούς αγύρτες» (Ι. Σοφιανόπουλος) καταγγέλλεται και ως υποταγή του στη φιλελεύθερη κεφαλαιοκρατία και ως υποταγή της εργατικής τάξης. Η απόφαση του «Ενιαίου Εργατοαγροτικού Μετώπου» θεωρείται προσφορά στη παλινόρθωση μέσω διευκόλυνσης στο συμβιβασμό ΚΦ. - Θρόνου.

Η Ο.Κ.Δ.Ε. του Πουλιόπουλου (σε αντίθεση με το Κ.Α.Κ.Ε. του Γιωτόπουλου) επιμένει στη θέση για «αυτονομία της Μακεδονίας - Θράκης» και επιλεκτικής στήριξης επιμέρους εθνικών κινημάτων στη Βαλκανική που προϋπάρχουν και αντιτίθενται στον εθνικισμό σε μια Βαλκανική ευρύτερα αντικαπιταλιστική.

Η νέα ηγεσία Ν. Ζαχαριάδη στο 6^ο συνέδριο (Δεκ. 1935) αντικατέστησε και επίσημα την παλαιότερη θέση για το «αυτονομιστικό» (από το 1924)¹⁵⁶ με το σύνθημα «για πλήρη εθνική και πολιτική ισοτιμία σε όλες τις εθνικές μειονότητες¹⁵⁷. Ταυτόχρονα θα επιτύχει και κάποιου βαθμού διείσδυση, στη βάση του βενιζελισμού. Χαρακτηριστικά (στην «Αργώ» ο Θεοδοκάς γράφει: «Υπήρχαν βενιζελικοί εθνικόφρονες και αντιβενιζελικοί εθνικόφρονες, βενιζελικοί μαρξιστές και αντιβενιζελικοί μαρξιστές. Και ήταν χίλιες φορές ευκολότερο για ένα βενιζελικό εθνικόφρονα να έλθει σε συμφωνία με ένα βενιζελικό μαρξιστή παρά με ένα αντιβενιζελικό εθνικόφρονα».

Την περίοδο αυτή ισχύει (όπως και τη κατοχική) απόλυτα η ρήση του Α. Γκράμσκυ πως «η ιστορία ενός κόμματος είναι ιστορία της χώρας τελικά από μια σκοπιά».

4.7. Κομματικές εξελίξεις και κομματική ζωή

Από τις αρχές της δεκαετίας του '30 οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης θα αρχίσουν να γίνονται αισθητές και στον ελληνικό χώρο δημιουργώντας ένα μεγάλο εντεινόμενο κίνημα κατά της ανεργίας και της φτώχειας.

Τα κομματικά μέλη και στελέχη μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα μετακινούνται διαρκώς, αντιμετωπίζουν διώξεις, συλλήψεις ή εκτοπισμούς σε νησιά (όπως Άη-Στράτη, Γιάρο, Γαύδο κλπ.) λόγω «ιδιωνύμου» που τέθηκε σε ισχύ από τις 25.7.1929 και του ν. 5174/1931 που επαναφέρει το θεσμό της «διοικητικής εκτοπίσεως» για τον κίνδυνο του εσωτερικού κόκκινου εχθρού σε συνθήκες κρίσης και ανόδου του

¹⁵⁶Α. Δάγκας –Λεοντιάδης, *Κομμουνιστική και μακεδονική ζήτημα :το ελληνικό παρασκήνιο.*, Τροχαλία, Αθήνα 1924, σ. 91.

¹⁵⁷Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., *Δοκίμιο Ιστορίας Κ.Κ.Ε.*, τ. Α', Σ.Ε., Αθήνα 2000, σ. 286.

κινήματος (σε αναβίωση του νομοθετικού διατάγματος του 1926 επί Παγκάλου) όπου με σύσταση «επιτροπών δημόσιας ασφαλείας ανά νομό διατάσσει – με πρόταση των αστυνομικών αρχών εκτόπιση υπόπτων που απειλούν κράτος και κοινωνία χωρίς δικαστική απόφαση ούτε προαπαιτούμενη διάπραξη συγκεκριμένης νομικής παράβασης, παρά μόνο ύποπτη συμπεριφορά με ετήσια διάρκεια που ανανεώνεται). Ήδη μεταξύ 1926 και 1928 η «Εργατική Αλληλεγγύη Ελλάδας» αναφέρει 4368 συλλήψεις (με 330 καταδίκες και 481 εκτοπίσεις). Μέχρι τον Ιούνιο του 1929 481 μέλη και στελέχη του Κ.Κ.Ε. θα 'χουν εκτοπιστεί σε 29 νησιά ως «ήσσονος βαθμού σοβαρότητας κομμουνιστάι»¹⁵⁸.

Ο Άγιος Ευστράτιος από το 1928 θα συγκεντρώσει κατεξοχήν τον κόσμο της διανοήσης ενώ έχουν προηγηθεί η Ανάφη (από το 1923) με 35 εκτοπισμένους και 2 γυναίκες. Στην Αμοργό βρίσκονται 27, στη Γιάρο 50 και στη Σκύρο (λειτουργεί από το 1925) 24 εκτοπισμένοι. Η Φολέγανδρος που λειτουργεί από το 1924 θα 'χει 109 εκτοπισμένους. Η Σαντορίνη και η Ανάφη θα έχουν προηγηθεί ως τόποι εξορίας από το 1929 για τους εκτοπισμένους.

Ειδικότερα μεταξύ 1929-1933 αναφέρονται 27 νεκροί εργάτες και αγρότες σε κινητοποιήσεις, 13 συλλήψεις, 2.400 φυλακίσεις και εξορίες και 120 στο Καλπάκι.

Μεταξύ 1933-1935 αναφέρονται 10 δολοφονίες, 350 τραυματισμοί, χιλιάδες συλλήψεις, 785 πολύχρονα φυλακίσεις και εξορίες, 160 απαγορεύσεις συγκεντρώσεων, 128 βίαιες διαλύσεις συγκεντρώσεων και 138 επιθέσεις σε ταξικά σωματεία και τυπογραφεία.

Κορύφωση η 9.5.36 στη Θεσσαλονίκη με 12 νεκρούς και άνω των 300 τραυματιών.

Έχει προηγηθεί το 1932 η απεργία των τροχιοδρομικών με ανοιχτή καταστολή και χρήση στρατιωτικού νόμου ως στοιχείων του κυβερνητικού αυταρχισμού. Άλλωστε οι εκλογές του 1932 χαρακτηρίζονται από το δίλημμα Δημοκρατία ή Στρατοκρατία (έναντι του παγιωμένου Αβασίλευτη ή Βασιλευόμενη Δημοκρατία) και την προσπάθεια διεΐσδυσης των συντηρικοποιημένων φιλελεύθερων στον αντιβενιζελικό χώρο με πρόταγμα ενός αυταρχικότερου πολιτικού (ανασυγκροτημένου) συστήματος που δεν καρποφορεί στο περιβάλλον κοινωνικής αναταραχής, σκανδάλων και χρηματο-οικονομικής κρίσης (ανεργία, φτώχεια, κλείσιμο επιχειρήσεων λόγω έλλειψης ρευστότητας και χρεωκοπίας που επέφερε η εγκατάλειψη

¹⁵⁸ Ρ. Κούνδουρος, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 1983, 16.11.2003.

του κανόνα του χρυσού). Στην απεργία των τροchioδρομικών η κυβέρνηση Τσαλδάρη θα υπερασπιστεί ανοιχτά την εργοδοσία των ξένων εταιρειών (Πάουερ). Στην απεργία θα συντονιστούν τα 800 λεωφορεία και οι φωταεριοεργάτες και στο πλευρό των απεργών θα υπάρχει διαρκής και μαζική συμμετοχή των οικογενειών τους ακόμα και στις συγκρούσεις στα οδοφράγματα που στήθηκαν (Καλλιθέα και Αγία Τριάδα) και όχι μόνο ως περιφρούρηση των καταληφθέντων εργοστασίων. Και σε αυτή θα παρατηρηθεί διαφορετική στάση έναντι των απεργών από τους συμπαθόντες στρατιώτες έναντι των αστυνομικών. Η απεργία θα πετύχει αλλά τα μαχητικά στελέχη θα απολυθούν σε λίγο καιρό. Και σε αυτή την απεργία το σύνθημα της ΚΟΜΛΕΑ για κορύφωση με γενική πολιτική απεργία θα περιορισθεί. Το επόμενο βήμα (μετά την επιτυχία) θα 'ναι στο νέο κύμα απεργών της Θεσσαλονίκης. Ως τόποι εκτοπισμού αναφέρονται ακόμα οι Παξοί, τα Ψαρά, η Κίμωλος, η Σέριφος, τα Κύθηρα.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στη Γαύδο (ή «θανατονήσι») που οι εκτοπισμένοι (κυμαίνονται μεταξύ 35-60) θα βρεθούν αντιμέτωποι με τις άθλιες συνθήκες και του τόπου που για να τιθασέυσουν θα χτίσουν το κατ' ευφημισμόν «παλάτι». Εκεί συγκεντρώνεται σοβαρό στελεχιακό δυναμικό (Βελουχιώτης, Παρτσαλίδης, Τζήμας, Πορφυρογέννης, Ελεφαντής, Γιαννόγκωνας).

Ενδεικτικό των συνθηκών διαβίωσης και οι θάνατοι από πείνα μεγάλου αριθμού των εξορίστων στον Άγιο Ευστράτιο.

Κατά ανάλογο τρόπο με τις φυλακές και στην εξορία λειτουργούν «ομάδες συμβίωσης» των πολιτικών εξορίστων (Ο.Σ.Π.Ε.) με παράλληλη κομμουνιστική οργάνωση και τριμελείς επιτροπές του γραφείου της Ο.Σ.Π.Ε.. Μοιράζονται όχι μόνο οι εμπειρίες της καθημερινότητας στις συνθήκες της εξορίας αλλά πραγματοποιούνται πολιτικές συζητήσεις και οργανωμένοι κύκλοι μαθημάτων εντός των ορίων της πειθαρχίας που προϋποθέτει η κομμουνιστική στρατεύση. Μοιράζονται τα τρόφιμα, κατανέμονται (εκ περιτροπής) κοινόχρηστες υπηρεσίες, συγκροτούνται εξειδικευμένα συνεργεία για εξυπηρέτηση των εξορίστων και συχνά σε συμφωνία μετά από επαφή με τους ντόπιους νοικιάζουν χωράφια που καλλιεργούν ομαδικά ή δουλεύουν με αντάλλαγμα γι' αυτούς λάδι ή στάρι¹⁵⁹. Πρωταρχικός στόχος η επιβίωση των κρατούμενων (επισήμως απαγορεύεται η εργασία των κρατούμενων έναντι του ποσού των 10 δρχ. που διαθέτει το κράτος ανά κρατούμενο). Οι ευπαθείς και άρρωστοι

¹⁵⁹ Π. Βόγλης, *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον Εμφύλιο πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σ. 144.

λαμβάνουν μεγαλύτερες μερίδες φαγητού. Το λιγότερο το 50% των ατομικών χρημάτων, τροφής και τσιγάρων διατίθεται στην ομάδα συμβίωσης¹⁶⁰ με την ατομική κατανάλωση τσιγάρων να φτάνει τα δύο ημερησίως. Αναλόγως διατίθενται τρόφιμα από οικογένειες εγκλείστων, χρήματα από επιταγές και η βοήθεια που φτάνει συστηματικά από την «Εργατική Βοήθεια». Η υγειονομική περίθαλψη θα παρέχεται από συγκρατούμενους γιατρούς ή υγειονομικούς (π.χ. Σιγανός στη Γιάρο)¹⁶¹. Σεξουαλικές παραβάσεις θεωρούνται κολάσιμες (π.χ. στη Κίμωλο η κομματική φράξια επιβάλλει δίμηνο αποκλεισμό για «σεξουαλικές παραβάσεις»)¹⁶².

Στη Γαύδο το 1932 οι κομμουνιστές περιστέλλουν το συσσίτιό τους και το εξοικονομηθέν ποσό αποστέλλεται ως οικονομική ενίσχυση στο κόμμα ενόψει των εκλογών του 1933 σύμφωνα με το Β. Γιαννόγκωνα.

Στις συνθήκες εξορίας και φυλακής οι σχέσεις κομμουνιστών με μέλη των τεταρτοδιεθνιστικών οργανώσεων είναι πολεμική. Οι τροτσκιστές διαμένουν χωριστά και αποκλείονται από τις ομάδες συμβίωσης αντιμετωπιζόμενοι ως προδότες. Χαρακτηριστικά στον Άη-Στράτη έχουν περιοριστεί σε συγκεκριμένη παραλία. Αναφέρεται ακόμα η περίπτωση του εργάτη Λουκά Λουκατάρη που στη δεύτερη εξορία του στην Ανάφη μετά το 1931 επιβίωσε επί δύο χρόνια «τρώγοντας πεταλίδες» αφού είχε αποκλειστεί από την ομάδα συμβίωσης για να επιστρέψει «ιδεολογικά και ηθικά όρθιος» (σύμφωνα με την έκφραση υπέρτατης τιμής του χώρου) στη δουλειά του στο «Κοκκαλάδικο» του Πειραιά.

Ανάλογος τρόπος δράσης χαρακτηρίζει και τη ζωή της φυλακής που 'χει την ιδιαιτερότητα συνύπαρξης ποινικών και πολιτικών κρατουμένων. Εδώ η διαφωτιστική δουλειά ξεκινάει με στόχο την ομαλή συμβίωση και το δικαίωμα για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και διατροφής. Η οργανωτική δουλειά και η κομμουνιστική προπαγάνδα έπονται. Επιλέγονται πρόσωπα κοινής αποδοχής (κυρίως «διωνυμίτες») και συγκροτούνται εσωτερικές φρουρές ενώ συμφωνούνται ποινές για τους απείθαρχους. (Στην Πύλο αυτό αποκαλείται «μικροσοβιέτ»)¹⁶³. Το κόμμα απέξω εκτός της «Εργατικής Βοήθειας» που διοργανώνει ετήσιο χορό (για συγκέντρωση χρηματικών εσόδων) κατ' εξαίρεση, στηρίζει ψυχολογικά τους εγκλειστούς με αλληλογραφία μεταξύ των μελών του¹⁶⁴. Έσοδα για φυλακισμένους και εξόριστους

¹⁶⁰ Κ. Γκριτσώνας, *Ομάδες Συμβίωσης*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σ. 18.

¹⁶¹ Ανώνυμο άρθρο, «Τόποι εξορίας στο μεσοπόλεμο», *Καθημερινή*, 30.09.2007.

¹⁶² Κ. Καραγιώργης, *Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο*, Προσκήνιο, Αθήνα 2002, σ. 35.

¹⁶³ Δ. Μιχελίδης, *Ο σκληρός δρόμος*, Αφοί Τολίδη, Αθήνα 1983, σ. 54.

¹⁶⁴ Α. Παρτσαλίδου, *Αναμνήσεις από τη ζωή της Ο.Κ.Ν.Ε.*, Σ.Ε, Αθήνα 1983, σ. 17.

εξασφαλίζονται από εκδρομές μετωπικών οργανώσεων, θεατρικές παραστάσεις εργατικών λεσχών και προβολές σοβιετικών ταινιών σε κινηματογράφους. Φυσικά διατηρούνται απαγορεύσεις από το αστικό καθεστώς συγκεκριμένων ταινιών όπως το «Θωρηκτό Ποτέμκιν», η αρχική απαγόρευση της προβολής του οποίου δημιούργησε εύλογες γενικευμένες αντιδράσεις¹⁶⁵. Σε αυτή την κατεύθυνση θα γυριστεί το κινηματογραφικό έργο «Κοινωνική σαπίλα» του σκηνοθέτη Στ. Τατασόπουλου (πρώτη ελληνική ταινία κοινωνικού περιεχομένου το 1932). Μετά τη πρώτη επεισοδιακή προβολή της που μεταφέρθηκε από το «Σπλέντιτ» σε αίθουσα της Κοκκινιάς υπό την κυβερνητική πίεση και αστυνομικούς σωματικούς ελέγχους (προς αποφυγήν επεισοδίων) η ταινία θα προβληθεί σε σειρά επαρχιακών πόλεων. Οι εκδρομές έχουν και διαπαιδαγωγικό χαρακτήρα και οργανώνονται κατά βάσιν από την «Κοινωνική Αλληλεγγύη» που συντηρεί και παιδικές κατασκηνώσεις με δύναμη 20 παιδιών στα Κιούρκα με αιρετό γενικό αρχηγό και συγκρότηση σε τρεις ομάδες.

Η καθημερινότητα περιλαμβάνει την έκδοση εφημερίδας τοίχου («το παιδί του εργάτη») και ερασιτεχνικό θέατρο (κυρίως σκιών). Η αναγνώριση τυχόν σφάλματος εσωτερικά ή η δημόσια αυτοκριτική λειτουργεί «εξαγνιστικά» και λειτουργικά επιτρέπει τη συνέχεια της συμμετοχής σε οργάνωση και δράση και επαινείται μέχρι του σημείου της ανταμοιβής. Αυτό όμως συντελεί καθοριστικά στη διαμόρφωση μιας συνθήκης γέννησης μιας μόνιμης συνειδησιακής ενοχής στα κομματικά μέλη και ενίοτε αξιοποιείται από τη νέα ηγεσία που βαθμιαία περιορίζει τη δική της αυτοκριτική και υποκαθιστά την κριτική σκέψη με ηθικολογία και ψυχολογικό εκβιασμό στα κομματικά μέλη που χρεώνονται αποτυχίες, ελλείψεις και αστοχίες στα πλαίσια μιας μόνιμης ιδιότυπης ομηρίας και απολογητικής καταστάσεως¹⁶⁶.

Τα μέλη τη δεκαετία του '30 και κυρίως τα στελέχη δεν έχουν μόνιμη κατοικία, υποφέρουν οικονομικά και συχνά συλλαμβάνονται και οδηγούνται στη φυλακή ή στην εξορία. Η επιβίωσή τους και η συνέχεια της δράσης τους εξασφαλίζεται από τη συντροφική αλληλεγγύη των μελών, φίλων και οπαδών και προέβλεπε μοίρασμα όλων όσων διέθεταν.

Για την πρόοδο της συνωμοτικής δουλειάς συχνή είναι η χρήση ψευδωνύμου και η εκπαίδευση και κάλυψη ιχνών και επιβίωσης σε συνθήκες παρανομίας. Η τήρηση κανόνων συνωμοτικότητας για περιορισμό της διείσδυσης στον κομματικό κορμό της

¹⁶⁵ Ανώνυμο άρθρο, *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 136, 07.01.1927.

¹⁶⁶ Α. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 140.

ασφάλειας και των αρχειομαρξιστών περιόριζε κάπως την ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών.

Οι κρατικές πάντως αρχές διαχρονικά υποδαυλίζουν την καχυποψία επενδύοντας στο φόβο, την αφασία και την παράλυση¹⁶⁷.

Η εξέλιξη της υπόθεσης Ασημίδη (στελέχους της νέας τριμελούς ηγεσίας που υποστήριξε την αποχή του κόμματος σε επίπεδο θεσ/κης για πριμοδότηση των φιλελεύθερων υποψηφίων το 1933 που οδήγησε σε εκλογική συρρίκνωση όταν απορρίφθηκε η πρότασή του, χρεώθηκε προσωπικά σε αυτόν και σε συνδυασμό με την ανοιχτή διαφοροποίησή του σε ορισμένα θέματα) θα οδηγήσει στη διαγραφή του το 1934, ως οπορτουνιστή.

Συντηρείται η αντίληψη της διαφορετικότητας ως εχθρικής εν δυνάμει εκδήλωσης με βλαπτικό αποτέλεσμα (λόγω της διασπαστικής της λειτουργίας) αλλά συγκροτείται ο ακραίος χαρακτήρας των εκκαθαρίσεων σε σχέση με το παρελθόν επί το δημοκρατικότερον αφού ο κύκλος της μπολσεβικοποίησης ολοκληρώνεται με την πλήρη μετεξέλιξη του κόμματος σε τυπικό γ' διεθνιστικό κομμουνιστικό κόμμα που 'χει ήδη εκκαθαριστεί από τα διαλυτικά στοιχεία και έχει σταθεροποιηθεί πλήρως στο εσωτερικό του το σύνολο της λενινιστικής αντίληψης στα κομματικά ζητήματα σταθερά διαμορφωμένη στη νέα κατάσταση που προϋπάρχουσες δομές παγιώνονται και γιγαντώνονται.

Παράλληλα ο κομματικός τύπος διώκεται με το νόμο 5060/1931 που αντικατέστησε τον ισχύοντα ως τότε οθωνικό νόμο περί τύπου (από το 1837).

Με βάση αυτόν επετεύχθη το κλείσιμο του Ριζοσπάστη όταν με την αρχισυνταξία Βελουχιώτη παρουσίασε την παραβατική σεξουαλική συμπεριφορά του υπουργού Αβραάμ ως κοινωνικό παρακμιακό σύμπτωμα παράλληλα με πολλά άλλα που διέβρωσαν την κυβέρνηση Βενιζέλου («κινίνης», «Καραπαναγιώτη» και «λογιστικό σφάλμα τιμής του ψωμιού») που η κυβέρνηση συγκάλυπτε ή υπερασπιζόταν (κερδίζοντας το χαρακτηρισμό «κυβέρνησις κλεπτών»). Το Κ.Κ.Ε. θα διευρύνει βαθμιαία την επιρροή του και στους προλεταριοποιημένους συμπαγείς προσφυγικούς πληθυσμούς (που αντιμετωπίζουν την αντίδραση του συντηρητικού αυτόχθονος στοιχείου) ως τμήμα των φτωχοποιημένων μη προνομιούχων. Σε αυτό βοηθάει η απαγκίστρωση από τη θέση περί αυτονομίας της «Μακεδονίας και Θράκης» αλλά και η καταγωγή από την Ανατολία ηγετών του Κ.Κ.Ε. Άλλωστε το τυπικό

¹⁶⁷ Α. Δάγκας, *Ο χαφιές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σ. 45.

εργοδοτικό πρότυπο ταυτίζεται όλο και περισσότερο με το βενιζελισμό (π.χ. οικογένεια Παπαστράτου στο Αγρίνιο).

Ο αριθμός των μελών θα αυξηθεί εντυπωσιακά από τους 1800 το 1931 στις 16.000 το 1936 (με ενδιάμεσα τις 6.000 το 1934)¹⁶⁸. Αυτό οφείλεται στην υποδοχή ενός μεγάλου μέρους του προσφυγικού στοιχείου και της αριστερής πτέρυγας του βενιζελικού χώρου που έλκονται από την ιδεολογική ομοιογένεια του Κ.Κ.Ε. την οποία και συστηματικά προωθεί ιδίως σε συνθήκες εσωτερικής και εξωτερικής κρίσης που η διακυβέρνησης Βενιζέλου αποτυγχάνει.

Το Κόμμα οριστικά ξεπερνάει τη δυσφορία που προξένησε στο λαό η αποτυχία της εγκαθίδρυσης σοβιετικής εξουσίας μετά από γενική πολιτική απεργία (3^η Ολομέλεια Κ.Ε., Ιανουάριος 1930) στα πλαίσια της φραξιονιστικής πάλης χωρίς αρχές που τερματίζεται με το διορισμό (Νοέμβρης 1931) νέας τριμελούς γραμματείας μέλη (Ζαχαριάδης, Ασημίδης, Μιχαηλίδης) αφού προηγηθεί η μετάβαση στη Μόσχα για λογοδοσία 38 ηγετικών στελεχών.

Η νέα ηγεσία με μέσο όρο ηλικίας τα 27 χρόνια συγκροτείται με επιπλέον μέλη (Ιωαννίδη, Σκλάβαινα, Νεφελούδη και Στρίγγο) και θα επιτύχει αναδιοργάνωση και αποκατάσταση της επιρροής με τον κόσμο της εργασίας.

Ως βάση αυτής της ανοδικής πορείας θεωρείται το 4,97% των ψήφων και η ανάδειξη 10 βουλευτών στις εκλογές του 1932 με απλή αναλογική (έναντι 1,41% το 1928).

Στα πλαίσια του Αντιφασιστικού Μετώπου που επιδιώκει το Κ.Κ.Ε. μετά το 1934 θα δημιουργηθούν: η «Πανελλήνια Γυναικεία Επιτροπή κατά του Πολέμου και του Φασισμού», η «Γυναικεία Επιτροπή Συνεργαζόμενων Οργανώσεων», ο «Σύλλογος Εργαζομένων Γυναικών», η «Ένωση Νέων Ελλάδας» και η «Φιλειρηνική Ένωση Οργανώσεων Νέων» με ευρεία συμμετοχή κομμουνιστών (σοσιαλιστών και αντιφασιστών από το αστικό δημοκρατικό φάσμα).

Σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο ενόψει της φασιστικής ανόδου στις εκλογές του 1936 θα συμμετέχει ως «Παλλαϊκό Μέτωπο» συγκεντρώνοντας το 5,76% των ψήφων και εκλέγοντας 15 βουλευτές. Στα τέλη του Ιουλίου του ίδιου έτους θα επιτύχει την ενοποίηση της «Ενωτικής» Γ.Σ.Ε.Ε. με την Γ.Σ.Ε.Ε..

Από τον Οκτώβριο του 1934 ήδη η «Ενωτική» Γ.Σ.Ε.Ε. θα 'χει επιτύχει το «σύμφωνο αντιφασιστικής πάλης» με τις παρατάξεις Καλύβα και Στρατή (που 'χε

¹⁶⁸ Α. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 139.

αποχωρήσει από την Γ.Σ.Ε.Ε. και αυτός το 1930) με στελέχη που στο μέλλον θα επιτύχουν στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής τη δημιουργία του Εργατικού Ε.Α.Μ.

Η πρόταση σε κοινό αντιφασιστικό αγώνα στα πλαίσια συγκρότησης μετώπου με όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις αποκλείει τη συμμετοχή αρχαιομαρξιστών (Κ.Α.Κ.Ε.) και Τροτσκιστών (Ε.Ο.Κ.Δ.Ε.-Κ.Δ.Ε.Ε.) που εξακολουθούν να χτυπιούνται πολιτικά και να θεωρούνται ως συνεργάτες της ασφάλειας και αντιδραστική δύναμη.

Το Κ.Κ.Ε. πολιτικά θα εστιάσει στον πολιτικό διάλογο με συνομιλητή την αριστερή πτέρυγα του βενιζελισμού (μη αποκλεισμένου και του «Κ.Φ.» όπως στην περίπτωση του Συμφώνου Σκλάβαινα-Σοφούλη) κυρίως λόγω ελλείψεως εγχώριου μαζικού σοσιαλδημοκρατικού (ρεφορμιστικού) πολιτικού φορέα στον ενδιάμεσο χώρο του πολιτικού φάσματος. Ο βενιζελικός χώρος έχει πληγεί από τις συνέπειες του αποτυχημένου βενιζελικού στρατιωτικού κινήματος του 1935 που τον ακρωτηρίασε στο στρατιωτικό του βραχίονα και είχε ως αποτέλεσμα την επάνοδο του βασιλέως Γεωργίου Β' και την εδραίωση της αντιβενιζελικής κυριαρχίας που κεφαλαιοποιεί τα λάθη του Κ.Φ. Ωστόσο αυτός (Κ.Φ.) παραμένει διαχρονικά ο έτερος εναλλακτικός πυλώνας του αστισμού (με περιορισμένη έστω την πρόταξη του δημοκρατικού φρονήματος μετά την παλινόρθωση των Γλύξμπουργκ) και ήδη έχει επιτύχει την κατ' αρχήν συμφωνία των όρων συναλλαγής και συνύπαρξης με την αντιβασιλική ηγεσία και το βασιλέα (συνάντηση Βενιζέλου – Γεωργίου Β' πριν την επάνοδο του τελευταίου στο Παρίσι). Αυτή κατά βάση προβλέπει μερική και σταδιακή επάνοδο στο στράτευμα αποτάκτων αξιωματικών με αντάλλαγμα αναγνώριση του θρόνου και πολιτική λειτουργία στα πλαίσια του νέου πολιτειακού τοπίου.

Στα τέλη του 1935 το Κ.Κ.Ε. θα διοργανώσει μια μεγάλη καμπάνια παρεμπόδισης της μεταφοράς της Ολυμπιακής Φλόγας στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1936 (στο Βερολίνο).

Στις εκλογές της 9/6/1935 (με πλειοψηφικό με ευρεία περιφέρεια) το Κ.Κ.Ε. (ως «Ενιαίο Μέτωπο») με 98.699 ψήφους 9,59% θα ενισχυθεί έμμεσα εκλογικά από μερίδα των βενιζελικών που απέχουν ή τους προτιμούν από τους αντιβενιζελικούς.

Το 1936 είναι η χρονιά των μεγάλων εργατικών κινητοποιήσεων που κλιμακώνονται και κορυφώνονται στη Θεσσαλονίκη το Μάιο με αποτέλεσμα το θάνατο 12 εργατών και εργατριών. Σε αυτές έχει επιλεγεί από την κυβερνητική πλευρά η ευρεία χρήση του στρατού στα πλαίσια βίαιης καταστολής τους και σημειώθηκαν

περιπτώσεις που οι στρατιώτες αρνήθηκαν να στραφούν ενάντια των διαδηλωτών¹⁶⁹. Ο Γιάννης Ρίτσος με αφορμή τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης θα εμπνευστεί τον «Επιτάφιο» με βαθιές επιρροές από το δημοτικό τραγούδι.

Ήταν τέτοια η ένταση της συμμετοχής και η διάρκεια αυτών των κινητοποιήσεων που μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 1936 κατ' εκτίμησιν απωλέσθησαν άνω του ενός εκατομμυρίου ημερών εργασίας, επιτείνοντας την οικονομική ύφεση.

Οι εργατικοί αγώνες του 1936 συνδέθηκαν ευφυώς με την προάσπιση των πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών στο εσωτερικό της χώρας (που στοχοποιήθηκαν και υπονομεύτηκαν) θέτοντάς τους σε ένα επίπεδο ανώτερο αυτού της απλής διαμαρτυρίας ή οικονομικής / συνδικαλιστικής διεκδίκησης.

Ο Μάης του '36 στην Ελλάδα πάντως δε θα 'χει ως συνέπειά του κύμα καταλήψεων όπως στη γενική πολιτική απεργία της Γαλλίας ή της αντίδρασης της δημοκρατικής Ισπανίας στο Φρανκικό αντιδραστικό πραξικόπημα.

Πρόκειται για μια ιστορική συγκυρία που το εγχώριο εργατικό κίνημα καθίσταται φορέας πολιτικής προόδου και πυλώνας άμυνας της δημοκρατίας όταν το επίσημο κράτος και αστικά στρώματα αμφισβητούν βασικές αρχές της φιλελεύθερης αστικής ιδεολογίας, δημοκρατίας, πολιτικής και κουλτούρας, και αντιπροτείνουν ή προωθούν ένα «κράτος εκτάκτου ανάγκης» (στις παρυφές ή εντός του φασισμού), σύμφωνα με τον Κ. Σμιντ. Ο συνολικός απολογισμός Μαΐου - Ιουνίου 1936 θα 'ναι 14 νεκροί, 771 τραυματισμένοι και 2.223 συλληφθέντες.

Η κρατική παρέμβαση δρομολογείται από την επιδείνωση των συνθηκών εργασίας και επιδείνωσιν της θέσης των εργατικών στρωμάτων και στοχεύει σε μια σταθεροποίηση και «συντεχνιοποίηση» της εργασίας. Περιλαμβάνει επέκταση της ασφαλιστικής κάλυψης μέσω ΙΚΑ, δωρη εργασία, εθνικές συλλογικές συμβάσεις εργασίας, καθιέρωση κατώτερου ορίου αμοιβής, «καρτελοποίηση» εμπόρων και κλείσιμο επαγγελματών (π.χ. αρτεργατών, τυπογράφων και φορτοεκφορτωτών).

Η προκήρυξη γενικής (πανεργατικής) απεργίας για τις 5.8.1936 θα 'ναι η αφορμή για το Μεταξά να προχωρήσει στην εγκαθίδρυση δικτατορίας στις 4 Αυγούστου 1936 (με βασιλική έγκριση και ενθάρρυνση) που θα τερματίσει τη

¹⁶⁹ Σ. Παπαγιάννης, *Από ένοπλος αντάρτης. Αναμνήσεις ενός κομμουνιστή αξιωματικού*. Σ.Ε., Αθήνα 1991, σ. 20.

δυναμική που είχαν στο μεταξύ επιτύχει οι εργατικές κινητοποιήσεις της περιόδου που προηγήθηκε¹⁷⁰.

Το διεκδικητικό τυπικό πλαίσιο της εξαγγελθείσης απεργίας περιλαμβάνει αιτήματα όπως αυτό της κατάργησης της υποχρεωτικής διαιτησίας, του τερματισμού της διάλυσης ταξικών εργατικών σωματείων και διεκδικήσεις ασφαλιστικών δικαιωμάτων. Εκτιμάται πως στις κινητοποιήσεις του Μαΐου του 1936 συμμετείχαν περίπου 150.000 άτομα στη Θεσσαλονίκη ενώ στην πανελλήνια απεργία της 13.5.1936 απήργησαν 500.000 άτομα. Αυξημένη συμμετοχή είχε και η κινητοποίηση της 2.6.1936 στο Βόλο που κατέληξε με ένα νεκρό και δεκάδες τραυματίες από τις συμπλοκές που ακολούθησαν.

4.8. «Εργατική Βοήθεια» (1924-1935) και «Κοινωνική Αλληλεγγύη» (1935-1936)

Με πρωτοβουλία του Κ.Κ.Ε. θα ιδρυθεί το 1924 η Οργάνωση «Εργατική Αλληλεγγύη» για υλική βοήθεια, ψυχολογική στήριξη και νομική υποστήριξη των διωκομένων.

Η κομματική αυτοτέλεια από το συνδικαλιστικό κίνημα εύλογα οδήγησε και στη δική της αυτοτέλεια.

Η δράση της Οργάνωσης περιλαμβάνει τη συλλογή και διανομή τροφίμων και ρούχων, εράνους και λαχειοφόρες αγορές, κάλυψη εξόδων ενοικίων διωκόμενων και οικογενειών τους, ιατρική φροντίδα και έκπτωση στο φαρμακευτικό υλικό (μέσω συνεργαζόμενων γιατρών και φαρμακοποιών). Η προστασία αφορά και τα οικογενειακά μέλη των αγωνιστών. Καλύπτει ακόμα και δικαστικά έξοδα αφού οι νομικές υπηρεσίες παρέχονταν από κομμουνιστές δικηγόρους.

Συχνά δίνεται στις οικογένειες έκτακτη οικονομική ενίσχυση. Το φάσμα δικαιούχων καλύπτει εργάτες, αγρότες αλλά και φοιτητές.

Το νομικό τμήμα διαθέτει κάλυψη και για τις απολύσεις και αποζημιώσεις. Υπάρχει απόλυτη λογιστική τάξη. Ακόμα συμπεριλαμβάνει την καλλιέργεια κτημάτων εκτοπισμένων, έλεγχο στις συναλλαγές και μητρώο δωρητών και αναξιοπαθούντων και την αποστολή της συγκεκριμένης σοδειάς στους εξόριστους μέσω «δικτύων» (όπως και τα υπόλοιπα άλλωστε είδη).

¹⁷⁰ Γ. Αλεξιάτος, *Η εργατική τάξη στην Ελλάδα. Από την πρώτη συγκρότηση στους ταξικούς αγώνες του μεσοπολέμου*, Κουκίδα, Αθήνα 2015, σ. 279.

Είναι μια εγχώρια δημιουργική και αποτελεσματική εφαρμογή της απόφασης του 4^{ου} συνεδρίου της Κ.Δ. (1922) και από την 1^η Ολομέλεια (Ιούνιος 1923) είχε αποφασίσει την ίδρυση εθνικών τμημάτων ιδιαίτερα σε όσες έπληττε η «Λευκή τρομοκρατία», που προέβλεπε τη συγκρότηση Διεθνούς Οργάνωσης για τη βοήθεια των Επαναστατών («Διεθνής Κόκκινη Βοήθεια» ΜΟΠΡ) ηθική και υλική.

Σε αυτήν την διεθνή Οργάνωση η εργατική βοήθεια αποτελεί το ελληνικό τμήμα. Η ΜΟΠΡ χρηματοδοτείται κυρίως από Σ.Ε. με πρόταση των «Παλαιών Μπολσεβίκων» που έγινε αποδεκτή.

Λόγω αυτής της προέλευσης στην οργάνωση αυτή θα παραμείνουν ως το 1934 και οι δυνάμεις της Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α. και του «Σπάρτακου» - (όχι χωρίς τριβές). Μετά θα συστήσουν δικές τους οργανώσεις αναλόγου σκοπού και δράσης. Θα διευκολυνθεί έτσι το 1935 η ένταξη της «Εργατικής Βοήθειας» στον «Αντιφασιστικό Δημοκρατικό Συνασπισμό» στα πλαίσια της λαϊκο-μετωπικής πολιτικής του Κ.Κ.Ε.

Η Οργάνωση εκδίδει το περιοδικό «Δελτίο της Εργατικής Βοήθειας».

Η κομματική ταυτότητα δεν είναι αναγκαία για να λάβει κανείς χρήματα, τρόφιμα ή είδη ή να αξιοποιήσει την προσφερόμενη νομική βοήθεια.

Όσον αφορά τα μέλη το καταστατικό αναφέρει πως «μέλη μπορούν να γίνουν εργάτες, αγρότες, υπάλληλοι, διανοούμενοι, με μια λέξη μεροκαματιάρηδες βιοπαλαιστές και μικρομαγαζάτορες ανεξάρτητα από πολιτικές και θρησκευτικές αντιλήψεις γιατί ... η Ε.Β.Ε. είναι αυτόνομη και ανεξάρτητη Οργάνωση».

Η δομή της Οργάνωσης προβλέπει την ύπαρξη και λειτουργία τοπικών επιτροπών (μετέπειτα «ομίλων») από τουλάχιστον 5 μέλη ο καθένας. Οι τοπικές επιτροπές σε δεύτερο βαθμό συγκροτούν τμήματα που κι αυτά με τη σειρά τους σε τρίτο βαθμό ανήκουν σε Περιφερειακές Επιτροπές.

Τη διοίκηση ασκεί αιρετή Κ.Ε. της Οργάνωσης με εμφανές τον κομμουνιστικό τρόπο οργάνωσης αλλά και λειτουργίας (που προβλέπει την αρχή «του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού»).

Συχνά σε πολυμελείς τοπικές επιτροπές λειτουργού υποεπιτροπές από μέλη συγκεκριμένων σωματείων της παραγωγικής βάσης. Υποχρέωση κάθε μέλους είναι η καταβολή μηνιαίας συνδρομής 5 δρχ. και 1 δρχ. ετησίως για την έκδοση του ατομικού βιβλιαρίου μέλους.

Οι Τοπικές Επιτροπές συνέρχονται σε τακτική και έκτακτη βάση σε συνελεύσεις και διοικούνται από δύο αιρετές τριμελείς επιτροπές (τοπική και εξελεγκτική).

Την Τοπική Τριμελή αποτελεί η τρώϊκα: γραμματέας, ταμίας και μέλος επόπτης βοήθειας στα θύματα της λευκής τρομοκρατίας. Η τριμελής εξελεγκτική επιτροπή είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για την οικονομική διαχείριση και λογιστικά υπεύθυνη για την οικονομική διαχείριση και λογιστική τάξη. Τα 3/4 των εσόδων αποστέλλονται κεντρικά και το 1/4 παραμένει στην τοπική επιτροπή για τις άμεσες τοπικές ανάγκες. Από το 1925 προβλέπεται καταστατικά η δυνατότητα όπως εργατικά σωματεία, συνεταιρισμοί, ομοσπονδίες ή και η Γ.Σ.Ε.Ε. να εγγράφονται ως μέλη με συνδρομή που καθορίζουν εκείνοι με τις δικές τους διαδικασίες.

Οι ίδιοι πόροι της Οργάνωσης, εκτός των συνδρομών των μελών προβλέπουν έσοδα και από διακίνηση ενσήμων (κουπονιών) ή διοργάνωση εκδηλώσεων (ετήσια χοροεσπερίδα, θεατρικές παραστάσεις κυρίως από ερασιτεχνικούς θεατρικούς θιάσους εργατών) και εκδρομές και εράνους με τοπικό ή πανελλήνιο χαρακτήρα.

Είναι τέτοια η δυναμική της Οργάνωσης που από τα τέλη της δεκαετίας του '20 θα δημιουργηθεί το σύστημα των «συμβάσεων». Αυτό προβλέπει ύπαρξη συμφωνίας με επαγγελματίες που αποδίδουν στην Οργάνωση ένα συγκεκριμένο μέρος των εσόδων τους έναντι προβολής που απολαμβάνουν με δημοσιεύσεις λιστών, στον κομματικό τύπο και συστάσεων σε μέλη και φίλους να τα προτιμούν ως έμμεση ενίσχυση της Ε.Β.Ε. Οι λίστες περιλαμβάνουν από καπνοπωλεία και φαρμακεία έως εμπορικά καταστήματα. Για μια περίοδο έως και καπνοβιομηχανία στην Καβάλα είχε ανάλογη επιχειρηματική πολιτική που πείστηκε να αναθεωρήσει. Οι λαχειοφόρες αγορές το 1932 εξελίχτηκαν στο «κόκκινο λαχείο».

Σύμφωνα με τον κομματικό τύπο μόνο το 1927 πάνω από 1,5 εκατομμύριο δραχμές διατέθηκε για τους σκοπούς της οργάνωσης στους αγωνιστές της εργατικής τάξης.

Ακόμα αναφέρεται πως μετά τα γεγονότα του Μάη του 1936 στη Θεσσαλονίκη μέσω πανελλήνιου εράνου θα διατεθούν 320.000 δρχ. στις οικογένειες των θυμάτων της αστικής κρατικής καταστολής.

Δείκτης της δυναμικής επέκτασης είναι η άνοδος των μελών της οργάνωσης από 4.500 μέλη το 1928 (σε 45 τμήματα) σε 12.000 μέλη το 1934 σε καθεστώς τυπικής παρανομίας και άρρυθμης λειτουργίας (λόγω της δίωξης της οργάνωσης ήδη από το 1930 με το ιδιώνυμο).

Σημαντική είναι η προσφορά της Οργάνωσης σε λιγότερο προβεβλημένους τομείς όπως α)οργάνωση εκδηλώσεων, αλληλεγγύης σε κινητοποιήσεις κλάδων β)ενημέρωσης κινητοποιημένων για δικαιώματα και ενδεδειγμένες ενέργειες προς

αντιμετώπιση της λευκής τρομοκρατίας και τέλος γ)λειτουργίας της ως «κέντρο πληροφόρησης για κρούσματα και θύματα της λευκής τρομοκρατίας πανελλαδικά.

Στα πλαίσια γενικότερης κοινωνικής ευαισθησίας στις 28/4/1928 θα μοιραστούν 2.000 χρηματικά βοηθήματα σε σεισμοπαθείς της Κορίνθου και αυτό θα επαναληφθεί και σε άλλες περιπτώσεις θυμάτων φυσικών καταστροφών.

Η ένταση της λευκής τρομοκρατίας και των διώξεων από το καλοκαίρι του 1929 θα αναγκάσει την Οργάνωση να υιοθετήσει τη μέθοδο «πατρονάζ».

Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο όμιλοι συγκεκριμένοι της Ε.Β.Ε. ή μεμονωμένα μέλη «χρεώνονται ή (αναλαμβάνουν) την στήριξη εξόριστων ενός συγκεκριμένου νησιού ή της κολεκτίβας μιας συγκεκριμένης φυλακής της χώρας. Παρά τις επιμέρους αντικειμενικές αδυναμίες ένα μεγάλο μέρος των αναγκών αντιμετωπίζονται έτσι και διασώζεται η ζωή και η αξιοπρέπεια πολλών διωκόμενων (στις συνθήκες της φυλακής και της εξορίας) ώστε να δημιουργηθεί το Μεσοπολεμικό πρότυπο του συνεπούς «κομμουνιστή – αγωνιστή». Τα μέλη της Οργάνωσης συχνά θα δεχτούν διώξεις και αυτά, επιθέσεις στις εκδηλώσεις τους και ενοχλήσεις της αστυνομίας στα σπίτια τους (ιδίως μετά το «ιδιώνυμο»).

Το αστικό κράτος ιδιαίτερα θα ενοχληθεί από καμπάνιες που συχνά διοργανώνει η Ε.Β.Ε. με κεντρικό αίτημα την παροχή γενικής αμνηστίας. Η Ε.Β.Ε. για θέματα όπως το Καλπάκι και οι εκτοπίσεις θα δημιουργήσει πανελλήνιες και διεθνείς καμπάνιες ζητώντας την άμεση κατάργησή τους. Κινητοποίηση υπήρξε και κατά της ψήφισης του «ιδιώνυμου». Ακόμα και επαφές θα επιδιώξει με κύκλους διανοουμένων, κυβερνητικούς και πολιτικούς παράγοντες και εκκλησιαστικούς για την προώθηση των στόχων της με περιορισμένη ανταπόκριση και ελάχιστη διακριτική υποστήριξη.

Στον τομέα της δραστηριοποίησής της συμπεριλαμβάνεται η πρόταξη της «χορήγησης πολιτικού ασύλου» σε ξένους υπηκόους αγωνιστές που συλλαμβάνονται στην Ελλάδα στα πλαίσια ενεός γνήσιου προλεταριακού διεθνισμού και αλληλεγγύης.

Από την αρχή της λειτουργίας της η Οργάνωση διέθετε πλήρη αυτοτέλεια από το επίσημο κόμμα. (αλλά εναρμονίζεται μαζί τους).

Στις συνθήκες της διασύνδεσής της με το ταξικό το συνδικαλιστικό κίνημα, η αρχική οργανική της σύνδεση με τη Γ.Σ.Ε.Ε. θα μεταφερθεί μετά το 1929 με την Ενωτική Γ.Σ.Ε.Ε..

Μετά το 1934 εύλογα απευθύνεται με καλέσματα σε όλα τα δημοκρατικά κόμματα (υιοθέτηση λαϊκών μετώπων, εγκατάλειψη τριτοπεριοδικής γραμμής περι

«σοσιαλφασισμού» μεταξύ 1928-1934). Τότε η περιορισμένη διείσδυσή της σε αστικά πολιτικά κόμματα και προσωπικότητες του καλλιτεχνικού χώρου ενισχύεται.

Σε αυτόν τον περιορισμένο κύκλο ξεχωρίζουν ο πρώην υπουργός Γ. Δούζινας, η ζωγράφος Μ. Παπαϊωάννου, ο βαρύτονος της Ε.Λ.Σ. Ι. Αγγελόπουλος και οι βενιζελικοί βουλευτές Χ. Λαδάς και Π. Ευριπαίος. Μεταξύ 1935 και 1936 στον τομέα της παιδικής μέριμνας θα συνεπικουρηθεί από την «Κοινωνική Αλληλεγγύη».

Η Οργάνωση μεταξύ Φλεβάρη 1930 (πρωτόδικη δικαστική απόφαση περί διαλύσεώς της βάσει του ιδιώνυμου) και μεταξικής δικτατορίας βρίσκεται σε ένα καθεστώς «ημιπαρανομίας». Η κατατεθείσα έφεση στην πρωτόδικη απόφαση ουδέποτε εκδικάσθηκε. Μετά την επίσημη διάλυσή της από το μεταξικό-δικτατορικό καθεστώς επιβίωσε για λίγο ακόμα σε συνθήκες ακραίας παρανομίας και δίωξης για να αποτελέσει το ιστορικό πρότυπο της φυσικής της συνέχειας που θα 'ναι στην κατοχική περίοδο η «Εθνική Αλληλεγγύη».

Είναι όμως ιστορικά η πρώτη επιτυχημένη προσπάθεια έκφρασης αλληλέγγυων τρόπων παροχής βοήθειας (υλικής και ηθικής), σε εναλλακτική βάση στις δυνάμεις της εργασίας που δέχονται την ταξική επίθεση της κυρίαρχης αστικής τάξης.

Ε΄ Κεφάλαιο

Η μεταξική - βασιλική δικτατορία

5.1. Πολιτικές εξελίξεις πριν από την κήρυξη της δικτατορίας

Οι εκλογές της 26.1.1936 θα αναδείξουν το «Παλλαϊκό Μέτωπο» που συγκρότησε το Κ.Κ.Ε. (σύμφωνα με τη πολιτική που διαμορφώθηκε στο 6^ο συνέδριο του Δεκεμβρίου 1935) σε ρυθμιστή. (Με 73411 ψήφους (5,76%) και 15 βουλευτές με εκπρόσωπο το Ν. Πλουμπίδη και τις αντιτιθέμενες δυνάμεις αντιβενιζελισμού και βενιζελισμού ουσιαστικά κοινοβουλευτικά ισοδύναμες). Οι δυνάμεις της αριστερής αντιπολίτευσης σχεδόν εκμηδενίστηκαν (Κ.Α.Κ.Ε. με 1148 ψήφους στο 0,09% και Κομ/κό Διεθνιστικό Μέτωπο 296 ψήφοι στο 0,02%).

Ο μετεκλογικός διάλογος με το Κόμμα των Φιλελευθέρων θα καταλήξει σε συμφωνία με το σύμφωνο Σοφούλη-Σκλάβαινα (21.2.1936). Σύμφωνα με αυτή την πολιτική συμφωνία σε αντάλλαγμα της υπερψήφησης του Σοφούλη για την προεδρία της Βουλής το Κ.Φ. συναινούσε 1) σε κατάργηση ιδιωνύμου και επιτροπών ασφαλείας, 2) Χορήγηση γενικής πολιτικής αμνηστίας σε πολιτικούς κατάδικους και εξορίστους, 3) διάλυση των φασιστικών οργανώσεων και 4) σε λήψη μέτρων βελτίωσης συνθηκών ζωής της εργατικής οικογένειας. Το Κ.Φ. αφού επέτυχε την εκλογή Σοφούλη θα υπαναχωρήσει όταν αποδέχτηκε τη λύση Δεμερτζή και υποχρέωσε το Παλλαϊκό Μέτωπο σε καταγγελία και δημοσίευση εκ του συμφώνου. Σε ένα κλίμα επιβαρυνμένο ήδη από τις απειλές Παπάγου (5.3.36) για δικτατορία ο Μεταξάς θα προωθηθεί ως υπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Δεμερτζή (με ανοχή του Κ.Φ.). Η συζήτηση (της χωρίς νομική υπόσταση) πρόταση μομφής εναντίον της εκλογής Σοφούλη θα 'ναι αποκαλυπτική (έλεγχος νοείται μόνο για την άσκηση καθηκόντων). Ο Σοφούλης μιλά ευθέως αυτοκριτικά για υποκρισία του αστικού πολιτικού κόσμου. Ομολογεί κατασκευή «κομμουνιστικού κινδύνου» και αυτοπροβολή ως προστάτες του αστικού καθεστώτος των αστών πολιτικών, ενώ η πραγματική του απειλή είναι η ουσιαστική ανεπάρκεια και αδυναμίες του αστικού πολιτικού κόσμου.

Ένα σοβαρό μέρος του αστικού πολιτικού προσωπικού άλλωστε είχε στραφεί σε ολοκληρωτικές επιλογές (π.χ. Πλαστήρας που στο διάγγελμά του στις 6.3.33 έχει χαρακτηρίσει χρεωκοπημένο τον κοινοβουλευτισμό, επικαλείται τον κομμουνιστικό κίνδυνο και προτείνει αναστολή άρθρων του ισχύοντος συντάγματος του 1927). Ο Τσαλδάρης στη συζήτηση για παροχή ψήφου (ανοχής) στη κυβέρνηση Δεμερτζή θα

συστήσει τη «λήψη μέτρων για την εσωτερικήν γαλήνην και τάξιν της χώρας» και παράλληλα απόρριψιν προτάσεων ή πιέσεων για κατάργησιν μέτρων που ισχύουν όπως ο ν. 4229 γιατί «και αν υποθεθεί ότι περιορίζεται κατά κάτι η κακή χρήσις του δικαιώματος της ελευθερίας ωρισμένων προσώπων πρέπει να γνωρίζωμεν και να είμεθα βέβαιοι και πάντες έχομεν υπ' όψιν τούτο ότι η ελευθερία δεν υφίσταται παρά όταν εξασφαλίζεται η ελευθερία όλων· και τα μέτρα πρώτα προς τον σκοπόν τούτο τείνοντα, μολονότι ελήφθησαν παρά του αντιτιθέμενου κόμματος, τα επικροτώ δια την περίπτωσιν καθ' ήν ελήφθησαν δια την υπεράσπισιν της ελευθερίας του συνόλου του λαού»¹⁷¹. Ο Παπαναστασίου απέχοντας θα καταγγείλει το «συνέδριον των αντικοινοβουλευτικών αρχών» και ο Β. Στεφανόπουλος (λαϊκός) θα αναγνωρίσει χρεωκοπία του κοινοβουλευτισμού και διάρρηξη δεσμών λαού και κοινοβουλίου. Ο Σκλάβαινας θα επαναφέρει τα πάγια αιτήματα του Παλλαϊκού Μετώπου που συμφώνησε με το Κ.Φ. και θα εστιάσει στον αντικοινοβουλευτικό χαρακτήρα της κυβερνήσεως Μεταξά ως θιασώτη διαχρονικά της δικτατορίας. Ο Παπανδρέου θα καταγγείλει τα μεγάλα αστικά κόμματα που εμφανίζουν συνειδητά τον κοινοβουλευτισμό σε παρακμή και έχουν κατορθώσει «να θερμάνουν προς ωρίμανσιν τους κινδύνους των λαϊκών ελευθεριών»¹⁷².

Στο οικονομικό πεδίο αναζητάται τρόπος συντήρησης της ανάπτυξης (με ετήσιο ρυθμό 5,5% όσον αφορά το ΑΕΠ) που παρά τη δημογραφική πίεση βασίστηκε στη σκοτεινή προϋπόθεση της φτηνής εργατικής δύναμης και την καταστολή που πλέον αμφισβητείται από ένα αγωνιστικό, διεκδικητικό και ταξικό προσηλωμένο εργατικό κίνημα¹⁷³.

Η κυβέρνηση Μεταξά με τις εκλογές της Βουλής έχοντας εξασφαλίσει το δικαίωμα να κυβερνά μέσω της εκδόσεως νομοθετικών διαταγμάτων, (με την τυπική έγκριση επιτροπής από 45 βουλευτές) θα διαχειριστεί με την σαφή ανοχή Βενιζέλου τα αιματηρά γεγονότα της Θεσσαλονίκης κατά την καπνεργατική απεργία (του Μαΐου) στην αρχή παρεμβαίνοντας διαιτητικά υπέρ των εργοδοτών και αργότερα με τη διάλυση (μέσω Χωροφυλακής) της διαδήλωσης. Η γενίκευση της απεργίας (λιμενεργάτες, αυτοκινητιστές, τροχιοδρομικοί, ηλεκτροεργάτες) θα επιφέρει επιστράτευση και χρήση του στρατού παράλληλα με την αποθραυσμένη Χωροφυλακή

¹⁷¹ Κ.Κολιόπουλος, «Εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις από το 1935 έως 28.10.1940», Ι.Ε.Ε., Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σ.110.

¹⁷² Κ. Κολιόπουλος, *ό.π.*, σ. 114.

¹⁷³ Ν. Βεργόπουλος, «Η περίοδος από το 1926 έως τον Φεβρουάριο του 1935», Ι.Ε.Ε., Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, σ.120.

(«ταύροι» σύμφωνα με τον τοπικό τύπο εποχής) και θα 'χει ως τραγικό απολογισμό 12 νεκρούς και 32 τραυματίες (και με το στρατό συχνά να συντάσσεται με τους διαδηλωτές).

Η διαδήλωση της 9.5.36 θα αξιοποιηθεί από την κυβέρνηση Μεταξά που θα διακρίνει πολιτικούς και ανατρεπτικούς σκοπούς ως γενική δοκιμή κομματικής επανάστασης. Ο Άγγλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη θα αποσυνδέσει τις ταραχές από σαφή κομματικό έλεγχο (όπως και το Κ.Φ.) και θα αποκαλύψει σειρά εκτοπίσεων μεταξύ 6 και 17 Ιουνίου στη Β. Ελλάδα (PRO, F.O. 371/20389), όπου παρατηρείται γενίκευση των απεργιών που καταλήγουν σε συγκρούσεις απεργών διαδηλωτών και δυνάμεων καταστολής.

Την 4^η Αυγούστου ο Μεταξάς θα συγκαλέσει το υπουργικό συμβούλιο και θα προχωρήσει στην αναστολή ορισμένων άρθρων του συντάγματος και διάλυση της (αποτυχημένης – χωρίς προκήρυξη εκλογών) Βουλής με βασιλική έγκριση με το πρόσχημα της εξαγγελίας 24ωρης πανελλαδικής απεργίας για την 5^η Αυγούστου που παρουσίασε ως «απειλή σοβαράς διαταράξεως της δημοσίας τάξεως» και την επίκληση «κομμουνιστικού κινδύνου» μέσω επαναστατικής κατάληψης της εξουσίας.

Πάντως το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου θα προβεί σε ένα κύμα 100.000 συνολικά συλλήψεων με κύριο στόχο το χώρο της κομμουνιστικής αριστεράς.

Ο Waterlow πάντως σε συνομιλία του με τον βασιλέα θα αποκομίσει την εκτίμηση πως έχει πεισθεί πως «κύριος φορέας του εγχειρήματος ήταν αυτός και ο Μεταξάς ήταν απλώς το εκτελεστικό όργανο» (PRO, F.O. 371/20390).

Ετεροχρονισμένα ο Καφαντάρης στο φυλλάδιό του προς τον ελληνικό λαό (1938) θα υποστηρίξει την προσχηματική επίκληση του κομμουνιστικού κινδύνου και θα εκφράσει την κοινή εκτίμηση του αστικού πολιτικού κόσμου πως το σύνταγμα παρείχε όλα τα μέσα για την προστασία του καθεστώτος. Ο Μεταξάς σύμφωνα με την κοσμοθεωρία του υπερέβη τα όρια και αυτού ακόμα του ιδιωνόμου, των εκτοπίσεων και των επιθέσεων μέσω τύπου. Ο βασιλιάς ενέκρινε την κίνηση ως προτιμότερη προλαβαίνοντας επέμβαση των φιλοβασιλικών αξιωματικών που αντιδρούσαν στην επαναφορά απότακτων αξιωματικών – όπως και ο ίδιος – που εξασφάλιζε η συμφωνία Σοφούλη – Θεοτόκη και θα ξεκινούσε με την επανέναρξη των λειτουργιών της Βουλής το Σεπτέμβριο του 1936. Η κήρυξη της δικτατορίας θα ματαιώσει της σύγκληση ενωτικού συνεδρίου της Γ.Σ.Ε.Ε. (για τον Ιούλιο) και την ενοποίηση της Γ.Σ.Ε.Ε..

5.2. Διώξεις από τη Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου

Η δικτατορία θα επιβληθεί στις 4 Αυγούστου 1936 με τη συναίνεση του βασιλέα Γεωργίου του Β΄ με πρόσχημα τον «κομμουνιστικό κίνδυνο». Φυσιολογικά το Κ.Κ.Ε. θα τεθεί εκτός νόμου και θα εξαπολυθούν εναντίον του πρωτοφανείς διώξεις καθώς το διαχωρίζει από τα άλλα αντιτιθέμενα κόμματα ως υπεύθυνο για την πορεία της χώρας στην αναρχία.

Συνολικά 2000 μέλη και στελέχη θα συλληφθούν και η πλειοψηφία των οργανώσεων του θα εξαρθρωθούν. Ο ίδιος ο Ζαχαριάδης θα συλληφθεί στις 13.9.1936 και θα κρατηθεί σε συνθήκες αυστηρής απομόνωσης στις φυλακές της Κέρκυρας (Ακτίνα Θ΄). Το σύνολο της ηγετικής ομάδας σχεδόν θα φυλακιστεί (600 μόνο στην Ακροναυπλία) ενώ άλλοι θα εξοριστούν στα νησιά του Αιγαίου (Αϊ - Στράτης, Ανάφη, Κίμωλος, Φολέγανδρος, Γαύδος κλπ.). Ο υφυπουργός Ασφαλείας του μεταξικού καθεστώτος Μανιαδάκης απόστρατος αξιωματικός θα χρησιμοποιήσει ευρύτατα την βενιζελικής έμπνευσης «δήλωση μετανοίας και αποκήρυξης των κομμουνιστικών ιδεών» και για την έκβαση και απόσπαση της υπογραφής τους και οι συλληφθέντες θα υποστούν σκληρά βασανιστήρια (ρετσινόλαδο, πάγο, καυτερή πιπεριά, δίψα με αλίπαστα, ξυλοδαρμοί, φάλαγγα, πετάλωμα, και ευνουχισμό ακόμα). Η δικτατορία θα διαπράξει ακόμα και δολοφονίες στελεχών. Ο Χρήστος Μαλτέζος (γραμματέας της Ο.Κ.Ν.Ε.) θα δολοφονηθεί στη φυλακή της Κέρκυρας (ενώ θα 'χει προηγουμένων «πεταλωθεί»). Ο Μήτσος Μαρουκάκης (συντάκτης του Ριζοσπάστη) θα εκπαρθρωθεί από την ταρατσα της Γενικής Ασφαλείας (9.8.1938). Άλλοι δολοφονηθέντες είναι οι: Νίκος Βαλλιανάτος, Λύσανδρος Μηλιαρέσης, Στέφανος Λασκαρίδης και Παύλος Σαρίδης.

Το Κ.Κ.Ε. επεδίωξε σταθερά διαχρονικά τη συνεργασία με τα αστικά κόμματα με στόχο την ανατροπή της δικτατορίας με απόσυρση του καθεστωτικού ζητήματος για να διευκολυνθεί η συμμετοχή σ' αυτή και συντηρητικών προσώπων.

Το πενιχρό αποτέλεσμα αμβλύνεται μόνο από τη συγκρότηση του «Αντιδικτατορικού Μετώπου Νέων» («Ο.Κ.Ν.Ε. – Φιλελεύθερη Νεολαία – Σοσιαλιστική Νεολαία του Προοδευτικού Κόμματος και του Εργατοαγροτικού») ¹⁷⁴. Το μεταξικό καθεστώς χαρακτηρίζεται ανοιχτά ως φασιστικό. Φυσικά αναγνωρίζονται και οι μοναρχικές ευθύνες της ιδιοτελούς επιδίωξης να εξασφαλίσει τη θέση του και

¹⁷⁴A. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης Κ.Κ.Ε. και αστισμός στο Μεσοπόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1999, σ. 269.

το θεσμό με διακυβέρνηση χωρίς σύνταγμα και κοινοβούλιο με εκτελεστικό όργανο τον χρήσιμο και αφοσιωμένο εντολοδόχο Μεταξά στα πλαίσια μιας ανασυγκροτήσεως με μεταβατική περίοδο ενός αυταρχικού και ολοκληρωτικού κράτους (διαφοροποιημένου από το τυπικό φασιστικό μοντέλο). Ο στρατός δεν ασκεί εξουσία και αρκείται στο ρόλο του ως στυλοβάτης. Ελλείπει ένα ισχυρό μαζικό κόμμα που προηγήθηκε και μόνο η Νεολαία μέσω της Ε.Ο.Ν. αποβλέπει στη συγκρότηση ανάλογου ερείσματος στο μέλλον. Ελλείπει ακόμα ο επεκτατικός εθνικισμός και ο έκδηλος αντισημιτισμός. Το «Νέο Κράτος» της δικτατορίας (σύμφωνα με τους θεωρητικούς της) είναι ένα μοναρχοκεντρικό αστυνομικό καθεστώς με ολοκληρωτικές και φασιστικές τάσεις και άλωση του προηγούμενου κυβερνητικού μηχανισμού μέσω έμπιστων (επιτρόπων) υπόλογων κατευθείαν στο δικτάτορα και τους εντεταλμένους συνεργάτες του. Η μεγάλη μάζα άριστων και ικανών θα παραμείνουν αποστασιοποιημένοι από τη δικτατορία που θα αρκестεί σε ομοϊδέατες ή καιροσκόπους άβουλους και καιροσκόπους προσηλωμένους στον ιθύνοντα νου που είναι ο ίδιος ο Μεταξάς. Αν και η δικτατορία επισήμως διέλυσε την 3Ε ωστόσο μεγάλος αριθμός των μελών της θα ενταχθεί στο δικτατορικό μηχανισμό. Το δικτατορικό καθεστώς Μεταξά παράλληλα διέλυσε την Οργάνωση «Κοινωνική Αλληλεγγύη» (1935-1936) που 'χε ιδρυθεί με την καθοδήγηση του Κ.Κ.Ε. για βοήθεια και φροντίδα στα παιδιά των εργατών με συσσίτια, διανομή γάλακτος, παροχή παπουτσιών αλλά και σύστημα κατασκηνώσεων.

Είχε προηγηθεί η πλήρης διάλυση της «Εργατικής Αλληλεγγύης» που ήδη από το 1930 λόγω ιδιωνύμου λειτουργεί σε «συνθήκες παρανομίας»· αλλά ικανοποιητικά (1935) ως επιπλέον μέσο πίεσης στους διωκόμενους και τις οικογένειές τους· αναγορεύοντας το επίσημο αστικό κράτος σε μονοπωλιακό πάροχο υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής μέσω κρατικών δομών που ελέγχει καθοδηγεί και αξιοποιεί.

Όπως απέδειξαν οι περιπτώσεις εκλογής του Χρύσανθου στο Αρχιεπισκοπικό θρόνο και της υπαγωγής στην ΕΟΝ, με κυβερνητικό επίτροπο τον Α. Κανελλόπουλο, των προσκοπικών οργανώσεων με το διάδοχο να γίνεται «γενικός αρχηγός τους» ο δικτάτορας σε εσωτερικά θέματα απολαμβάνει πλήρους ελευθερίας κινήσεων (μετά το 1938 ιδιαίτερα).

5.3. Νομικό θεσμικό πλαίσιο της δικτατορίας

Βασιλικό διάταγμα θα αναστείλει βασικά άρθρα του συντάγματος του 1911 και το καθεστώς θα θωρακιστεί με μια σειρά διαταγμάτων και αναγκαστικών νόμων.

Πρόκειται για το άρθρο 5 («Ουδείς συλλαμβάνεται ουδέ φυλακίζεται άνευ αιτιολογημένου δικαστικού εντάλματος»), το άρθρο 6 («ανακοπή της προφυλακίσεως» τη αιτήσει του προφυλακισθέντος για πολιτικά εγκλήματα), το άρθρο 10 («δικαιώματα του συνέρχεσθαι»), το άρθρο 11 («δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι»), το άρθρο 12 («άσυλο της κοινωνίας»), το άρθρο 14 («Ελευθεροτυπία και απόρρητο των επιστολών») και το άρθρο 95 («Εκδίκαση των πολιτικών εγκλημάτων από ορκωτά δικαστήρια»). Η φαλκίδευση των λαϊκών ελευθεριών συμπληρώνεται με αναγκαστικούς νόμους και διατάγματα και με επίκληση την καταπολέμηση του κομμουνισμού, ώστε τελικά καταργήθηκε κάθε έννοια δικαίου και ελευθερίας μέσω των «κατάλληλων» προεκτάσεων.

Έχει ομολογηθεί πως οι ποινικές δίκες συλλαμβανόμενων κομμουνιστών δεν εξυπηρετούσαν τον επίσημο κρατικό αντικομμουνιστικό αγώνα αλλά συχνά μετατρέπονταν σε βήμα προπαγανδιστικό από τους κατηγορούμενους.

Προτιμήθηκε έτσι η παραπομπή στις επιτροπές Δημόσιας ασφαλείας ώστε χωρίς δικονομικούς περιορισμούς με κατάλληλη ενημέρωση να επιβάλλουν εγκαίρως τις κατάλληλες ή ενδεδειγμένες κυρώσεις. Αιχμή του δόρατος ο αναγκαστικός νόμος 117/18.9.1936 «περί μέτρων προς καταπολέμησην του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών» σε αντικατάσταση του ν. 4229/1929 (ιδιώνυμο) επί το αυστηρότερο για την προστασία του αστικού καθεστώτος και της δικτατορίας. Ο νόμος αυτός προβλέπει φυλάκισης άνω των τριών μηνών και εκτοπισμού από 6 μήνες έως δύο χρόνια (άρθρο 1) για όσους:

1) Εγγράφως, προφορικώς ή με κάθε άλλο τρόπο άμεσα ή έμμεσα διαδίδουν, αναπτύσσουν ή εφαρμόζουν θεωρίες, ιδέες ή κοινωνικοοικονομικά συστήματα ή θρησκείες που τείνουν στην κοινωνική ανατροπή ή απόσπαση μέρους της επικρατείας και τιμωρείται ο προσηλυτιστής.

2) Προκαλούν ανατρεπτικές ενέργειες για τους παραπάνω σκοπούς (λοκ άουτ, απεργίες, συμπάρασταση σε αυτές ή παρότρυνση).

3) Προσηλυτίζουν ανήλικους μαθητές και εργάτες.

4) Εκτελούν τις παραπάνω ενέργειες διά του τύπου, στο Δημόσιο, εργοστάσια.

Αυτουργοί, συναίτιοι και συνεργοί δημόσιοι υπάλληλοι, κληρικοί, εκπαιδευτικοί και στρατιωτικοί διώκονται αυστηρότερα.

Το άρθρο 3 απαγορεύει ανοιχτές ή κλειστές συναθροίσεις που προπαγανδίζουν «ανατρεπτικές θεωρίες» καθώς και η σύσταση ενώσεων ή οργανώσεων με ανάλογους σκοπούς με το άρθρο 9.

Ευθύνη για διάδοση ανατρεπτικών θεωριών διά του τύπου έχουν όχι μόνο ο συντάκτης, αλλά και ο διευθυντής ή ο εκδότης ακόμα και ο τυπογράφος (εν αγνοία των άλλων) με το άρθρο 4.

Το άρθρο 10 προβλέπει για κατόχους, εκδότες και βιβλιοπώλες, παράδοση των ανατρεπτικών βιβλίων.

Το τυπικό θεσμικό πλαίσιο ολοκληρώνεται με τους αναγκαστικούς νόμους: 16/1936 («περί εκδικάσεως αδικημάτων τύπου»), 375/1936 («περί τιμωρίας εγκλημάτων κατασκοπείας και εγκληματικών ενεργειών απειλουσών την εξωτερική ασφάλεια της χώρας»), 1075/1938 («Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών»), μαζί με τη συμπλήρωση του (1841/1939), και τον Αν. 1093/1938 («περί δημοσιογραφικών οργανώσεων» - «δημιουργία μητρώου τύπου») ώστε να διωχθεί επιλεκτικά κάθε αντιφρονών και να περιφρουρηθεί το μεταξικό καθεστώς. Εγκύκλιος προς τους διευθυντές καθόριζε σαφώς τα πλαίσια λειτουργίας του τύπου¹⁷⁵».

Με τον ΑΝ της 31.08.1936 θα ιδρυθεί η «Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος» υπό την εποπτεία της Δ.Ι.Σ. ως έκφραση μέριμνας για τον προγραμματισμό, τη διοργάνωση και την εκτέλεση του καθ' όλου ιεραποστολικού και μορφωτικού έργου της εκκλησίας (ενώ παράλληλα προωθείται και επιβάλλεται στον αρχιεπισκοπικό θρόνο ο συντηρητικός Χρύσανθος (Φιλίπιδης) αντί του πλειοψηφούντως ανθυποψηφίου του Δαμασκηνού Παπανδρέου).

Οι δύο από τους τέσσερις τομείς της Αποστολικής Διακονίας (Μορφωτικών-Ιεραποστολικού Έργου και Εκδόσεων) συμβάλλουν στον αντικομμουνιστικό αγώνα ιδίως του δικτατορικού καθεστώτος. Το μεταξικό καθεστώς έχει εξαφανίσει κάθε επιβίωση λαϊκής (αιρετικής) συμμετοχής (εκλογή εφημερίου και τετραμελούς αιρετού Εκκλησιαστικού –Ενοριακού συμβουλίου) παραχωρώντας στον οικείο μητροπολίτη το δικαίωμα τοποθέτησης εφημερίου και στον εγκάθετο εφημέριο το δικαίωμα διορισμού από αυτόν τετραμελούς εκκλησιαστικού ενοριακού συμβουλίου. Το κατηχητικό έργο

¹⁷⁵ Γ. Σεφέρης, *Χειρόγραφο*, Σεπτέμβριος, '41, Αθήνα 1972, σ. 31.

σε συνεργασία με την Ε.Ο.Ν. αλλά και το εξ αμβώνος ψήφισμα των επιλεγμένων ιεροκηρύκων έχει σταθερά αντικομμουνιστική στόχευση.

5.4. Η ιδεολογία της 4^{ης} Αυγούστου και ο «αντικομμουνισμός»

Όπως προκύπτει από τα «τετράδια σκέψεων του δικτάτορα» η Ελλάδα έγινε από της 4^{ης} Αυγούστου κράτος «αντικομμουνιστικό», «αντικοινοβουλευτικό», «ολοκληρωτικό», «Κράτος με βάση αγροτική και εργατική» και κατά συνέπεια αντιπλουτοκρατικό.

Από τον λαό αποσπώνται κατά βάσιν οι «αδιόρθωτοι κομμουνιστές» και «οι αντιδραστικοί παλαιοκομματικοί» και αποκλείονται από το «Εθνικό κράτος» που δημιουργεί τον «Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό» μέσω της ανύψωσης του εθνικού φρονήματος, της τόνωσης της αισιοδοξίας, της αυτοπεποίθησης και πίστης στον εκπολιτιστικό προορισμό¹⁷⁶.

Ως φορέας του πολιτισμού αυτού επιλέγεται το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού που συγκροτείται με τον Αν. 45/1936 και επιπλέον αρμοδιότητες τη διαφώτιση της εγχώριας και αλλοδαπής κοινής γνώμης, τον Τύπο στο σύνολό του, το θέατρο, ραδιόφωνο και καλλιτεχνική δημιουργία (κινηματογράφος, βιβλίο) ώστε να εξασφαλίζεται η παραμονή τους εντός «πλαισίου εθνικών παραδόσεων και ιδεωδών». Η προπαγανδιστική εκδοτική του συμβολή είναι ιδιαίτερη (196 ξενόγλωσσες, πολυάριθμες στο εσωτερικό) εκτός της προβολής του καθεστώτος («Το Νέο Εθνικό Κράτος», «Λόγοι Μεταξά», «Το Νέο Κράτος και η Κοινωνική Πρόνοια», «λευκώματα Ε.Ο.Ν.» και «λευκώματα βασιλέων»). Ιδιαίτερη στόχευση υπάρχει για την πολεμική στον κομμουνισμό. Ξεχωρίζουν εκδόσεις όπως «Σοβιέτ 1938», «Ο Κομμουνισμός εις την Ελλάδα», «20 χρόνια Κομμουνιστικού πειραματισμού», «Μαρξιστικά ουτοπία».

Η προπαγάνδα του Υπουργείου στη δίωξη του κομμουνισμού αγγίζει το παράλογο και έχει αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Τα επιχειρήματα (σε κάθε μέσο) είναι χαμηλού επιπέδου, φθηνού ύφους και σε τεράστιο χειμαρρώδη όγκο.

Από τύπο και ραδιόφωνο παρουσιάζεται ενθουσιασμός, εμπιστοσύνη και αισιοδοξία και αυτό αποτυπώνεται στο ραδιοφωνικό πρόγραμμα που προκρίνει ελαφρά και σοβαρή μουσική).

Έτερος πυλώνας προώθησης των καθεστωτικών αρχών και μακροπρόθεσμα πραγμάτωσης του Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού επιλέγεται η δημιουργία της Ε.Ο.Ν.

¹⁷⁶ Ι. Μεταξάς, *Λόγοι και σκέψεις (1936-1941)*, τ. Α', Αθήνα 1969, σ. 49.

(«Εθνική Οργάνωση Νεολαίας») που τελεί υπό την άμεση διεύθυνση και καθοδήγηση του Μεταξά με τον Αν. 334/1936 (Νοέμβριος.).

Ο δικτάτορας ασκεί άμεση εποπτεία συμμετέχοντας στη διοίκησή της (μαζί με Υπουργό – διοικητή πρωτεύουσας και Υπουργούς Παιδείας – Θρησκευμάτων, Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως και Σιδηροδρόμων. Σκοπός σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο «η επωφελής διάθεσις του ελευθέρου από της εργασίας ή την σπουδήν χρόνου των νέων, προς προαγωγήν της πνευματικής και σωματικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξιν του Εθνικού Φρονήματος και της πίστεως προς την θρησκείαν, δημιουργίαν πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης και έγκαιρον επαγγελματικόν προσανατολισμόν εκάστου». Φεβρουάριο του 1938 θα συσταθεί «Κεντρική Επιτροπή παρά τω Προέδρω της Κυβερνήσεως» (για το συντονισμό, κανονισμό, εκδόσεις, εκπαιδευτικό πρόγραμμα).

Με τον Αν. 1798/1939 (Ιούνιος) η «Εθνική και Ηθική Αγωγή της Νεολαίας είναι έργο του Κράτους» που την επιδιώκει αποκλειστικά μέσω αυτής με απαγόρευση σύστασης κάθε άλλης οργάνωσης, σωματείου ή ιδρύματος με ίδιο σκοπό (και συγχώνευσή της με το «Σώμα Ελλήνων Προσκόπων»). Η συμμετοχή στην Ε.Ο.Ν. ήταν ουσιαστικά υποχρεωτική (ένα εκατομμύριο μέλη το 1940) και οι εκδόσεις, εκδηλώσεις, κατασκηνώσεις, στρατόπεδα εκπαίδευσης, παρελάσεις και ραδιοφωνικές εκπομπές σε σταθμό ήταν πολύ πυκνές με στόχο την ένταξη του νέου στο κοινό οργανωμένο σύνολο, στα καθεστωτικά πλαίσια με οραματιστή – οδηγό το δικτάτορα¹⁷⁷ και έντονα σημεία προσωπολατρίας («πρώτο φαλαγγίτη») και στόχευση («βασιλεύς, Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια, Αναγέννησις της Ελλάδος και καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου»)¹⁷⁸. Ιδιαίτερη ψυχολογική πίεση για εγγραφή, ασκήθηκε από στελέχη του καθεστώτος στις πόλεις με ανάλογες συνέπειες για παιδιά και γονείς για κάθε επιλογή αν και κατά βάσιν την αντιμετώπιζαν ουδέτερα ή αρνητικά παρά την πλούσια χρηματοδότηση που παρείχε ο δικτάτορας έως τις αρχές του 1941.

Ο στρατός χαρακτηρίστηκε από τον αντικομμουνισμό ως βασικό στοιχείο της ιδεολογίας του.

Ο υποψήφιος για τη Σχολή Ευελπίδων έπρεπε να μην είχε καταδικαστεί για παράβαση του Αν 117/1936 («περί μέτρων καταπολέμησης του κομμουνισμού»)¹⁷⁹. Αρχηγός του Γ.Ε.Σ. διατηρήθηκε ο αντικομμουνιστής Αλ. Παπάγος που γράφει

¹⁷⁷ Τ. Σακελαρίου, *Το ιδεολογικό περιεχόμενο της ελληνικής νεολαίας*, Αθήνα 1938, σ. 9.

¹⁷⁸ Ι. Μεταξάς, *Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως*, 4.1.1939, τ. Β', Αθήνα 1939, σ. 105.

¹⁷⁹ *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*, αρ. φ. 233, 18.6.1938.

χαρακτηριστικά «Οριστικόν τέρμα εις την θλιβεράν ταύτην κατάστασιν εις ήν εκ του Κομμουνισμού είχαν περιέλθει το Κράτος και η Κοινωνία έθεσεν η μεταβολή της 4^{ης} Αυγούστου 1936. Το νέον καθεστώς έλαβε αμειλίκτως εχθρικήν στάσιν έναντι της μάστιγος ταύτην του κοινωνικού μίσους, της απαρνήσεως της Οικογένειας, της Θρησκείας και της Πατρίδος»¹⁸⁰.

Ανάλογο δουλοπρεπές ύφος και περιεχόμενο έχει και το τηλεγράφημα του Τσολάκογλου (Γ' Σώμα Στρατού) στο Μεταξά για την κατάληψη της Κορυτσάς.

Την περίοδο αυτή καλλιεργήθηκε έντονα η άποψη περί της κύριας ευθύνης του Κομμουνισμού για την μικρασιατική καταστροφή που και την αντικομμουνιστική στόχευση υπηρετεί και αθώνει την πολιτικοστρατιωτική ηγεσία της εποχής.

Οι παρεμβάσεις της δικτατορίας στον κοινωνικοοικονομικό τομέα αποβλέπουν στην σταθεροποίηση και διαίωνιση του αστικού καθεστώτος στα πλαίσια ενός ολοκληρωτικού κράτους (ρύθμιση αγροτικών χρεών με τον Αν. 677/1937, συλλογικές συμβάσεις – υποχρεωτική διαιτησία, θέσπιση κοινωνικής ασφάλισης – χρηματοδότηση ΙΚΑ). Το καθεστώς έδωσε βαρύτητα και σε θέματα τέχνης για επηρεασμό των μαζών και ως φορείς ιδεών δύναμης. Ο Κ. Μπαστιάς (διευθυντής «Τεχνών και Γραμμάτων» και πρόεδρος του «Εθνικού Θεάτρου») αλλά και οι Π. Πρεβελάκης (υπεύθυνος πανελλήνιων εκθέσεων ζωγραφικής) και Κ. Κοτζιάς (Υπουργός - Διοικητής Πρωτευούσης) ηγούνται στο χώρο την περίοδο της δικτατορίας Μεταξά. Από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου θα ληφθούν σκληρά μέτρα γλωσσικής και εκπαιδευτικής αφομοίωσης των περίπου 85.000 απογραφέντων σλαβοφώνων («σλαβομακεδόνων») που είχαν προταθεί από κρατικούς (υπηρεσιακούς) παράγοντες από την προηγούμενη δεκαετία και είχαν πολιτικά στραφεί σε αντιβενιζελικό και κομμουνιστικό πολιτικό χώρο αφού συσχέτιζαν τα βενιζελικά κόμματα με τους πρόσφυγες.

Η μεταξική δικτατορία εκτός της εντατικοποίησης της σκληρής αφομοίωσης και καταστολής των συγκεκριμένων πληθυσμών με απαγόρευση της έκφρασης γλωσσικών και πολιτισμικών στοιχείων· παράλληλα θα εισάγει την έννοια του «αλλογενούς» ως μεταβλητής στις πολιτικές ιθαγένειας.

Ήδη από το 1927 (με προεδρικό διάταγμα) προβλέπεται στέριση ιθαγένειας για «αλλογενείς Έλληνες υπηκόους, εγκαταλείποντες το ελληνικό έδαφος άνευ

¹⁸⁰ Α. Παπάγος, Αρχείο Μεταξά «Έκθεση περί της Στρ/κής καταστάσεως της χώρας», Αρχείο Ι.Μεταξά, Αθήνα 1938.

προθέσεως επανόδου. Το Κ.Κ.Ε. σταθερά προσέγγιζε αυτά τα στρώματα και εμφανιζότανε ως αντίποδας του ελληνικού κράτους προκρίνοντας το σεβασμό των πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων και την ισότητα των μειονοτήτων («λαοί της Ελλάδας») με ελεύθερη λειτουργία σχολείων και απρόσκοπτης ομιλίας της μητρικής τους γλώσσας.

Στο χώρο των σλαβομακεδόνων θα 'χουν περιορισμένη διείσδυση και οι αρχαιομαρξιστές με περιφερειακό κέντρο την Έδεσσα και πυρήνες σε Αριδαία, Άρνισο με επικεφαλής τον Τρύφωνα Γούλια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ενδιαφέρον και η επιτυχής παρέμβαση της βουλγαρικής πρεσβείας μετά την κατάρρευση και από την αρχή της κατοχής στην αποφυλάκιση των σλαβόφωνων πολιτικών κρατουμένων (π.χ. ο δίγλωσσος Ανδρέας Τζήμας).

5.5. Υφυπουργείο Δημόσιας Ασφάλειας –Κωνσταντίνος Μανιαδάκης

Στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Μανιαδάκη (απότακτου κινηματία του 1923, αντισυνταγματάρχης ε.α.) ως υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας το καθεστώς θα βρει πιο αμείλικτο και αποτελεσματικό διώκτη του κομμουνισμού και ο ίδιος θα αναδειχθεί από τα πιο σημαντικά πρόσωπα του καθεστώτος.

Η επιστημονική δίωξη του κομμουνισμού ανατέθηκε στο Σπύρο Παζινό («επικεφαλής Κλάδου διώξεως κομμουνισμού» της Γενικής Ασφαλείας το 1937) και υποδιευθυντή της Αστυνομίας (1935) που 'χε μετεκπαιδευτεί στη γερμανική Γκεστάπο (1936). Με βοηθό του τον αστυνόμο Νικόλαο Χαραλαμπίδη και τη συνδρομή του νεοσυσταθέντος «Κέντρου Αλλοδαπών» (υπηρεσίας αντικατασκοπείας).

Η Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους (Ειδική Ασφαλεία) αν και έχει ιδρυθεί το 1929 (με το ιδιώνυμο) ως ειδικό τμήμα της Χωροφυλακής για τη δίωξη του κομμουνισμού με διοικητή στη μεταξική δικτατορία τον υποστράτηγο Αν. Αγγελάτο θα 'χει στη ζώνη της επιχειρησιακής του ευθύνης τα προάστια των Αθηνών και την επαρχία μέσω «παραρτημάτων» της (με την μορφή αυτοτελών ομάδων με επικεφαλής χαμηλόβαθμους αξιωματικούς και μέλη «χωροφύλακες άνευ θητείας» όπως χαρακτηριστικά θεωρούνται τυπικά επισήμως. Οι κατά τόπους επικεφαλής συχνά δίνουν το όνομά τους στην ομάδα (π.χ. Καίσαρη, Παρθενίου, Παναγιωτοπούλου).

Η δίωξη του κομμουνισμού στην πόλη των Αθηνών ασκείται από την «Γενική Ασφάλεια» του Σπ. Παζινού. Έδρα της Γενικής Ασφαλείας το πολυδαίδαλο κτήριο

στην συμβολή 3^{ης} Σεπτεμβρίου (106) και Δεριγνύ (απ' όπου εκπαραθυρώθηκε ο Βαλιανάτος (9/8/1938) και της «Ειδικής Ασφαλείας» στη Θεσσαλονίκη το κτήριο στη Λεωφόρο Στρατού (από εκεί εκπαραθυρώθηκε ο Στ. Λασκαρίδης (31/1/38).

Η υπηρεσία θα επιτύχει την σύλληψη της μεγάλης πλειοψηφίας των ηγετικών στελεχών του Κ.Κ.Ε. (Ζαχαριάδη, Μαλτέζου, Νεφελούδη, Σκλάβαινα, Παρτσαλίδη, Σιάντου, Πλουμπίδη, Θεού, Σκαφίδα, Μιχελίδη, Δαμασκόπουλου κ.ά.). Θα 'χει συμβολή στην προσπάθεια υπογραφής «δηλώσεων μετανοίας και αποκηρύξεως του κομμουνισμού» αλλά θα επιτύχει την στρατολογία στην υπηρεσία της Ασφάλειας «σπασμένων στελεχών» όπως οι Τυρίμος, Μανωλέας, Μύτλας. Υπολογίζεται πως το μεγαλύτερο μέρος των 5.000 μελών και στελεχών του Κ.Κ.Ε. είχε συλληφθεί και κρατηθεί σε φυλακές και εξορίες στα νησιά. Η υπηρεσία στην προσπάθεια αυτή έκανε εκτεταμένη χρήση βασανιστηρίων και ψυχολογικών πιέσεων (ρετσινόλαδο, πάγος, δίψα, ξυλοδαρμοί, φάλαγγα, πετάλωμα, ευνουχισμός) ακόμα και πολιτικές δολοφονίες (Μαλτέζος, Μαρουκάκης).

Τέλος του 1939 (με τη συνεργασία Τυρίμου) θα στήσουν την «Προσωρινή Διοίκηση του Κ.Κ.Ε. (Π.Δ.) ασφαλιστικού μηχανισμού με στόχο την αχρήστευση της πραγματικά γνήσιας ηγεσίας του Κ.Κ.Ε. που αποκαλείτο (στις συνθήκες της δικτατορίας) «Παλαιά Κεντρική Επιτροπή (Π.Κ.Ε.) και τελικά να επιτύχουν την πολιτική αφασία και ακινητοποίηση του κόμματος. Η Π.Δ. θα εκδώσει δικό της ασφαλίτικο «Ριζοσπάστη» και θα αλληλοκατηγορείται με την Π.Κ.Ε. για χαφιεδισμό επηρεάζοντας ως και τον ίδιο τον Ζαχαριάδη.

Η Π.Δ. συγκροτείται από Τυρίμο, Μανωλέα, Μύτλα, Κατσογιάννη και Μιχελίδη που σε διάφορες χρονικές φάσεις εντάχθηκαν στον ασφαλίτικο μηχανισμό. Η δράση της (από το 1929 Κουτσογιάννης έως το 1939 Τυρίμος) έληξε στις αρχές του '40 μετά από καταγγελίες σειράς στελεχών (Βελουχιώτης, Ρούσσο) και όταν ο πλαστός Ριζοσπάστης εμφανώς υπηρετούσε με το περιεχόμενό του το δικτατορικό καθεστώς και το πρόσωπο του Μεταξά. Προηγουμένως, όμως, αντιμετωπίστηκε θετικά και από τον Ζαχαριάδη και από την «Οργάνωση της Ακροναυπλίας» (λόγω Μιχαηλίδη). Οριστικό τέλος θα επιφέρει η συγκρότηση της «Νέας Κεντρικής Επιτροπής» που θα στηριχτεί από την Π.Κ.Ε.

Η δράση της Π.Δ. ευθύνεται και για τη σύλληψη του κλιμακίου (Τιμογιαννάκης, Μπακόλας, Καστρινός, Χρονόπουλος) και ο πράκτορας Κουτσογιάννης για αυτήν του Πλουμπίδη, Πανίδη, Σιάντου, Γιώση, Κατσίοδου,

Καραφύλλα και Γεωργιάδη που βρίσκεται σε απομόνωση στις φυλακές Κέρκυρας (ακτίνα Θ')¹⁸¹.

Η Π.Κ.Ε. θα καταγγείλλει την Π.Δ. ως «χαφιεδική καθοδήγηση Μ-Μ-Μ και θα καθοδηγείται από τον Πλουμπίδη και από τον Σιάντο. Συγκέντρωσε τους Παπαγιάννη, Κτιστάκη, Βιτσαρά, Κανάκη (αιρετών στελεχών από το 6^ο Συνέδριο) και τους Ελληνούδη, Σάντα, Καρβούνη και Καλοδίκη.

Ιδιαίτερη στιγμή είναι τον Απρίλιο του 1939 που η σύζυγος του Παξινού Τζούλια θα 'ναι κουμπάρα στον γάμο του κρατούμενου στη Γενική Ασφάλεια Κ. Θεού (στελέχους του Κ.Κ.Ε.) και νονά του γιου του ώστε το παιδί να αποκτήσει επίσημο επώνυμο, να δηλωθεί στο Ληξιαρχείο και να φοιτήσει στο σχολείο¹⁸².

Εικόνα των μεθόδων δράσης της υπηρεσίας έχουμε από το βιβλίο του Σπ. Παξινού «Εγκλημα, Κοινωνία και Αστυνομία» που εκδόθηκε το 1940 (Εκδ. Σαλλίβερου) και χρησίμευσε ως εγχειρίδιο των Αστυνομικών.

Ο ίδιος ο Μανιαδάκης στον εισαγγελέα Γιδόπουλο (που του επέδωσε νόμιμη διαμαρτυρία Θεοτόκη) θα του δηλώσει πως ο τελευταίος νόμος της ελληνικής νομοθεσίας, είναι τελικά «ο νόμος του Μανιαδάκη».

Το Υπουργείο ως το 1940 μιλά για απόσπαση 7.000 δηλώσεων μετανοίας επί ενός συνολικού αριθμού 50.000 συλληφθέντων με τα μέλη του κόμματος το 1936 να κυμαίνονται γύρω στα 15.000.

Το έντυπο των υπογεγραμμένων δηλώσεων «μετανοίας» κοινοποιούνταν στο ευρύτερο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, δημοσιευότανε στον ημερήσιο τύπο και διαβαζότανε στην εκκλησία της ενορίας του «δηλωσία» μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας.

Φυσικά η υπογραφή επέφερε αυτόματη διαγραφή από το κόμμα, αποστασιοποίηση των άλλων μελών και μια περιφρόνηση και αποστροφή τους προς τον πρώην σύντροφο που θα μπορούσε να 'χει ήδη στρατολογηθεί και από την ασφάλεια για αντικομματική υπονομευτική δράση.

Ο μηχανισμός σε σημαντικό βαθμό εξαρθρώθηκε αλλά εξέθρεψε ένα ευρύ κύμα συμπάθειας και απήχησης σε ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Το μεταξικό καθεστώς καθιέρωσε το «πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων» για την πρόσληψη σε δημόσιες υπηρεσίες και καλλιέργησε ένα πνεύμα καταδόσεως υπόπτων ακόμα και με

¹⁸¹ Π. Ροδάκης, *Νίκος Ζαχαριάδης*, Επικαιρότητα, Αθήνα 2007, σ. 112.

¹⁸² Θ. Λυμπερίου, *Το κομμουνιστικό κόμμα στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σ. 212.

προσωπικά κίνητρα και ένα αναμφισβήτητο κλίμα φόβου που υπονόμωσε σοβαρά την ενεργό αντιπολίτευση των έμπειρων στην παρανομία κομμουνιστικών οργανώσεων (και διέλυσε τις ατροφικές αστικές)¹⁸³. Όλη αυτή η αποτελεσματική δράση εξασφαλίστηκε από ένα διευρυμένο σχεδόν υπερτροφικό σύνολο 15.000 συνεργατών που εξασφάλισε ο Μανιαδάκης με κύριο βραχίονα τη Γενική Ασφάλεια.

Στη μεταξική διακυβέρνηση, ανήκει η πατρότητα της ιδέας δημιουργίας και ενημερώσεως «φακέλων πολιτών» από τις υπηρεσίες ασφαλείας (πρακτική που διατηρήθηκε για δεκαετίες). Το φακέλωμα (από το 1937) θα αφορά πρόσωπα, οργανώσεις, σωματεία και θα προβλέπει συντήρηση «υποφακέλων».

5.6. Αντιδικτατορικές δράσεις

Σε ένα αρνητικό αλλά κατά βάσιν παθητικό περιβάλλον από απόψεως λαϊκής αντίδρασης πρώτοι πυρήνες αντίδρασης συγκρούονται κυρίως από τους έμπειρους κομμουνιστές και ελάχιστα από «παλαιοκομματικούς» αστούς πολιτικούς (που κατά βάσιν αιφνιδιάστηκαν) από τη συγκυρία καθώς υπήρξε συνεννόηση για το «αποτακτικό» που επέτρεπε συγκυβέρνηση με το άνοιγμα της Βουλής τον Οκτώβριο. (ο βασιλιάς μιλούσε για αναγκαία αλλά προσωρινή λύση Μεταξά ως τότε). Το Κ.Φ. προσδοκούσε σε μια λύση του αποτακτικού από τον Μεταξά μέσα στο καλοκαίρι και τήρησε διακριτική στάση έως το Δεκέμβριο («υπόμνημα Σοφούλη» στο Γεώργιο Β') όπου αποκρούονται οι ισχυρισμοί Μεταξά περί κομμουνιστικού κινδύνου και ζητούσε επιστροφή στη συνταγματική νομιμότητα).

Την τακτική υποβολής υπομνημάτων προς τον Γεώργιο είχε επιλέξει και η ηγεσία των Λαϊκών (Τσαλδάρης, Ράλλης, Σαγιάς και κυρίως Θεοτόκης) καθώς και οι αρχηγοί των μικρότερων βενιζελικών κομμάτων (Καφαντάρης, Παπανδρέου, Παπαναστασίου, Μυλωνάς).

Τα αστικά πολιτικά κόμματα, αρχές του 1937, συγκλίνουν σε ένα ενδεικτικά αυταρχικό πρόγραμμα σε συγκυβέρνησή τους. Αυτό προέβλεπε, 1) μοναρχικό δικαίωμα διάλυσης της βουλής και άρνησης κύρωσης νόμων, 2) έλεγχο από τον θρόνο των ενόπλων δυνάμεων, 3) περιορισμό της βουλευτικής περιόδου σε 3-4 μήνες μόνο και διακυβέρνηση μέσω έκδοσης νομοθετικών διαταγμάτων με ετήσιο δικαίωμα παροχής ψήφου εμπιστοσύνης, 4) περιορισμό της ελευθεροτυπίας, 5) απαγόρευση απεργιών, 6) θέσπιση υποχρεωτικής διαιτησίας και τέλος, 7) Εκτός νόμου τον

¹⁸³ G. Clopp, *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας, 1770-2013*, Κάτοπτρο, Αθήνα 2015, σ. 167.

κομμουνισμό και φασισμό. Τα παραπάνω είναι απολύτως ενδεικτικά των νέων προσανατολισμών της παραδοσιακής ρεαλιστικής, αστικής, πολιτικής ηγεσίας (εξαιρουμένου του Κανελλόπουλου) σύμφωνα με τις νέες εξελίξεις έως τον Μάιο του 1937. Ο Μεταξάς ευφυώς κέρδιζε πολιτικό χρόνο από τον αστικό πολιτικό κόσμο με τη μη δημιουργία υποκατάστατου κόμματος και των απολύσεων στελεχών στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης μετά την πρώτη τριετία της δικτατορίας σε ένα διαρκώς επιβαρυνόμενο διεθνές περιβάλλον.

Εκτός των κομμουνιστών θα συλληφθεί και εκτοπιστεί η παλαιοκομματική αστική πολιτική ελίτ (Σοφούλης, Καφαντάρης, Θεοτόκης, Μερκούρης, Μυλωνάς, Παπανδρέου και Μιχαλακόπουλος που 'χε βολιδοσκοπηθεί για μεταβατικός υπηρεσιακός πρωθυπουργός από το βρετανικό παράγοντα).

Ρωγμές στο καθεστώς εμφανίζονται από τις αρχές του 1938 ανατρεπτικές κινήσεις αξιωματικών) με αποκορύφωμα την εξέγερση των Χανίων (στις 28.7.1938). Υπό την ηγεσία Αριστομένη Μητσοτάκη και Εμμανουή Μάντακα και πολιτική – οικονομική στήριξη από Τσουδερό – Αργυρόπουλο ουσιαστικά κατέρρευσε χωρίς να μπορέσει να δημιουργήσει ταυτόχρονα διαδηλώσεις, εξεγέρσεις σε πολλά κέντρα με κύριο αίτημα την επιστροφή στη συνταγματική ομαλότητα. Σοβαρή ανάμειξη στο κίνημα έχει και το παράνομο κλιμάκιο στελεχών του Κ.Κ.Ε. (με επικεφαλής τον Βαφειάδη που 'χε αποδράσει από τον Άη-Στράτη) παρά τα δεδομένα πλήγματα που 'χε δεχθεί από το συστηματικό διωγμό του και σε τοπικό επίπεδο. Ο Ριζοσπάστης στις 25.9.1938 δημοσιεύει μανιφέστο του Π.Γ. της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. με το οποίο καλεί λαό, στρατό και νέα γενιά να εκφράσουν έμπρακτα την αλληλεγγύη τους προς το κρητικό «απελευθερωτικό κίνημα»¹⁸⁴. Η απόφαση της Κ.Ε. (Μάρτιος 1939) εκτιμά «Το Κόμμα μας έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο τόσο στην ένοπλη αντιδικτατορική εξέγερση της Κρήτης, όσο και στους άλλους αγώνες του ελληνικού λαού»¹⁸⁵.

Η αντιδικτατορική στάση και πάλη του Κ.Κ.Ε. είναι απόλυτα συμβατή με την πολιτική του 6^{ου} συνεδρίου (Δεκέμβριος 1935) και στα πλαίσια αυτής του 7^{ου} συνεδρίου της Κ.Δ. (Ιούλιος - Αύγουστος 1935). Η πολιτική αυτή προτάσσει την πάλη ενάντια στο φασισμό, προτείνει απαγκίστρωση από έναν άγονο άκρατο απομονωτικό δογματισμό και προτείνει συνεννόηση και συμπόρευση με τα προοδευτικά στοιχεία και

¹⁸⁴ Ριζοσπάστης, 25.9.1938.

¹⁸⁵ Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε., Κ.Κ.Ε., *Επίσημα Κείμενα, (Απόφαση Κ.Ε.. αρ. 628)*, Σ.Ε., Αθήνα 2000, σ. 123.

κόμματα (συμπεριλαμβανομένων των αστικών καταβολών). Ο άμεσος πολιτικός στόχος είναι πια η ανατροπή της δικτατορίας και ελεύθερες εκλογές.

Ενιαίος πάντως αντιδικτατορικός αγώνας παρά τις ιδεολογικές παραχωρήσεις (άρση πρόταξης «καθεστωτικού») δεν επετεύχθη λόγω της ανειλικρίνειας της αστικής πολιτικής ελίτ και της παθητικότητας της πέραν της γνωστής επιφυλακτικότητάς της.

Μοναδική εξαίρεση στο νεολαιϊστικό χώρο η συγκρότηση (αρχές του 1937) του «Αντιδικτατορικού Μετώπου Νέων» από εκπροσώπους της Ο.Κ.Ν.Ε., «Φιλελεύθερης Νεολαίας», «Νεολαίας Εθνικών Λαϊκών», «Νεολαίας Προοδευτικών, Νεολαίας Αγροτοεργατικών», «Ενώσεως Νέων Ελλάδας», «Σοσιαλιστικής Νεολαίας», «Δημοκρατικής Νεολαίας», «Εθνικής Ενωτικής Νεολαίας» και της «Αγροτικής Νεολαίας». Η δραστηριότητα του Μετώπου θα περιοριστεί στον παράνομο τύπο αλλά σε επίπεδο δράσης η Ο.Κ.Ν.Ε. θα ακολουθήσει μοναχική διαδρομή μαζί με τον υπόλοιπο κομματικό κορμό (με διώξεις, διαβρώσεις, φυλακή στις εξορίες) και παρά την δική της εμπειρία σε παράνομη οργανωμένη δράση υπέστη σημαντικού βαθμού εξάρθρωση.

Με απόφαση του παράνομου μηχανισμού της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε. τον Απρίλιο του 1937, δμελής ομάδα εξορίστων με επικεφαλής τον Γ. Σιάντο θα αποδράσει επιτυχώς από την Ανάφη για να ανασυγκροτήσει τον παράνομο μηχανισμό εκτελώντας ουσιαστικά χρέη γραμματέα με την βοήθεια του Γρ. Σκαφίδα έως την εκ νέου σύλληψή τους (22/11/1939).

Η αγγλική S.O.E. (Special Operations Executive/ Διεύθυνση Ειδικών Επιχειρήσεων) σε συνεργασία με την βρετανική πρεσβεία και το νέο πρέσβη Michael Palairret (αλλά και το προξενείο Θεσσαλονίκης) διοχετεύει συστηματικά πληροφορίες για ενεργά ή πρώην μέλη του Κ.Κ.Ε. στη δικτατορική κυβέρνηση για διεργασίες εντός τους και δήθεν συνεργασία τους με τη γερμανική πρεσβεία και πράκτορες της μετά την υπογραφή του «Γερμανοσοβιετικού Συμφώνου» (Αύγουστος 1939) καθώς πλέον ενδιαφέρονται πρωτίστως για τη σταθερότητα του καθεστώτος σε συνθήκες πολέμου¹⁸⁶ καθώς αδυνατούν να εκτιμήσουν έγκαιρα πως η ιταλική επίθεση θα τερματίσει κάθε αντίσταση κατά του καθεστώτος αλλά και θα συσπειρώσει όλους τους Έλληνες γύρω από τη συγκεκριμένη κυβέρνηση χωρίς όρους.

¹⁸⁶ PRO, F.O. 371/24911.

5.7. Ακροναυπλία

Μεταξύ Μαΐου και Ιουλίου του 1937 θα αποφασιστεί από το δικτατορικό καθεστώς η μετακίνηση από τα νησιά των πιο επικίνδυνων κρατουμένων της κομμουνιστικής αριστεράς στις φυλακές της Ακροναυπλίας. Η πατρότητα της ιδέας για μία φυλακή μόνο «κομμουνιστών» και χωρίς επαφή πολιτικών και ποινικών κρατουμένων ανήκει στο γενικό επόπτη φυλακών και ναζιστή Γλυκοφρύδη που υιοθετήθηκε από το Μανιαδάκη με τον Αv 117/36 (18.09. 1936).

Στόχος η ψυχική και σωματική εξόντωση, η συντριβή, η ηθική μείωση και το ρεζίλημα παράλληλα με την προφανή αχρήστευση του ηγετικού πυρήνα (του Κ.Κ.Ε. που είχε αναδειχθεί σε πρωταγωνιστή της οργάνωσης και αντίστασης του λαού). Όμως εξελίχθηκε σε σύμβολο ανδρείας, λεβεντιάς, αξιοπρέπειας, συνέπειας, περηφάνειας και ηθικής ανωτερότητας) μέσω της αποτυχίας απόσπασης δήλωσης μετανοίας.

Διαχρονικά θα αποτελέσει τη λύδια λίθο δοκιμής, αξιολόγησης, της γνησιότητας του χαρακτήρα, της φυσιογνωμίας και της ηθικής αλλά και του σκοπού και ρόλου κοινωνικών τάξεων και δυνάμεων. Το τραγούδι των εγκλειστών χαρακτηριστικά επικαλείται πίστη, ελπίδα και πειθαρχία.

Πρόκειται για το παλαιό ενετικό φρούριο σε απότομο βράχο με είσοδο μετά από 300 σκαλιά με χοντρούς πέτρινους τοίχους, με υπόγεια κρατητήρια και τέσσερις μεγάλους θαλάμους και τρεις μικρότερους.

Στη γλώσσα των κρατουμένων θα μείνει ως «Άκρο». Θα λειτουργήσει από το Φεβρουάριο του '37 έως το 1943. Από εκεί θα περάσουν Ιωαννίδης, Μπελογιάννης, Γληνός, Σουκατζίδης, Τσίρκας, Στρίγγος, Γρηγοράτος, Θεός, Τζήμας, Βερβέρης, Σινάκος, Μενύχτας, Φ. Παπαδόπουλος, Παπαρήγας, Ζεβγός, Σφλάτσαινας, Τσίπας, Αηδονίδης, Αποστολίδης, Αυξεντίου, Μανούσακας, Φλούντζης, Γραμμένος, Μάγγος, Σιδερίδης, Πορφυρογένης, Κιτσόπουλος, Γιανόγκωνας, Λώλος, Μουρατίδης από το Κ.Κ.Ε., αλλά και οι Πουλιόπουλος, Ράπτης, Στίνας και Αναστασιάδης από το χώρο της αριστερής αντιπολίτευσης. Ο συνολικός αριθμός κρατουμένων θα πλησιάζει τα 640 άτομα. Μικρότερος σε ηλικία κρατούμενος ο δεκαεπτάχρονος Β. Βαλασόπουλος. Στην οργανωμένη ένοπλη δολοφονική επίθεση της φρουράς στις 30.08. 1937 τη νύχτα θα δολοφονηθεί ο δάσκαλος Π. Σταυρίδης (αντί του Γληνού που ήταν ο διακηρυγμένος στόχος του διοικητή Βρεττέα. Οι εγκλειστοί θα στείλουν δύο επιστολές για να πολεμήσουν που αγνοήθηκαν συντεταγμένες από Ιωαννίδη και Θεό (29.10.1940 & 02.11.1940). Και ενώ ματαιώθηκε το σχέδιο της ομαδικής τους απόδρασης τον Απρίλιο

του 1941 πάνω από 600 από αυτούς (άρρωστοι και λιμοκτονούντες) θα παραδοθούν στο ναζί- κατακτητή παρά την υπόσχεση απολύσεως τους που τους είχε δοθεί και με τα αυστηρά μέτρα φρούρησης να παραμένουν μέχρι τέλους αλλά και με δεδομένη τη λάθος εκτίμηση της ηγεσίας των κρατουμένων πως θα απολύονταν από τον κατακτητή (βάσει του γερμανοσοβιετικού συμφώνου) και υπερτίμησης των κινδύνων ζωής από πιθανή απόδραση από τη φρουρά. Υπέρ της ομαδικής μαζικής απόδρασης θα ταχθεί ο Πουλιόπουλος. Από Γ. Μιχαηλίδη η οργάνωση της Ακροναυπλίας θα στηρίξει την «Προσωρινή Διοίκηση» (Π.Δ.) του Κ.Κ.Ε. (ασφαλίτικη) και μόλις στις 01.07.1941 θα τη καταγγείλει τασσόμενη με τη «Νέα Κεντρική Επιτροπή» (Ρούσσοι, Χατζηβασιλείου, Τζήμας, Λαζαρίδης, Τσίπας, Καραγκίτσης) συνέχεια της «Παλαιάς Κεντρικής Επιτροπής» (Π.Κ.Ε.) της γνήσιας¹⁸⁷. Καθοδηγητικό ρόλο ασκεί η «Ομάδα Συμβίωσης των Αγωνιστών της Ακροναυπλίας» (που περιλαμβάνει εκτός από μέλη και οπαδούς, εξωκομματικούς και αγροτιστές). Κάθε θάλαμος από τους τέσσερις έχει επικεφαλής αναγνωρισμένο αιρετό θαλαμάρχη. Το επταμελές (κατά καιρούς 9μελές) «Γραφείο της Ομάδας» θα αναγνωρίζεται de facto από τη διοίκηση των φυλακών. Το Γραφείο αναθέτει τα καθήκοντα στους φυλακισμένους, είναι υπεύθυνο για τα μορφωτικά θέματα και τις πολιτιστικές δραστηριότητες και διαχειρίζεται τα οικονομικά των ομάδων.

Η «Κομματική Επιτροπή» καθοδηγεί την «Ομάδα Συμβίωσης» και τέσσερις «Κομματικές Ομάδες» (ανά θάλαμο) με το θαλαμάρχη να επιλαμβάνεται των θεμάτων του θαλάμου με προσπάθεια διαχωρισμού της καθοδήγησης. Η Κομματική Επιτροπή καθοδηγεί όλη την κομματική δουλειά και πολιτικά τη δράση του Γραφείου της Ομάδας Συμβίωσης χωρίς να αναμειγνύεται στα ιδιαίτερα θέματά του.

Η Κομματική Επιτροπή επεξεργάζεται τα ζητήματα τακτικής έναντι της Διοίκησης και οργανώνει «Μορφωτικές Επιτροπές» (μαθήματα μαρξισμού, διαλέξεις, εγκυκλοπαιδικά μαθήματα) και επιλαμβάνεται της κομματικής διαπαιδαγώγησης των μελών και τη σφυρηλάτηση της κομματικότητας. Πραγματοποιούνται τακτικές και έκτακτες συνεδριάσεις για τα σοβαρά θέματα και οι αποφάσεις δεσμεύουν τις τέσσερις ομάδες και το σύνολο. Αρκετές από τις χειρόγραφες παράνομες εφημερίδες από τις φυλακές θα κυκλοφορούν και στην Ακροναυπλία («Βράχος», «Αντιφασίστας»,

¹⁸⁷ Ριζοσπάστης, 01.07.1941

«Δεσμώτης», «Κύμα», «Δεύτερη Σκέψη», «Λαϊκή Πένα», «Αύγουστος», «Ελευθερία», «Αστέρας» και «Σπίθα»¹⁸⁸.

Γραμματέας της Κομματικής Επιτροπής Ακροναυπλίας είναι ο Γ. Ιωαννίδης (μέλος της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.). Η οργάνωση διακρίνεται για την ενότητα, πειθαρχία, συντροφικότητα και αλληλεγγύη με παράλληλη φροντίδα διατήρησης της εργατικής σύνθεσης για τα μέλη Κ.Ε., Γραφείου Ο.Κ.Ν.Ε. και περιφερειακών οργάνων.

Παράλληλα υπάρχει πρόβλεψη και για «Εφεδρική Κομματική Επιτροπή» για παν ενδεχόμενον. Επιπρόσθετα λειτουργεί «Γραφείο της Ο.Κ.Ν.Ε.» στην Ακροναυπλία. Η μέση κομματική ηλικία σταθερά κυμαίνεται μεταξύ 15-20 χρόνια. Σε ακτίνα περίπου 150 ατόμων κατανέμονται δουλειά και υπηρεσίες. Στη διαρκή επιδείνωση της ζωής τους οι κρατούμενοι απαντούν με απεργίες και κινητοποιήσεις ενώ δέχονται συχνά επιθέσεις από τη φρουρά.

Μόνο μέσα στο 1937 θα ξεχωρίσουν τρεις επιθέσεις. Η πρώτη με την έλευση κιάλας των κρατουμένων και το διαχωρισμό τους. Η δεύτερη στις 30.08.1937 που μετά από ένα κύμα πυροβολισμών θα σκοτωθεί ο δάσκαλος Σταυρίδης και θα τραυματιστούν αρκετοί και η Τρίτη μετά την αφαίρεση των καμινέτων (για καφέ) από τους κρατούμενους.

Στην τρίτη θα διακριθεί ο Γληνός που θα καταγγείλει προσπάθεια επανάληψης γεγονότων «τύπου Ράιχσταγκ» όπου μαζικές δολοφονίες κρατουμένων θα επιχειρείτο να καλυφθούν από πυρκαγιά. Με ψυχή και οργανωτή τον Δ. Γληνό η Ακροναυπλία θα αναδειχθεί σε ένα μικρό πανεπιστήμιο («κι άστραψε φως η Ακροναυπλία»). Πέρα από τη φροντίδα για την αντοχή και το συσσίτιο καθημερινά στο «προαύλιο Γληνού» διενεργούνται μορφωτικά, ψυχαγωγικά και καλλιτεχνικά δρώμενα (από μαθήματα και διαλέξεις μέχρι θεατρικά και ποιητικά, ανάγνωση μεταφράσεων έως κατασκευή μουσικών οργάνων από Καλλιονίδη).

Στη διετία 38-39 βασικό μέτωπο ήταν οι «δηλώσεις μετανοίας» με τεράστια επιτυχία (ιδίως σε σύγκριση με αυτές των φυλακών της Αίγινας και κυρίως της Κέρκυρας που είχε το θλιβερό προνόμιο της απομόνωσης των κρατουμένων λόγω του ιδιαίτερου ηθικού βάρους στο κίνημα).

¹⁸⁸ Α. Σέρβος, *Παράνομες χειρόγραφες εφημερίδες από τις φυλακές και τις εξορίες*, Σ.Ε., Αθήνα 2003, σ.72.

Στο χώρο της αριστερής αντιπολίτευσης στην Ακροναυπλία θα εγκλειστούν και στελέχη από την Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. του Πουλιόπουλου (9) αλλά και τη Κ.Δ.Ε.Ε. του Α. Στίνα (5) που εμμένουν στην απόφασή τους περί ιμπεριαλιστικού χαρακτήρα του πολέμου.

Εκεί θα διεξαχθεί «η Ενοποιητική τους συζήτηση» επί διετία που θα καταγραφεί σε 16 δελτία («Τετράδια της Ακροναυπλίας») που διέσωσε ο δημοσιογράφος Χρ. Αναστασιάδης χωρίς επιτυχή ολοκλήρωσή του, αφού καταναλώθηκαν σε εσωστρέφεια, σεναριολογία και στόχευση σε παγκόσμια επανάσταση. Η ενοποιητική συζήτηση έχει ως θέμα ακόμα τη φύση του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου.

Στην «Κομματική Επιτροπή» και το «Γραφείο Συμβίωσης» τον Απρίλη του 1941 θα βρεθούν οι: Ιωαννίδης, Μπαρτζιώτας, Μουζενίδης, Λιάνας, Ζωγράφος, Θεός, Λεβογιάννης, Παπαρήγας, Καρράς, Κουλαμπάς και Μαχαιρόπουλος ως συγκεκριμένοι τύποι κομμουνιστή αγωνιστή. Η σύνθεση εξασφαλίζει τις αρετές της οργάνωσης, της πειθαρχίας, της μονολιθικότητας και της επαγρύπνησης μέχρι τέλους.

Τελικά πάνω από 600 κρατούμενοι θα παραδοθούν με πρωτόκολλο στις γερμανικές αρχές κατοχής σύμφωνα με την εντολή του Μανιαδάκη (για να εξοντωθούν) σύμφωνα με μαρτυρία του μοιράρχου Γιαννίκου επικεφαλής των 75 φυλακών με τη συναυτουργία του επικεφαλής Χωροφυλακής Αργολίδας, αντισυνταγματάρχη Πατέρη, αφού ο Εγγλέζος στρατηγός προηγουμένως δε δέχθηκε επιτροπή που διεκδικούσε την απόλυσή τους κάτι που επανέλαβε και ο αρχηγός της χωροφυλακής αντ Πατέρης. Για αρκετά 24ωρα είχαν διατρέξει συλλογικά θανάσιμο κίνδυνο όταν μισοβυθισμένο τάνκερ με καύσιμα είχε προσαράξει κάτω από το βράχο (κατά το βομβαρδισμό του Ναυπλίου από τη γερμανική αεροπορία στα πλαίσια εκτεταμένων επιχειρήσεων κατά βρετανικών πλοίων που ναυλοχούσαν στο λιμάνι του Ναυπλίου) αλλά που τελικά παρασύρθηκε μακρύτερα κι όταν εξεράγη προκάλεσε σοβαρές μόνο υλικές βλάβες όχι μόνο στην Ακροναυπλία αλλά και σε όλη την πόλη.

Η Ακροναυπλία θα αποτελέσει διαχρονικά τον κατεξοχήν μνημονιακό τόπο της κομμουνιστικής Αριστεράς της μεταξικής περιόδου διαμορφώνοντας έναν συγκεκριμένο τύπο αγωνιστή. Παρά τη δεδομένη ποικιλομορφία των σχέσεων συμβίωσης και εξουσίας μεταξύ των κρατούμενων προτάσσεται σταθερά η συλλογικότητα της ομάδας έναντι της ατομικότητας. Το άτομο γίνεται αντιληπτό ως μέρος μίας ομαδικής μορφής συμβίωσης και τελικά η ατομική επιβίωση και αξιοπρέπεια καθίσταται στη φυλακή η εξορία συλλογική υπόθεση. Στα πλαίσια αυτής της συλλογικότητας στη λήψη αποφάσεων και πειθαρχίας σε αυτές θα αποφασιστούν

στα νησιά της εξορίας ομαδικές αποδράσεις. Η απόδραση της Ανάφης (Πορφυρογέννης, Χατζηδάκη, Αποστόλου), θα είναι επιτυχής και οι δραπέτες θα αποβιβαστούν στην Κρήτη κατά τη διάρκεια της γερμανικής επίθεσης στην Ελλάδα. Αυτή της Φολέγανδρου θα αποτύχει. Στην προσπάθεια απόδρασης στον Αη Στράτη θα σκοτωθούν 3 κρατούμενοι και αυτοί θα προστεθούν στους 4 νεκρούς από πείνα μέσα στο 1941.

Προσπάθειες απόδρασης έγιναν ακόμα στην Κίμωλο, άλλα και στην Αίγινα που από το 1938 θα έχει συγκεντρώσει κατά καιρούς υψηλής στάθμης κομματικό στελεχειακό δυναμικό (Ρούσσο, Βελουχιώτη, Ζεβγό, Καρρά). Η Κέρκυρα μέχρι τέλους παραμένει η πιο σκληρή φυλακή με το υψηλότερο στελεχειακό δυναμικό (παρά την απόσπαση δηλώσεων μετανοίας) μέχρι τέλους. Εκτός του Ζαχαριάδη θα βρεθούν εκεί οι Νεφελούδης, Παπαρήγας, Ζεβγός, Καρράς. Εκεί η Ο.Κ.Ν.Ε. θα βρει το δικό της μάρτυρα στο πρόσωπο του γραμματέα της Χρ. Μαλτέζου που δολοφονήθηκε αφού υπέστη σειρά βασανισμών (ξυλοδαρμός, πείνα, φάλαγγα, «πετάλωμα», έγκαυμα με λάδι, μαστίγωμα με συρματένιο βούρδουλα) και αντιστάθηκε ηρωικά μέχρι τέλους.

5.8. Η «Αριστερή Αντιπολίτευση» στη μεταξική δικτατορία.

Στη μεταξική δικτατορία διώξεις θα υποστεί συνολικά και ο χώρος της «αριστερής αντιπολίτευσης» (σε αντίθεση με την ασυλία των αρχαιομαρξιστών από τη δικτατορία του Πάγκαλου λόγω της θέσης της για το αυτονομιστικό και της λεσχιακής λειτουργίας της τότε). Η μεταξική δικτατορία θα στραφεί εναντίον κάθε εκδηλώσεως κομμουνιστικής ιδεολογίας ανεξαρτήτως προελεύσεως και αποχρώσεως χτυπώντας εκτός του επίσημου Κ.Κ.Ε. και τις διακριτές τροτσκιστικές επιβιώσεις του χώρου με συλλήψεις, εκτοπισμούς και φυλακίσεις μελών και κυρίως ηγετών ως διαλύσεις σωματείων και οργανώσεων που δραστηριοποιούνται. Οι αρχαιομαρξιστές του Κ.Α.Κ.Ε. έχουν συγκρατήσει κάποιες δυνάμεις όταν επιβλήθηκε η δικτατορία Μεταξά που επικήρυξε και το Γιωτόπουλο (Σταύρος, White). Από την επομένη της δικτατορίας θα κυκλοφορήσουν το παράνομο πολυγραφημένο έντυπο «Αγωνιστής». Στο δεύτερο τεύχος 15.08. 1936 επισημαίνεται χαρακτηριστικά πως «Η τυραννία Μεταξά δεν μπορεί να ζήσει. Θα σαρωθεί από το ξεσήκωμα των εργατικών μαζών». Στη δεύτερη σελίδα αναφέρεται στην ισπανική επανάσταση και στην επίθεση με πυροβολισμούς σε μέλη του Κ.Α.Κ.Ε. που μοιράζουν προκηρύξεις.

Μέσα στο 1937 η Ο.Κ.Δ.Ε. του Πουλιόπουλου και ο «Νέος Δρόμος» του Στίνα θα συγκροτήσουν την «Ενιαία Ο.Κ.Δ.Ε.» (Ε.Ο.Κ.Δ.Ε.). Ήδη από το 1933 ο Στίνας έχει εγκαταλείψει τη Κ.Δ.Ε.Ε. (Βιτσιώρης) και ακολουθεί μοναχική πολιτική πορεία με το «Νέο Δρόμο».

Ο Πουλιόπουλος χαρακτηρίζει την 4^η Αυγούστου «στρατιωτική δικτατορία» σε αντιδιαστολή με τυπικό φασιστικό καθεστώς (και δε διακρίνει στα γεγονότα του Μάη του 1936 επαναστατικά χαρακτηριστικά αφού λείπει η αποδοχή του καθεστώτος από το λαό και δεν υπάρχει φασιστικό μαζικό κόμμα). Ο ίδιος εκτιμά άνοδο του εργατικού κινήματος. Με τον πόλεμο το 1939 στην Ακροναυπλία οι δύο οργανώσεις (Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. και Κ.Δ.Ε.Ε.) απέτυχαν να συνενωθούν οργανωτικά ξεπερνώντας ιδεολογικές πολιτικές διαφορές του παρελθόντος μετά από διετή διάλογο που πραγματοποιήθηκε σε συνθήκες απομόνωσης «από τα τριτοδιεθνιστικά μέλη του Κ.Κ.Ε. υπό τον Γ. Ιωαννίδη». Συχνές είναι οι τριβές μεταξύ τους και επική η διαφωνία σχετικά με πιθανή απόδραση των κρατουμένων που υποστηρίζει σαφώς ο Πουλιόπουλος και η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε.

Στο ιδρυτικό συνέδριο της IV Διεθνούς το 1939 στο Παρίσι η Κ.Δ.Ε.Ε. θα εκπροσωπηθεί από τον ηθοποιό Γ.Βιτσώρη και η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. από τον Μιχάλη Ράπτη (Πάμπλο). Ο Δημήτρης Γιωτόπουλος (Κ.Α.Κ.Ε.) έχοντας διαφύγει στην Ισπανία (μέσω Γαλλίας) θα ενταχθεί στην Πολιτοφυλακή του ΡΟΥΜ («Κόμμα Μαρξιστικής Ενοποίησης»)- προϊόν πολιτικής συναίρεσης Τροτσκιστών του Αντρές Ντην (36-37) και Μπουχαρινικών του Joaquín Maurín (35-36) που πολεμά στο πλευρό της κυβέρνησης των δημοκρατικών στην Ισπανία έως τη στάση τους (μαζί με την CNT) εναντίον της. Θα συλληφθεί στη Βαρκελώνη και θα αποφυλακιστεί μετά από παρέμβαση γαλλικών τροτσκιστών κύκλων και θα μεταφερθεί στο Παρίσι όπου θα παραμείνει σε όλη τη διάρκεια του πολέμου (θα επιστρέψει στα μέσα του ελληνικού εμφυλίου πολέμου). Το Κ.Α.Κ.Ε. θα διευθύνεται στο εσωτερικό από το Θ. Ποντίκη (Τσιγαρίδας) αλλά δεν θα ξεπεράσει μία φάση πολιτικής αφασίας και απραξίας καθώς η σχετική παράδοση του επιμένει στις αρχειομαρξιστικές του επιβιώσεις απομακρυνόμενες από τη σύγχρονη τροτσκιστική ανάλυση. Οι δύο κύριες οργανώσεις του τροτσκιστικού χώρου έχουν διακριτά διαφορετικές πολιτικές αναλύσεις για τον χαρακτήρα του επερχόμενου παγκόσμιου πολέμου, το χαρακτήρα της Ε.Σ.Σ.Δ. και τα καθήκοντα της δράσης των τεταρτοδιεθνιστών στο εργατικό κίνημα. Το Κ.Α.Κ.Ε. αν και διατηρεί τη θέση αρχής του περί «ανεξάρτητης ταξικής πολιτικής του

προλεταριάτου», ωστόσο στις συνθήκες της δικτατορίας στη συμμαχία εναντίον της συμπεριλαμβάνει και τα αστικά κόμματα.

Μεταξύ τους αρχίζει να συγκροτείται μία «Τρίτη Ενοποιητική Τάση» με επικεφαλής το Λουκά Καρλαύτη (Καστρίτη). Ο Γ. Βιτσώρης καταξιομένος ηθοποιός με την παρέμβαση της ομοτέχνου του Μαρίκας Κοτοπούλη θα επιτύχει να εξοριστεί στο Παρίσι αποφεύγοντας την κράτησή του και θα συνεχίσει την αντιφασιστική του δράση ως «μακί» (σαμποτέρ) την περίοδο της γερμανικής κατοχής της Γαλλίας.

Πιο γνήσιος εκπρόσωπος και εκφραστής των τροτσκιστικών παραδόσεων και τηρητής των πολιτικών αναλύσεων θα αναδειχθεί η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. του Πουλιόπουλου (ο Τρότσκι θα έχει δολοφονηθεί στο Μεξικό το 1939). Η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. θα προτείνει τη συγκρότηση «Ενιαίου Μετώπου Κατά της Δικτατορίας» χωρίς πολιτική συμμαχία με αστικά στοιχεία και απότακτους αξιωματικούς. Το Κ.Κ.Ε. συστηματικά επιπλέον εγκαλείται για μπόλιασμα του ελληνικού λαού με αδιάντροπο εθνικισμό, ενόψει νέου πολέμου και «Γαλλοσοβιετικού συμφώνου» και μέμφεται τις φοιτητικές οργανώσεις του κόμματος που συμμετέχουν στις εθνικές εορτές. Μετωπική δράση προτείνεται αποκλειστικά για τον εργατικό χώρο.

Ο Πουλιόπουλος και η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. μέχρι τέλους επιμένουν στη θέση τους για αυτονομία της Μακεδονίας- Θράκης ταυτόχρονα με επιλεκτική στήριξη επιμέρους εθνικών κινημάτων της Βαλκανικής που προϋπάρχουν. Σε αντίθεση με τον εθνικισμό σε μία συνολική βαλκανική αντικαπιταλιστική κατεύθυνση με ευνοϊκές συνθήκες. Η Ε.Ο.Κ.Δ.Ε. υπό τη σημαία της IV Διεθνούς ασυμφιλίωτη με κάθε μορφή ταξικής συνεργασίας και μετωπικής λογικής αντιτάσσει την πολιτική του «Ενιαίου Εργατικού Μετώπου» ως εκφραστή της Εργατοαγροτικής συμμαχίας και της επαναστατικής ενότητας επικαιριοποιώντας το μοναδικό πραγματικό δίλημμα: «καπιταλισμός ή σοσιαλισμός;» Προτείνει ανάλογο «Ενιαίο Μέτωπο Πάλης» που έχει στόχους εκτός των διεκδικήσεων των εργαζομένων και την προετοιμασία της εργατοαγροτικής εξουσίας για την ανατροπή της δικτατορίας και της μοναρχίας με ανεξάρτητη επαναστατική πάλη και εγκαθίδρυση σοσιαλιστικής κυβέρνησης των Εργατών και Χωρικών. Αυτά παρουσιάζονται στο έργο του Πουλιόπουλου «Τα κοινά μέτωπα, ο 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος και η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου» που αντιπαρατίθεται ευθέως στη λαϊκομετωπική πολιτική του Κ.Κ.Ε. που επικαιροποιείται στις ακραίες συνθήκες της μεταξικής δικτατορίας.

Η Ε.Σ.Σ.Δ. σύμφωνα με την κλασική τροτσκιστική θεώρηση χαρακτηρίζεται ως «μεταβατικό εκφυλισμένο εργατικό κράτος» στο οποίο έχει συντελεστεί μεν

«κοινωνική επανάσταση» αλλά που μόνο μέσω ενός «θερμιδόρ» θα συντελεστεί και η απαιτούμενη «πολιτική επανάσταση» που θα ανατρέψει τη «σταλινική γραφειοκρατία», που πάντως ακόμα δεν συγκροτεί τυπικά τάξη αλλά έχει πολλά χαρακτηριστικά της.

Η θέση αυτή επιτρέπει τη θέση υπεράσπισης της «Ε.Σ.Σ.Δ.» απέναντι στην ιμπεριαλιστική απειλή (και ειδικότερα το φασισμό που είναι καπιταλιστικό δημιούργημα) και υιοθετείται από την πλειοψηφία των τεταρτοδιεθνιστών της περιόδου.

Μοναδική εξαίρεση στο εσωτερικό ο Αγ. Στίνας που πιστεύει πως στην Ε.Σ.Σ.Δ. έχει εμφανιστεί «κρατικός καπιταλισμός»¹⁸⁹. Ο ίδιος όταν μέσα στο 1941 υιοθετήσει τη θεωρία του «γραφειοκρατικού κολλεκτιβισμού» (Μπρούνο Ρ και Μαξ Σαχτμαν) θα μετακινηθεί ανάλογα από μία θέση υπεράσπισης της «Ε.Σ.Σ.Δ.» (υπό όρους) σε σαφή θεώρηση του επερχόμενου πολέμου ως ιμπεριαλιστικού και θα προτείνει αμιγή «ντεφαϊστική στάση» απέναντί του για τους τροτσκιστές¹⁹⁰.

¹⁸⁹ Τ. Κλιφφ, *Κρατικός καπιταλισμός στη Ρωσία. Μία μαρξιστική ανάλυση του σταλινικού φαινομένου*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2002, σ. 283.

¹⁹⁰ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις*, Ύψιλον, Αθήνα 1985, σ.102.

Επίλογος

Η εν λόγω διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης συνιστά μία απόπειρα ανάδειξης των συνθηκών συγκρότησης της κομμουνιστικής μεσοπολεμικής ταυτότητας. Μία ταυτότητα που προφανώς εμπεριέχει πτυχές της έκφρασης σε επίπεδο κουλτούρας της συμμετοχής στο κομμουνιστικό κίνημα. Συμβάλλει μάλιστα καθ' αυτόν τον τρόπο στον οριστικό παραγκωνισμό παρωχημένων αντιλήψεων που θεωρούν τους κομμουνιστές της μεσοπολεμικής περιόδου ως άκριτους και άβουλους ανθρώπους της εκάστοτε ηγεσίας- ιερατείο.

Η συγκρότηση του Σ.Ε.Κ.Ε. είναι η κατάληξη μίας επίπονης και χρόνιας διαδικασίας τριβών των διάφορων πρώιμων σοσιαλιστικών ομάδων που ανταποκρίνεται στις αναγκαιότητες της εποχής (ανάπτυξης μεγέθους και συνείδησης της εγχώριας εργατικής τάξης, ενσωμάτωση νέων χωρών...) με την ενίσχυση της προωθητικής δύναμης της Οχτωβριανής Επανάστασης.

Η σύγκρουση των σοσιαλδημοκρατικών με τα ριζοσπαστικά κομμουνιστικά στελέχη και αργότερα η σύγκρουση τριτοδιεθνιστών με λικβινταριστές - αρχαιομαρξιστές (που θα συνενωθούν σε κοινή τεταρτοδιεθνιστική κοίτη) θα ξεπεράσει την απλή συνύπαρξη τάσεων και θα τερματιστεί σε ξεχωριστές πολιτικές αντιμαχόμενες δομές.

Αυτή η πολιτική διαδικασία θα ξεκινήσει από το έλλειμμα της σοσιαλδημοκρατικής υφής της αρχικής ηγεσίας που δημιουργεί καχυποψία ιδίως στα νεότερα ριζοσπαστικότερα και πιο δραστήρια μέλη με εμπειρία στο μικρασιατικό μέτωπο της κομματικής δράσης.

Βέβαια, το σοβιετικό όραμα θα υπερκεράσει τις μακρινές στοχεύσεις και τις αποστειρωμένες αναλύσεις της σοσιαλδημοκρατικής μήτρας και θα συναιρεθεί με την τακτική ανάγκη ένταξης στο κόμμα «νέου αίματος».

Η αλλαγή της ηγεσίας και της σύνθεσης του κόμματος που θα εγκαινιάσει τη «μπολσεβικοποίηση» είναι επιταγή των νέων συνθηκών. Οι νέοι (σε ηλικία και εμπειρίες ταξικών συγκρούσεων και περιορισμένης εμπάθυνσης στο μαρξισμό-λενισμό) κομμουνιστές αποδέχονται ανεπιφύλακτα τις προτάσεις της Κομμουνιστικής Διεθνούς ως ένδειξη εμπιστοσύνης και πίστης στην υπόσχεση για ένα δίκαιο κόσμο που ήδη συντελείται στην ΕΣΣΔ με τα επιτεύγματα της Οχτωβριανής Επανάστασης. Και μάλιστα η πραγματοποίηση αυτής της υπόσχεσης είναι κοντά. Οι διαγραφές, οι αποπομπές, οι περιθωριοποιήσεις και οι απαξιώσεις πρώην στελεχών και μελών είναι

κοινή πρακτική διαχρονικά πολλών ηγετικών ομάδων. Το αυστηρό πλαίσιο της κομμουνιστικής στράτευσης απαιτεί εφαρμογή της κομματικής γραμμής σύμφωνα με τις ανάγκες του παγκόσμιου κέντρου. (Κ.Δ.) και δεν νοείται απομάκρυνση ανεξαρτήτως θέσης στην κομματική ιεραρχία.

Το κομμουνιστικό πρότυπο διαμορφώνεται μέσω της ηρωοποίησης και του εξωραϊσμού των Ρώσων Επαναστατών και των κρατικών πολιτικών που εφαρμόζονται στη Σ.Ε.. Ο αντιπολεμικός μόνιμος προσανατολισμός ανασυνδέεται με το σοσιαλιστικό όραμα. Φρασεολογία, τραγούδια, έντυπα και αυτή καθ' εαυτή στρατιωτική θητεία έχουν εμφανή αντιπολεμική επιρροή όπως άλλωστε και στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό κόσμο που το αφήγημα «πόλεμος ενάντια στον πόλεμο» κυριαρχεί.

Παράλληλα με τη συγκρότηση της μετεπαναστατικής σοβιετικής σοσιαλιστικής κοινωνίας συντελείται αναπόφευκτα και η σοβιετικοποίηση των κομματικών μελών. Επέτειοι, τραγούδια, ιεροτελεστίες σε σοβιετικά πρότυπα είναι μοχλοί ανατροπής καθεστωτικών αστικών δομών που απαιτείται άμεση αντικατάσταση της από πρότυπα του «καινούργιου κόσμου».

Η κομμουνιστική ένταξη δεν προϋποθέτει γνώση, κατανόηση ή αφομοίωση του μαρξισμού. Αδιαπραγμάτευτο όμως είναι το κριτήριο της συμπεριφοράς και της ηθικής. Κοινό χαρακτηριστικό αποτελεί η κοινή υπόσχεση για την άμεση σοσιαλιστική επανάσταση.

Η εφαρμογή της ισότητας των δύο φύλων (πάγιο αίτημα) έχει προβλήματα και δυσκολίες. Οι απαντήσεις στις βίαιες προκλήσεις των αρχειομαρξιστών συχνά υπερβαίνουν τα στενά όρια της αυτοάμυνας. Ο ελιτισμός των πρώτων ετών (που εμποδίζει την επαφή με τις εργατικές μάζες που εκφράζει το κόμμα) που συχνά αποτυπώνεται στον πολιτικό λόγο και την εμφάνιση (μόδα) θα ξεπεραστεί οριστικά με την εγκατάσταση της ζαχαριαδικής ηγεσίας (1931) όπου εγκαταλείπονται μόδες, τα μέλη προσομοιάζουν με εργάτες και αυτό γιατί πρέπει να υπάρχει σύνδεση του κόμματος με τις μάζες που είναι και το βασικό διαχρονικό κομματικό ζητούμενο.

Η πολιτισμική έκφραση γίνεται εμφανής μέσα από τη θετική των κομμουνιστικών τάσεων σε σχέση με την τέχνη. Ο αρχικός αγνωστικιστικός πλουραλισμός στο ζήτημα των αρχών της δεκαετίας του 20 αντικαθίσταται ραγδαία από ένα στιβαρό περιγραφικό ρεύμα καταγγελίας της παρακμής των αστικών αξιών. Στην αμέσως επόμενη φάση της δεκαετίας του 1930 θα προταθεί ένα θετικό επαναστατικό πρότυπο που εκφράζει ο «σοσιαλιστικός ρεαλισμός».

Η έννοια της παράδοσης και η στροφή στο ριζοσπαστικό επαναστατικό παρελθόν του 1821 θα συγκροτήσουν μία «ελληνικότητα» διακριτή από αυτή της «γενιάς του 30» ή αυτής του μεταξικού «τρίτου ελληνοχριστιανικού πολιτισμού».

Οι πολιτικές συνθήκες και η παραγωγή και η κριτική καλλιτεχνικών έργων της σοσιαλιστικής τέχνης και της κομμουνιστικής κουλτούρας διασυνδέονται εύλογα απολύτως και τελικά ορθοτομούνται σύμφωνα με τις επικρατούσες ανάγκες για την εργατική τάξη και την κομμουνιστική κουλτούρα.

Η πολιτική και πολιτισμική συγκρότηση της κομμουνιστικής ταυτότητας και οργάνωσης στο μεσοπόλεμο εύλογα θα προκαλέσει την κατασταλτική αντίδραση της κυρίαρχης αλλά ασταθούς (κατά περιόδους) αστικής τάξης και των πολιτικών της εκφραστών.

Η αστική καταστολή ιστορικά θα χαρακτηριστεί από μία κλιμάκωση σε ένταση και έκταση. Από τις πιο ανώδυνες με τη μορφή πολιτικού διαλόγου, απαντητικής αρθρογραφίας ή αστικής πολιτικής δράσης στις πιο επώδυνες με εκτεταμένη χρήση των δυνάμεων καταστολής (συλλήψεις, βιαιοπραγίες, διώξεις, απολύσεις, ψυχολογική πίεση, κοινωνικοί αποκλεισμοί, φυλακίσεις, εκτοπίσεις έως και αυτών των πολιτικών δολοφονιών της μεταξικής περιόδου από την Ασφάλεια).

Η καταφυγή στις υπηρεσίες των κατασταλτικών μηχανισμών (πέραν του νομικού αμυντικού διοικητικού οπλοστασίου) είναι διαχρονική καθεστωτική αστική επιλογή και αφορά και τους δύο αστικούς πολιτικούς πυλώνες (αντιβενιζελισμός και βενιζελισμός) που γνωρίζει την απόλυτη τραγική κορύφωση της στη μεταξική δικτατορία. Ο τύπος όμως του συνεπούς και ασυμβίβαστου αγωνιστή διωκόμενου και εγκλείστου και κακοποιημένου παντοιοτρόπως αποτελεί το απόλυτο κομματικό πρότυπο αγωνιστή- μέλους που ανθίσταται και επιβιώνει με αξιοπρέπεια χάριν της έξωθεν έκφρασης αλληλεγγύης και βοήθειας και της στήριξης των «ομάδων συμβίωσης» στις άκρατες συνθήκες φυλακής και εξορίας.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αρχεία

Ανέμη (Ψηφιακή βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών) (<http://anemi.eib.uoc.gr>)
 Αρχείο ΕΛΙΑ (Ν. Συριγγά)
 Αρχεία PRO.FO (1936-1940)
 Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)
 Αρχείο Μεταξά «Εκθεση περί της Στρατιωτικής καταστάσεως της Χώρας», Αλ. Παπάγος (1938)
 Βιβλιοθήκη της Βουλής
 Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
 Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ)
 Επιμορφωτικό Κέντρο «Χαρίλαος Φλωράκης»
 Ψηφιακή βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού Τύπου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας (<http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html>)

2. Διαδικτυακές πηγές

<http://www.diki.gr/museum/EL/city/chronos.asp?year=1907>
<http://www.gutenberg.org/cache/epub/28779/pg28779-images.html>
<http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/pageassetview.aspx?tid=0000008499&tsz=0&autostart=0>
<http://www.newsbeast.gr> (4.10.2019)
<http://ethnikiantitasi-dse> «πολιτικές δολοφονίες» (25.1.2021)
 Ντοκουμανταίρ Νίκου Μουρατίδη «Ακρονουπλία»
<http://kokkinosfakellos.blogspot.com>
<http://praxis> (1/2/2021)
<https://eglima.wordpress.com/> (17.5.2019)
<http://srv.welb.parliament.gr/library.asp?item33957>

3. Εφημερίδες και περιοδικά

- *Αναγέννηση*
- *Γράμματα*

- *Εργατική Αλληλεγγύη*
- *Εφημερίδα Εσπερινή 13/01/1931*
- *Εργατικός Αγώνας*
- *Εφημερίδα Εργοστασίων (04/1930)*
- *Εφημερίδα Καθημερινή*
- *Εφημερίδα της κυβερνήσεως Αρ. 233 (18/06/1938)*
- *Εφημερίδα Παρόν 26/10/2020*
- *Εφημερίδα των Συντακτών (27.10.2019 & 24. 03.2020)*
- *Η Πάλη των Τάξεων, τ. 3/8/1933*
- *Ιστορικά Θέματα τ. 119*
- *Κόκκινος Μηχανουργός 6/7/1930*
- *Κομμουνισμός*
- *Κομμουνιστική Επιθεώρηση 15/10/1933*
- *Λογοτεχνική Επιθεώρηση*
- *Νέα Επιθεώρηση τ.8 (08/1928), τ.11 (11/1928), τ.12 (12/1928)*
- *Νέο ξεκίνημα 06/06/1927*
- *Νέοι Βωμοί τ.1 (01/1924), τ.6 (06/1924)*
- *Νέοι Πρωτοπόροι, τ.1 (12/1931), τ.2 (01/1932), τ.3 (02/1932), τ.7-8 (6-7/1932), τ.9 (08/1932), τ.10 (09/1932), τ.11 (10/1932), τ.12 (11/1932),
β' περίοδος τ.2 (10/1932), τ.4 (4/1933), τ.8 (8/1933), τ.10 (10/1934), τ.11 (11/1934),
τ.12 (02/1935)*
- *Νεολαία 1/8/1922, 1/10/1932, 01/04/1932, 24/06/1932*
- *Ο Νέος Δρόμος*
- *Ο Νουμάς τ.524 (19/4/1914), τ.597 (20/08/1916), τ.762 (01/06/1922)*
- *Ο Πολίτης*
- *Πρωτοπόροι τ.1 (02/1931), β' περίοδος τ.10 (11/1931)*
- *Ριζοσπάστης 11/9/22, 15/6/1923, 22/1/1924, 26/1/1924, 1/3/1924, 13/6/1924, 1/2/1925, 3/2/1925, 4/2/1925, 5/2/1925, 20/04/1925, 24/04/1925, 28/06/1925, 07/01/1927, 02/05/1927, 05/02/1929, 23/04/1929, 25/08/1930, 19/10/1930, 20/12/1930, 23/07/1933, 25/09/1938, 01/07/1941, 16/11/2003, 25/11/2007, 17/05/2011, 29-11-2018, 23/01/2019, 05/02/2020*
- *Σοσιαλιστικά Φύλλα*

- *Τα νέα του ΕΛΙΑ (2003)*
- *Το Βήμα*

B. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβδελά Ε., *Δημόσιοι υπάλληλοι γένους θηλυκού, Καταμερισμός της εργασίας στον δημόσιο τομέα, 1908-1955*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1990.
- Αγγέλη Μ., *Ο Κόσμος της εργασίας, Γυναίκες και άντρες στην παραγωγή και επεξεργασία του καπνού*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2007.
- Αλεξάτος Γ. Ν., *Η εργατική τάξη στην Ελλάδα, Από την πρώτη συγκρότηση στους ταξικούς αγώνες του μεσοπολέμου*, Αναθεωρημένη Β΄ Έκδοση, Κουκκίδα, Αθήνα 2015.
- Αλιβιζάτος Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.
- Αντωνάτος Γ., *Στην Ακροναυπλία*, Αθήνα 1965.
- Αργυρόπουλος Σ., *Προσφυγιά, Αντάρτικο, Εξορία 1924-1949*, Αθήνα 1980.
- Αυλός συλ/κό, *Ιστορία της αντίστασης*, Αυλός, Αθήνα 1975.
- Βαμβακάρης Μ., *Αυτοβιογραφία*, Παπαζήση, Αθήνα 1978.
- Βαφειάδης Μ., *Απομνημονεύματα*, Δίφρυς, Αθήνα 1984, τόμος Α΄.
- Βογιάζος Α., *Σοσιαλισμός και κουλτούρα, 1917-1932*, Θεμέλιο, Αθήνα 1978, τόμος Α΄.
- Βόγλης Π., *Η Εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.
- Βραχνιάρης Χ., *Ανάμεσα σε δύο εξεγέρσεις: Κιλελέρ 1910 - Τρίκαλα 1925*, Αλφειός, Αθήνα 1985.
- Γαβριηλίδης Κ., *Ημερολόγιο της Ανάφης*, Αθήνα 1964.
- Γιαννόγκωνας Β., *Ακροναυπλία, Δωρικός*, Αθήνα 1977.
- Γιαννόγκωνας Β., *Αποδράσεις αγωνιστών*, Δίφρυς, Αθήνα 1974.
- Γκίκας Α., *Ρήξη ή ενσωμάτωση;*, Σ.Ε., Αθήνα 2015.
- Γκίκας Α., *Οι Έλληνες στη διαδικασία οικοδόμησης του σοσιαλισμού στην Ε.Σ.Σ.Δ., Σ.Ε., Αθήνα 2007.*
- Γκόλφης Ρ., *Ο Γήταυρος*, Αθηναϊκού Βιβλιοπωλείου, Αθήνα 1921.
- Γκριτσώνας Κ., *Ομάδες συμβίωσης*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2000.
- Γκριτσώνας Κ., *Κόκκινοι δραπέτες (1920-1944)*, Γλάρος, Αθήνα 1985.

- Δάγκας Α., *Ο Χαφιάς*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
- Δαράκη Π., *Το όραμα της ισοτιμίας της γυναίκας*, Καστανιώτης, Αθήνα 1995.
- *Δοκίμιο της Ιστορίας του Κ.Κ.Ε.*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2012.
- *ΕΚΑ, Ιδρυτική Πράξη Σύστασης ΕΚΑ, Πρακτικά Συνεδριάσεων 1910-1914*, έκδοση ΕΚΑ, Αθήνα 2004.
- Ελεφάντης Α., *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης*, Γ΄ έκδοση, Θεμέλιο, Αθήνα 1999.
- Ευθυμίου Κ., «*Εργατική βοήθεια*» και «*Κοινωνική Αλληλεγγύη*», Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα 2019.
- Ζάρκος Β., *Ομάδες συμβίωσης πολιτικών κρατουμένων Ανάφης (ΟΣΠΕΑ)*, Αθήνα 1975.
- Ζεύγου Κ., *Με το Γιάννη Ζέβγο στο επαναστατικό κίνημα*, Αθήνα 1980.
- *Η Μεσοπολεμική Λογοτεχνία, Από τον Πρώτο ως τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1939)*, , Σοκόλη, Αθήνα 1996, Τόμος Α΄
- Θεοδωρόπουλος Σ., *Οι εργάται της Ελλάδος προς τη διπλή Βουλή των Ελλήνων*, Εργατικόν Κέντρον Αθηνών, Αθήνα.
- Καλογιάννη Γ. Χ., *Ο Νουμάς και η Εποχή του (1903-1931). Γλωσσικοί και ιδεολογικοί αγώνες*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1984.
- Καραρινού Α., «*Τα πέτρινα*» Πανεπιστήμια – ο αγώνας για τη μόρφωση στις φυλακές και εξορίες, Σ.Ε., Αθήνα 2000.
- Καμπαγιάννης Θ., *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα 1918-1926*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Αθήνα 2007.
- Καραγιώργης Κ., *Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο*, Προσκήνιο, Αθήνα 2002.
- Καρπόζηλος Κ. (Επιμέλεια), Αρχείο Σταύρου Καλλέργη, *Ψηφίδες από τον σχεδιασμό της σοσιαλιστικής πολιτείας*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2013.
- Κάρτσιος Β., *Οι αρχιτέκτονες του μικρασιατικού ολοκαυτώματος*, Ερωδιός, Θεσσαλονίκη 2015
- Καστρίτης Κ., *Η Ιστορία του Μπολσεβικισμού-Τροτσκισμού στην Ελλάδα*, Μέρος Πρώτο και Δεύτερο, Εργατική Πρωτοπορία, Αθήνα 2020.
- Κένα Μ., *Η κοινωνική οργάνωση της εξορίας. Πολιτικοί κρατούμενοι στο μεσοπόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.
- Κλάρας Μ. Δ., *Ο αδερφός μου ο Άρης*, Δωρικός, 3^η Έκδοση, Αθήνα 2004.

- Κόκορης Δ., *Η εισαγωγή κανονιστικών αρχών στο λογοτεχνικό πεδίο, Η παρέμβαση της ελληνικής Αριστεράς του μεσοπολέμου (1930-1936)*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1994.
- Κορδάτος Γ., *Αρθρογραφίες στην κομμουνιστική επιθεώρηση 1921-1924*, Συλλογή, Αθήνα 2009.
- Κορδάτος Γ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 1453-1961*, Επικαιρότητα, Αθήνα 1983.
- Κορδάτος Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος, Ζ' Έκδοση*, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972.
- Κόρφης Τ., *Ναπολέον Λαπαθιώτης. Συμβολή στη μελέτη της ζωής και του έργου του*, Πρόσπερος, Αθήνα 1985.
- Κουζινόπουλος Σ., *Μελανές κηλίδες στην ιστορία της Θεσσαλονίκης*, Ιανός, Θεσσαλονίκη 2017.
- Κουκουλές Γ., *Το Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα και οι ξένες επεμβάσεις*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1998.
- Κούλογλου Σ., *Μαρτυρίες για τον Εμφύλιο και την ελληνική αριστερά*, 3^η Έκδοση, Βιβλιοπωλείο Εστίας, Αθήνα 2006.
- Κούνδουρος Ρ.: *Η ασφάλεια του καθεστώτος, πολιτικοί κρατούμενοι, εκτοπίσεις και τάξεις στην Ελλάδα 1924-1974*, Καστανιώτης, Αθήνα 1978.
- Λιάκος Α., *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου, Το διεθνές γραφείο εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*, Νεφέλη, Αθήνα 2016.
- Λιάκος Α., *Η εμφάνιση των νεανικών οργανώσεων: Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης*, Λωτός, Αθήνα 1988.
- Λιβιεράτος Δ., *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα 1923-27*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα 1983.
- Λιβιεράτος Δ., *90 χρόνια Γ.Σ.Ε.Ε.*, Αθήνα 2009.
- Λιβιεράτος Δ., Παντελής Πουλιόπουλος, *Ένας διανοούμενος επαναστάτης*, Γλάρος, Αθήνα 1992.
- Λιβιεράτος Δ., *Το ελληνικό εργατικό κίνημα (1918-1923)*, Καρανάσης, Αθήνα 1976.
- Μαΐλης Μ., *Το Κ.Κ.Ε. στον ελληνοϊταλικό πόλεμο*, Σ.Ε., Αθήνα 2015.
- Μανούσακας Γ., *Ακροναυπλία (θρύλοι και πραγματικότητα)*, Δωρικός, Αθήνα 1978.
- Μουρτί Αντρέ, *Το έπος της μαύρης θάλασσας*.

- Μαυρογορδάτος Γ. Θ. – Χατζηιωσήφ Χ. Χ. (Επιμέλεια), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Β΄ Έκδοση, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1992.
- Μιχελίδης – Μιχέλης Δ., *Ο Σκληρός δρόμος*, Αφοί Τολίδη Ο.Ε., Αθήνα 1983.
- Μπαρτζιώτας Β. Γ., *Εξήντα Χρόνια Κομμουνιστής*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1986.
- Μπαρτζιώτας Β. Γ., *Κι άστραψε φως η Ακροναυπλία*, Σ.Ε., Αθήνα 1982.
- Μπαρτζιώτας Β. Γ., *Στις φυλακές και στις εξορίες*, Σ.Ε., Αθήνα 1978.
- Μπεναρόγιας Α., *Η Πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Β΄ Έκδοση, Κομμούνια, Αθήνα 1986.
- Μπέρτλς Μ., *Εξόριστοι στο Αιγαίο*, αφήγημα πολιτικού και ταξιδιωτικού ενδιαφέροντος, Φιλίστωρ, Αθήνα 1986.
- Μπίρκας Κ., *Ηλέκτρα Αποστόλου*, Σ.Ε., Αθήνα 2000.
- Μπίρκας Κ., *Σελίδες του αγώνα. Το χρονικό μιας 15ετίας*, Αθήνα 1966.
- Μπουμπούς Γ. Δ., *Η Ελληνική κοινωνία στην πρώιμη μαρξιστική σκέψη: Γ. Σκληρός–Γ. Κορδάτος (1907-1930)*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1996.
- Νεφελούδης Β., *Ακτίνα Θ΄*, Θεμέλιο, Αθήνα 1974.
- Νούτσος Π., *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα*, Γνώση, Αθήνα 1993, , τόμος Β΄.
- Νούτσος Π., *Η σοσιαλιστική σκέψη στη Ελλάδα*, , Γνώση, Αθήνα 1993, τόμος Γ΄.
- Ντουσιά Χ., *Η δεκαετία του 1920: από την ποίηση της παρακμής στην κοινωνική αμφισβήτηση. Για μια ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας του εικοστού αιώνα. Προτάσεις ανασυγκρότησης, θέματα και ρεύματα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Μουσείο Μπενάκη, Ηράκλειο 2012.
- Ντουσιά Χ., *Λογοτεχνία και πολιτική στο μεσοπόλεμο. Τα λογοτεχνικά περιοδικά της αριστεράς: 1924-1936*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 1988.
- Παλούκης Κ., *Η οργάνωση “Αρχείο του Μαρξισμού”*, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο 2005.
- Πανσέληνος Α., *Τότε που ζούσαμε*, Κέδρος, Αθήνα 1997.
- Παπαγιάννης Σ., *Από Εύελπες αντάρτης, Αναμνήσεις ενός κομμουνιστή αξιωματικού*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991.
- Παπαναγιώτου Α., *Το μακεδονικό ζήτημα και το βαλκανικό κομμουνιστικό κίνημα 1918-1939*, Θεμέλιο, Αθήνα 1992.

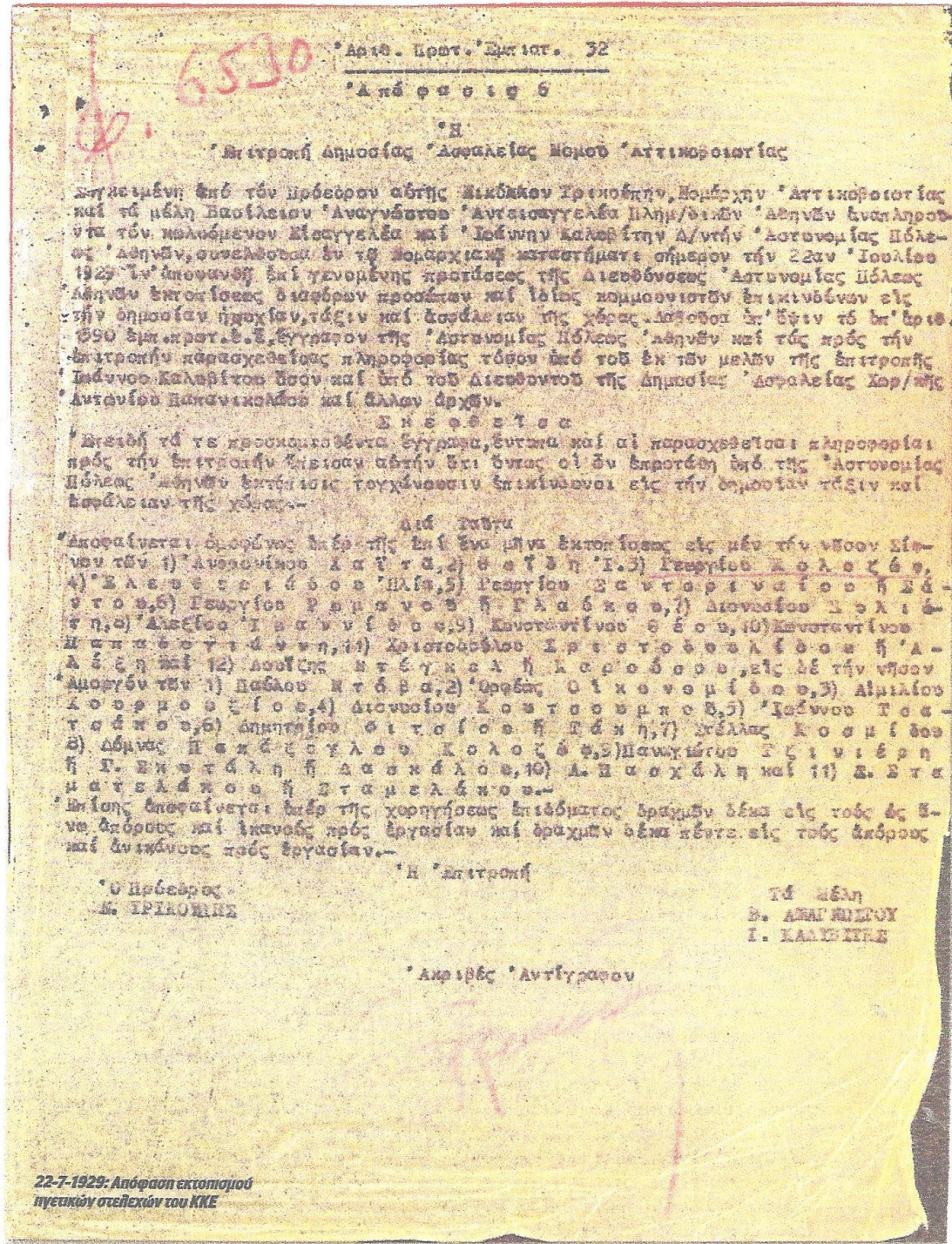
- Παπακόστας Γ., *Φιλολογικά Σαλόνια και Στέκια της Αθήνας (1880-1930)*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1988.
- Παρτσαλίδου Α., *Αναμνήσεις από τη ζωή της ΟΚΝΕ*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1983.
- Πιέρου Μ., *Εβραίοι και Χριστιανοί στη νεότερη Ελλάδα*, Πόλις, Αθήνα 2004.
- Πικρός Π., *«Καλπάκι» ξερονήσια, ντοκουμέντα 1924-1934*, εκδ. Καραναστάσης, Αθήνα 1934.
- Πουλιόπουλος Π. – Γιατσόπουλος, Π., *Νέο Ξεκίνημα, Γράμμα στα μέλη του ΚΚΕ, Αθήνα 06.06.1927*, Σπάρτακος, Ουτοπία, Αθήνα 1982.
- Ρήγος Α., *Τα κρίσιμα χρόνια 1935-1941*, Παπαζήσης, Αθήνα 1995.
- Σακκελαρίου Μ., *Νέοι Πρωτοπόροι 1931-1936*, University Studio Press, Αθήνα 2015.
- Σακκέτος Β, Π. Πουλιόπουλου, *Ο θεμελιωτής του μαρξισμού στην Ελλάδα*, Δρόμων, Αθήνα 2008.
- Σάρλης Δ., *Η πολιτική του Κ.Κ.Ε. στον αγώνα ενάντια στο μοναρχοφασισμό 1929-1936*, Σ.Ε., Αθήνα 1987.
- Σέρβος Α., *Παράνομες χειρόγραφες εφημερίδες από τη φυλακή και εξορίες*, Σ.Ε., Αθήνα 2003.
- Σταυρίδης Ελευθέριος, *Τα Παρασκήνια του ΚΚΕ*, Αθήνα, 1953, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα 2002.
- Στίνας Α., *Αναμνήσεις*, Β΄ Έκδοση, Ύψιλον / Βιβλία, Αθήνα 1985.
- Ταμτάκος Γ., *Αναμνήσεις μιας ζωής στο επαναστατικό κίνημα*, Κύκλοι Αντιεξουσίας, Θεσσαλονίκη 2004.
- Τζαμαλούκας, *Ανάφη ο Γολγοθάς της λευτεριάς*, Αθήνα 1975.
- *Το ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα*, , Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974, Τόμος Α΄.
- *Το ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα*, , Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1974, Τόμος Β΄.
- Τρικαλινός Γ., *Ανακατεύοντας τη χόβολη της μνήμης (Οδοιπορικό μιας ζωής)*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1998.
- Τσελεμέγκος Σ. (μετάφραση), *Η Διεθνής των Κόκκινων Συνδικάτων, 1^ο συνέδριο 3-19 Ιούλη 1921*, Πλανήτης 70, Αθήνα 2000.
- Τσιντζιλιώνης Χ. Ν., *ΟΚΝΕ 1922-1943, Λενινιστικό, μαχητικό σχολείο των νέων*, Σ.Ε., Αθήνα 1989.
- Φλούντζης Α., *Το Φοιτητικό Κίνημα 1923-1928*, Κέδρος, Αθήνα 1983.
- Φλούντζης Α., *Ακροναυπλία και Ακροναυπλιώτες*, Κέδρος. Αθήνα 1981.

- Χατζηιωσήφ Χ., *Η γηραιά σελήνη. Η βιομηχανία στην ελληνική οικονομία 1830-1930*, Θεμέλιο, Αθήνα 1993.
- Χατζηιωσήφ Χ. (Επιμέλεια), *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, 1922-1940, Ο Μεσοπόλεμος*: Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, , Β΄ Τόμος.
- Χατζής Θ., *Οι ρίζες της Εθνικής Αντίστασης*, Φιλίστωρ, Αθήνα 1996.
- Χονδροματίδης Ι., *Η μαύρη σκιά στην Ελλάδα (εθνικοσοσιαλιστικές και φασιστικές οργανώσεις στην Αθήνα του μεσοπολέμου και της κατοχής (1923-1945))*, Γνώμων, Αθήνα 2017.
- Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου*, Εκδόσεις Δημιουργία, Αθήνα 1999.
- Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1789) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Εκδόσεις Πολεμικού Μουσείου, Αθήνα 2001.
- Χρήστου Θ., *ΠΕΤΡΟΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΟΚΚΑΛΗΣ (1896-1962). Ο ΑΣΤΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ ΙΑΤΡΟΣ. ΑΠΟ ΤΟΝ ANTIBENIΖΕΛΙΣΜΟ ΣΤΟ ΛΕΝΙΣΜΟ*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2019.

Ξενόγλωσση

- Hobsbawn E., *Η εποχή των άκρων, Ο σύντομος 20^{ος} αιώνας (1914-1991)*, Θεμέλιο, Αθήνα 1995.
- Rolf Malte, *A Hall of Mirrors: Sovietizing Culture under Stalinism*, Slavic Review, Vol. 68, N. 3 (Φθινόπωρο, 2009).
- Rolf Malte, *Constructing a Soviet Time: Bolshevik Festivals and Their Rivals during the First Five-Year Plan*, Kritika 1, N. 3 (Καλοκαίρι, 2000).
- Seferiades Seraphim, *Working Class Movement (1870s-1930s), A European Macrohistorical Analytical Framework and a Greece Case Study*, Columbia University, 1998.

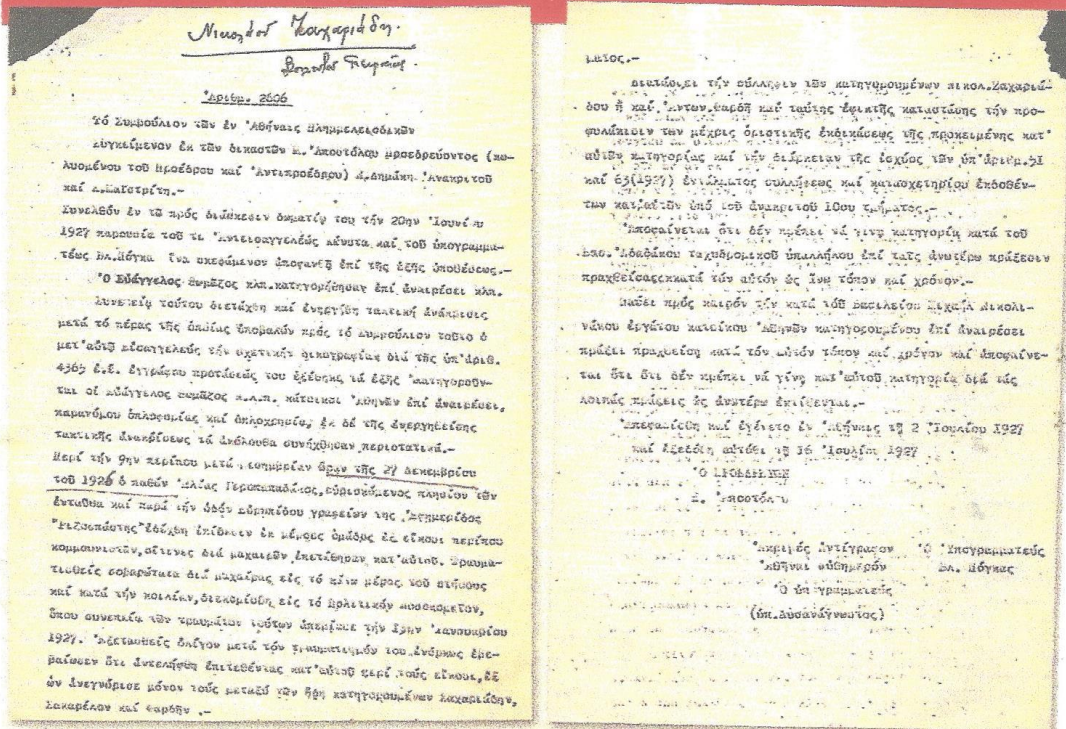
Παράρτημα

27/7/1929: Απόφαση εκτοπισμού ηγετικών στελεχών του Κ.Κ.Ε. Πηγή: Επιτροπή Δημόσιας Ασφάλειας Νομού Αττικοβοιωτίας.

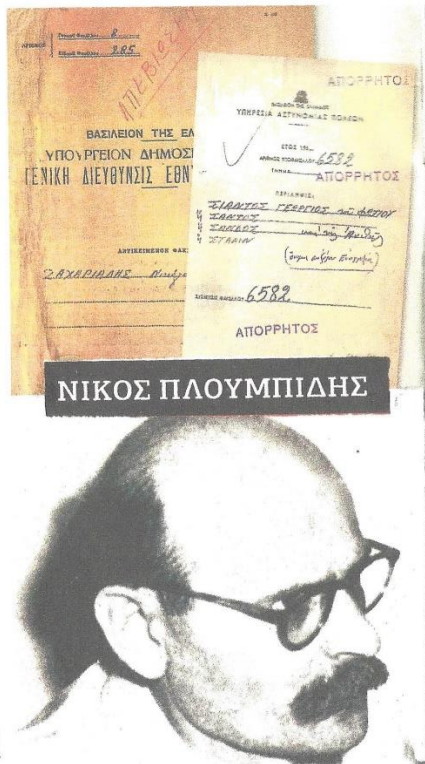

Φωτογράφιση του Νίκου Ζαχαριάδη από την Ασφάλεια μετά τη σύλληψή του τον Σεπτέμβριο του 1936

16-7-1927: Βούλευμα για την υπόθεση Γεωργιοπαδόπου - Πρώτη και τελευταία σελίδα

Φωτογραφία του Νίκου Ζαχαριάδη από την Ασφάλεια μετά τη σύλληψή του τον Σεπτέμβριο του 1936. Πηγή: Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ

του Πλουμπιδή Νικολάου του Δημητρίου καί της 'Αγγελικής έτών 36 κρήνη Δημοσιοσκάδου εκ Αγκαλιών Γορτυνίας κατοίκου ένταύθα Τζουμγιός 48.-

Ούτος είναι κομμουνιστής πρό πολλών έτών καί ταχέως έβελτίθη είς σλεχος του Κ.Κ.Ε. καταβρών τάς άνωτάτας θέσεις καθοδηγητικάς θέσει του Κόμματος, από διετίας δέ είναι μέλος του Πολιτικού Γραφείου του Κομμ.Κόμματος. Κατ'άρχην ως δημοσιοδύκαλος παρουσιάζετο υπό τήν μάσκαν του συνδικαλιστού καί του άγωνιστού ύπέρ των οικονομικών δικαίωσεων των Δημοσίων ύκαλλήλων, συνεργαζόμενος δέ μετά του Δεμακοπούλου Παντελή κατέβησε νά άσκήση τοιαύτην έπιρροήν είς τους δημοσους ύκαλλήλους, ώστε νά άναγκασθώ ές ήγέτης καί ν' άνομήβη μετά τοι Δεμασκοπούλου τήν ήγεσίαν της Δημοσιούκαλληλικής κι νήσεως όλοκληροι της χώρας, εκδίδοντες καί άριστέρων δημοσι ογραφεϊκών έργωναν "ύκαλληλικός άγών". Ούτος παρά τήν δημοσιούκαλληλικήν του ιδιότητα, λόγω τι φανατισμού του πρός τήν Κομμ.Ίδεολογίαν καί του μαχητικού του χαρακίτρος έν άντιθέσει πρός τόν Δεμασκοπούλου από τό έτος 1930 ή 1931; έγκατέλειπε τήν κεκαλυμμένη κομμουνιστικήν όρδίαν καί παρουσιάζετα είς τάς εκδύστοτε συγκεντρώσεις καί συλλέξεις άποστηρίζων έκ του ί φανούς τήν κομμουνιστικήν ιδεολογίαν όιχεσεών τήν πολιτικήν καί ήμνησκήν καί γραμμήν του Κομμ.Κόμματος είς τάς δημοσιούκαλληλικάς καί έργατικάς μάχας. Διά τήν όρδίαν του ταύτην άπελάθη πρό έτών καί έκτοτε είχεν άφοιωθή έξ όλοκληρου είς τήν παράνομον Κομμ.κίνησιν καθοδηγών τάς διαφόρους κομμ.όργανώσεις ένταύθα καί είς τάς έπαρχίες Τελευταίως κατά τάς πληροφορίας μας έβρίσκετο είς Θεσσαλονίκην διει οδών τού Μακεδονικών Γραφείων του Π.Γ.του Κ.Κ.Ε., ήναγκάσθη δέ νά έπαμείβη ένταύθα μετά τάς συλλήψεις της Θεσσαλονίκης κατά 'Ιανουάριον του 1939. Η είς τήν έπιρροίαν μας γνωστή κομμουνιστική του όρδία παρουσιάζεταώς άκολούθως 1) τήν 16/3/31 κατεδικάσθη είς φυλάκισιν 4 μηνών έκάρ.Η.4229, 2) κατέ τό συνδύριον των ύκαλλήλων Π.Π.Π, της 13/10/31 έν τώ εργατικώ κέντρω συνείληθη παρά της ύπηρεσίας.

Απόσπασμα από Δελτίο Δράσεων του Ν. Πλουμπιδή που συνέταξε η Ασφάλεια

Νίκος Πλουμπίδης. Ατομικός Φάκελος. Πηγή: Ασφάλεια Αθηνών.

Οι καταγγελίες «ενός αστού» δεν μένουν αναξιοποίητες. Η Ασφάλεια τις ερευνά

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Εν Αθήναις τῇ 15 Μαρτίου 1932

Αριθ. Πρωτ. 577 Φ 22/135

Πρὸς

τὴν Ἀστυνομικὴν Διεύθυνσιν

Ενταῦθα

1027/26/329
8-3-32

Περίληψις

Περὶ τοῦ κομμουνιστοῦ Ἰωάννου Κορδάτου

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρωμεν σχετικῶς μετὰ τὴν ἀπ' ἀριθ. 908 Φ. 26/328 ἀπὸ ἀρ. 208 ὑπερῆραν διαταγὴν, ὅτι ὁ Ἰωάννης Κορδάτος εἶναι γνωστὸς κομμουνιστὴς, τὸν ὁποῖον ἀνεκαθεν ἔχει ὑπέχει τῆς ἠθικῆς αἰσθητικῆς καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐν τῇ «Πατριεῖς» ἐκδοτῆς προπαγανδιστικὰς ἐνεργεσίας τῶν ἡμετέρων ὅτι δὲν συντρέχει περίπτωσις ποινικῆς εἰς αὐτὸν διώξεως.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ ἀστυνόμος...
...ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναφερόμενῃ ἀποστολῇ...
...ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναφερόμενῃ ἀποστολῇ...
...ὅτι ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναφερόμενῃ ἀποστολῇ...

9/3/32

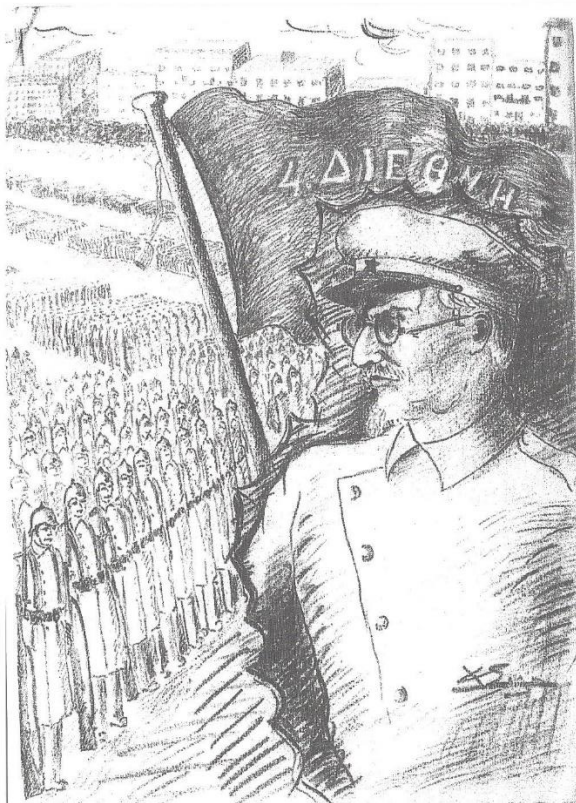
Διευθυντής
[Signature]

«Γράμμα ενός αστού», προς την Ασφάλεια, για τον Κορδάτο-δακτυλογραφημένο σελ. 1

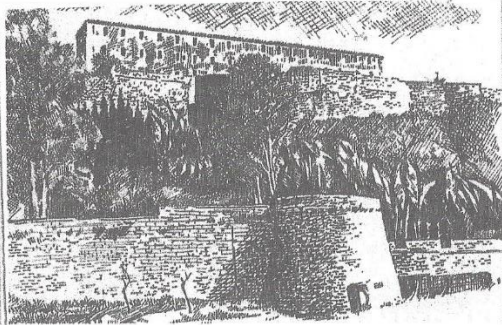
7418-20-11-31-60.000

5-3-1932:
Η Ασφάλεια απαντά στο γράμμα

Διερεύνηση καταγγελιών προς Κορδάτο. Πηγή: Αστυνομική Διεύθυνσις Αθηνών.

Από το Τετράδιο της Ακροναυπλίας στο οποίο περιέχονται τα κείμενα από την εκδήλωση της καλεκτίβας στην πράξη επέτειο της δολοφονίας του Τρότσκι.

Οι φυλακές της Ακροναυπλίας. Εικαστικό του ζωγράφου Τάκη Τζαβεντιά.

Τροτσκιστές στο στρατόπεδο της Ακροναυπλίας υπό μεταφορά.
Από τ' αριστερά: 1) Λουκάς Καρλιόφτης ή Κ. Καστήτης (δραπέτης), 2) Π. Παπανικολάου (φρελάθηκε από τη πολύχρονη κράτηση), 3) Χρ. Αναστασιάδης (δραπέτης), 4) Χρ. Σούλας (εκτελέστηκε στη Καισαριανή), 5) Ηρακλής Μήτσος (εκτελέστηκε στη Καισαριανή). Ορθοί από τ' αριστερά: 6) Ν. Ρεμπούτοκας (δραπέτης), 7) Γ. Σπυρίδης (εκτελέστηκε στο Νεζερό), 8) Γ. Μακρής (εκτελέστηκε στο Νεζερό), 9) Δημ. Βουρζόκης (δολοφονήθηκε από σταλινικούς), 10) Γ. Κρόκος (εκτελέστηκε στη Καισαριανή), 11) Α. Στίνας (δραπέτης), 12) Α. Τουρνόπουλος (δραπέτης). Όλοι οι εκτελεσμένοι στη Καισαριανή ήταν με τους 200 τη Πρωτομαγιά του 1944 και στο Νεζερό με τον Πουλιόπουλο, συνολικά 104, στις 6 του Ιούνη 1943.

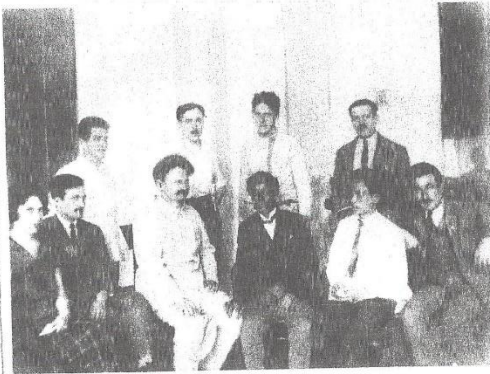
4^η Διεθνής. Πηγή: Τετράδια Ακροναυπλίας. Αρχείο Βαγγέλης Σακκέτου.

ριστερά: ο Γιώργος Νικόλης, επικρασιδής αγωνιστής, πειλιός οργανιστής του «Ριζοσπάστη» και μετά το «Στάβρου», ως ποδοθέτης στην κεντρική του κεραιού «Πανελλήνιος Σχμ. Μουσική και Πανεπιστημίου» το 1927. Μεταίχι, ως στρατιώτης, μαζί με τον Π. Πουλιόπουλο στον αντιπολεμικό αγώνα το Μικρασιατικό Μέτωπο το 1920-21, ως 'όπου και η φωνητροπία, μαζί με κάποιον συμμαχικό του.

Αθήνα 1925. Ο Π. Πουλιόπουλος, όρθιος, στη δίση των κλινοκοιτώνων. (Από ασίστο της εποχής).

Ο Σπυριδών Μάζης, πρώτος από δεξιά από τους καθημένους, μαζί με τον Τρόσοι, τρίτον από τα αριστερά και με άλλους αντιπροσώπους στο 5^ο Συνέδριο Κομμουνιστικής Διεθνούς, πρώτα μετά το όνειρο του Ατίνι, που έγινε στη Μόσχα από 17 Ιουνίου μέχρι 8 Ιουλίου του 1924 και εγκολώθηκε με τα θέματα του Ενιαίου Μετώπου και την μεταστροφική της Κ.Κ. Ο Σπυριδών Μάζης αντιπροσώπησε αν αυτό το ΣΕΚΕ(Κ), μαζί με τον Πανελλή Πουλιόπουλο και τον Θόδωρο Μάη.

για την Πολιτική Ολοκλήρωση

Πρόταση

1. Η κυβέρνηση λυσιτερεί ως δημοκρατική, χωρίς να είναι τίποτα περισσότερο από μια απλή διαταγή υπακούσε.
2. Στην οικονομία αυτή η πρώτη κατηγορία και η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία.
3. Το κράτος είναι υπεύθυνο για την οικονομία της χώρας.
4. Η πρώτη κατηγορία ή η πρώτη κατηγορία πρέπει να είναι η πρώτη κατηγορία, η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία να είναι η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία.
5. Η κυβέρνηση είναι υπεύθυνη για την οικονομία της χώρας.

Χειρόγραφο του Πανελλή Πουλιόπουλου.

Πολίτες

presidente della società degli eredi di gran profeta

ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Απόφαση του Π. Πουλιόπουλου προς τον Παναγιώτη Γαλαριώτη, τον πρώτο χρόνο της μεταφοράς του στο ελεγκτικό. Γράφημα με χειρόγραφο στα ιταλικά: «Πολίτες, πρόεδρος της εταιρίας των αποδότων»

Μια ιστορική φωτογραφία: Ηγετικά στελέχη του Κ.Κ.Ε. στις φυλακές του Συγγρού το 1925 ή 1926. Από τ' αριστερά: Τίμος Φιντερόφ, της ΟΚΝΕ, Φίλιππος, της Οργάνωσης Πετραλά, Κώστος Σκλάβος και Σπυριδών Μάζης, μέλη της Κεντρικής Επιτροπής, Ιωάννης Μοναστηράκης και Βασίλης Νικολαΐδης, της Οργάνωσης Πετραλά, Τάκης Φίτας, υπεύθυνος του «Ριζοσπάστη» και καθηστής ο Γενικός Γραμματέας του Κόμματος Πανελλή Πουλιόπουλος. (Η φωτογραφία από βιβλίο του Κ. Σκλάβου, των εκδόσεων «Ενός»).

Ηγετικά στελέχη του Κ.Κ.Ε. στις φυλακές του Συγγρού. Πηγή: Κ. Σκλάβος.

ΤΡΙΜΕΛΕΣ ΠΛΗΜΜΕΛΕΙΟΔΙΚΕΙΟΝ

Πάνω στην ξύλινη έδρα καθισμένοι,
 μια γνώμη, μία καρδιά ευχαριστημένη,
 τρεις ομοιομορφοί, ήσυχοι ανθρωπάκοι
 κι ο εισαγγελέας, με Φαίριμανξ μουστακάκι!

Ένας εργάτης κάθεται στο μπάγκο,
 από ένα σπάγγο, κρέμεται ο Χριστός
 κι απ' το Χριστό κρέμεται, δίχως σπάγγο,
 το Καθεστώς!

«Εσύ είσους αρχηγός στην απεργία»;
 «Αυτό για μένα θα είτανε τιμή».
 «Και τι σας φταίει το Κράτος κι η Θρησκεία»;
 «Βοηθούν όσους μας κλέβουν το ψωμί»!

Ο πρόεδρος είναι μάνα στη δουλειά του
 κι είναι αυστηρός στα ήθη και στους τρόπους,
 κοιτάει το νόμο μέσα απ' τα γυαλιά του
 και μέσα από το νόμο τους ανθρώπους.

«Δύο χρόνια φυλακή και δυο εξορία»!
 Και τον ακούει ο εργάτης καθιστός,
 κλαίει μια γριούλα με ήμερη πικρία,
 μειδιά κάτω απ' τη σκόνη του ο Χριστός.

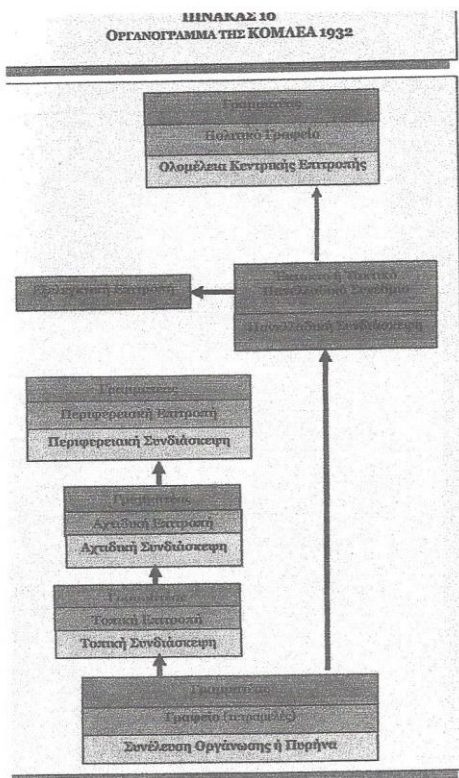
Πάνω στην ξύλινη έδρα καθισμένοι,
 μια γνώμη, μια καρδιά ευχαριστημένη,
 δικάζουμε τον κλέφτη, τον αλήτη
 κι απέ παίρνουν το τραμ και πάνε σπίτι.

Τρων και μιλάν για το Άδικο με πάθος,
 διδάσκουν τα παιδιά τους ηθική,
 βέβαιοι αυτοί πως είναι κατά βάθος
 πιο τίμιοι απ' όσους κλειούν στη φυλακή.

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

*Από τη συλλογή του «ΜΕΡΕΣ ΟΡΓΗΣ» (Σάτιρες), εκδ. «Γλάρος»,
 Αθήνα 1945, σελίδες 23-24. (Αρχείο Βαγγέλη Σακκάτου).*

Τριμελές Πλημμελειοδικεϊόν. Πηγή: Αρχείο Βαγγέλη Σακκάτου.

ΜΙΑ ΕΠΙΦΥΛΑΞΗ

Διαβίσαμε με προσοχή αυτό που μας είχε χέρι απ' το «Ρίζο» πεφωτό» ο καυχήτης της φιλοσοφίας παλιότες. Ο Θεοδορίδης στο δημοκρατικό συνδικαλισμό προτίθεται κανονόργια αιμα. Και ε'στών προχωρούν όλα τα φασισμένα, προδευτικά μυαλά του τόπου. Πρέπει και μεις να υπάξουμε αυτό που φτιάχνουν οι άλλοι: ένα γιγάντιο και άκαταμάχητο παλλαϊκό μέτωπο που θα φράξει το δρόμο στο μοναρχικό φασισμό.

Όλοι δό προσφέρουμε στην ύψωση αυτή όλες μας τις δυνατότες. Αυτό όμως δεν μας αναγκάζει να σωπάμε, απεναντίας μας αναγκάζει να λέμε αντίρρηση τη γνώμη μας όταν δεν συμφωνούμε με έναν απ' το δημοκρατικό-απελευθερωτικό στρατόπεδο. Και με τον Πολιτη Θεοδορίδη έχουμε μία ριζική διαφωνία.

Αυτάτσι γιατί εβρεθήκαμε μεις με τις αφάνταστες μας ασχολίες να δώσουμε καινούργια ζωή στην ηττημένη Τουρκία! Θα ήταν δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι να λένε αυτά άνηκουν σ' έναν πρωτότορο δικαστήριον. Δεν δέν νικώμεσαν στη Μικρασία ή Τουρκία θάταν σήμερα περσιμένη και μεις μεγάλη Ελλάδα! Τι θαύματα μας θα ήνεν σταίριζε στην υποδούλωση του τουρκικού λαού! Αυτό έρεος δεν το θελούσατε. Γε αποκρούσατε και τη ρομαϊκή. Η δικτοκρατική Ελλάδα στη Μικρασία...

Από τον εφύλαξη θεωρήσε με αναγκαία να κάνουμε πάσι στις χρεώσε θελώσε που ο πλίτης Θεοδορίδης έκανε απ' «Ρίζοσπάστη».

Από τον εφύλαξη θεωρήσε με αναγκαία να κάνουμε πάσι στις χρεώσε θελώσε που ο πλίτης Θεοδορίδης έκανε απ' «Ρίζοσπάστη».

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΟΙ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ (1926-1933)

Ταυτότητα	Βασικοί συνδικαλιστές	Χαρακτηρισμός σύμφωνα με τους αντιπάλους	αντιπροσωπιοσμού
Σοσιαλιστές	(Συρατής, Λάσκωρης στην ΠΟΕ, Καλίδης στο ΕΚΑ, Μοργάνος στην Ομοσ. Ενωτ. Υπαλλήλων, Αδάμ στο ΕΚ Πατρών).	«σοσιαλιστές» κατά το ΚΚΕ, «φρενοσοσιαλιστές» ή «σοσιαλ-αντιφασιστές» κατά τους αρχαιομνηστές.	Εργατική Σοσιαλιστική Παράταξη
«Συντηρητικοί» ή «εσαυτοσυνδικαλιστές	(Καλομοίρης, Δημητράκος, Λοιός, Τσιούης)	«φασιστές» ή «αντιφασιστικοί» κατά το ΚΚΕ, «αντιφασιστικοί» κατά τους αρχαιομνηστές.	Καθαρή ή Συντηρητική οργάνση.
Αρχαιομνηστές	Δ. Σούλας (1929), Αλ. Σάκος, Φαλιός, Κατήρηστος, Κότσας, Καβαλιέρος	«αρχαιομνηστές» κατά τους κομματικούς, τους φροβονιστές και τους σπαρτακιστές.	Αρχαιομνηστική παράτη ή φράση, παράταξη ή φράση του μολοσβιαν-λενινιστών
κομματικοί	Θέος, Σποκουσαντινού	«σταλινικοί» για αρχαιομνηστές και σπαρτακιστές, «κομμουνιστές» θρηνα της μέσης» για τους συντηρητικούς	Επαναστατική παράταξη αριστερή παράταξη.
Σπαρτακιστές,	Χατζησαντόν, Παπαδόπουλος	«λεφονταριστές» για αρχαιομνηστές, κομματικούς, αλλά και σοσιαλιστές	Αριστερή αντιπολίτευση
φροβονιστές		«φροβονιστές» για αρχαιομνηστές, κομματικούς, αλλά και σοσιαλιστές	Λενινιστική αντιπολίτευση
Ομάδα του κέντρου	Βεργόπουλος, Βουλής, Γιαννούλδης		κομμουνιστές
«αχρωμάτιστοι», «Τρίτη Κατάσταση,		Ανεύρασταί για τους κομματικούς, αρχαιομνηστές, σπαρτακιστές	

Νίκος Ζαχαριάδης, γενικός γραμματέας του ΚΚΕ από το 1934 ως το 1956, υπήρξε ο ηγέτης της παράταξης του κατά τα κρίσιμα

Άρθρο του Ζαχαριάδη για το μικρασιατικό.
 Πηγή: Εφημερίδα Ρίζοσπάστης, 12 Ιουλίου 1935.

ΠΡΟΣ ΘΑΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ,

Το κοινόν των εργατών της αμερικανικής πόλεως...
 Η ελευθερία είναι η βάση της δημοκρατίας...
 Η ελευθερία είναι η βάση της δημοκρατίας...
 Η ελευθερία είναι η βάση της δημοκρατίας...

ροκρηξη των Ελλήνων μολοσεικών της Ρωσίας προς τον ελληνικό στρατό που εισέβαλε στην Οδησό τον Ιανουάριο του 1919 για να συνδράμει την ασιακή ουκρανική κυβέρνηση των μολοσεικών. Οι Έλληνες μολοσεικοί της Ρωσίας θεωρούσαν ότι ένας από τους λόγους που θα έβρισκε η Ελλάδα να κηρύξει το ουκρανικό καθεστώς ήταν ότι αφαιρούσε ιστορικές ελληνικές περιοχές όπως η Τραπεζούντα και η Κωνσταντινούπολη.

**«Trotsky Commissaire Affaires Etrangeres
 Petrograd**

**« Congrès réuni à Marseille citoyens originaires du Pont-Euxin et son hinterland composé de délégués des citoyens résidant aux États-Unis, Suisse, Angleterre, Grèce, Egypte et tous pays d'Europe et d'Amérique vous prie stipuler pour ce pays droit disposer son sort afin qu'après retrait troupes russes il ne retombe pas sous domination turque notre désir est former République indépendante depuis frontière russe jusque au delà S nope et hinterland prions intervenir énergiquement à cet effet comptant sur votre appui efficace remercions d'avance. Pour le Congrès le
 Président :**

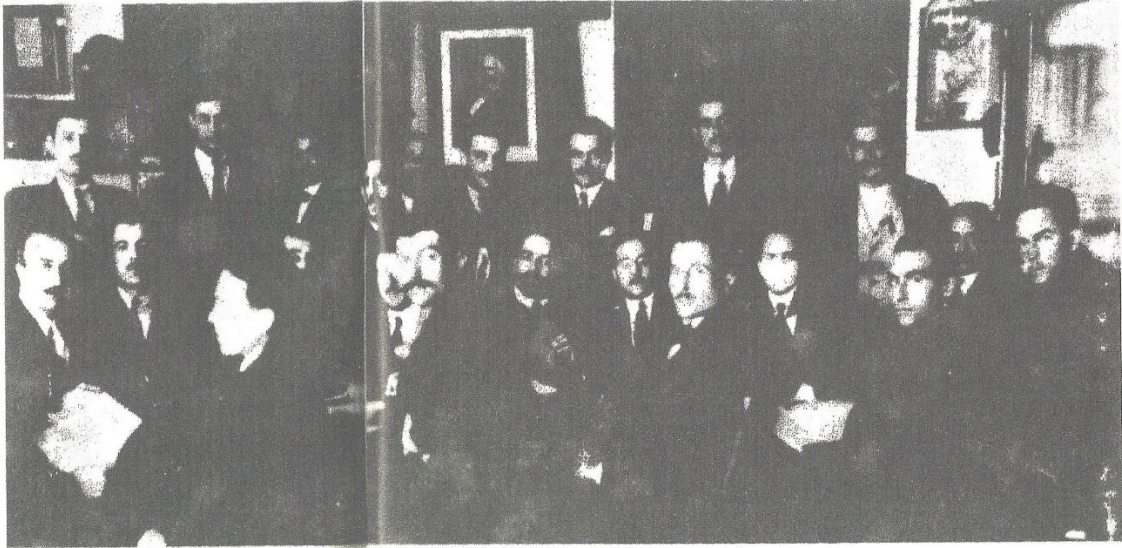
CONSTANTINIDÈS

Η μοναδική ελληνική παρέμβαση στις συζητήσεις που οδήγησαν στη Συμφωνία του Μπρεστ Λιτόφσκ υπήρξε η επιστολή του Κ. Κωνσταντινίδη από τη Μασσαλία προς τον Τρότσκι με την οποία ζητά να ληφθεί υπόψη το Ζήτημα του Πόντου κατά τις διαπραγματεύσεις για

Με το Νόμο 2870/1922 που ψηφίστηκε τον Ιούλιο, η ελληνική κυβέρνηση αποφασίζει να απαγορεύσει στον ελληνικό πληθυσμό να

Μετα της προαρίθμω μεταγραφής προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής.
Νόμος 2870
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
 Υπερθέτουσι έπιφανώς κατά της Ι' εν Αθήναις Ήνωταις Συνελεύσεως «Απελευθερώσει και Διατάξει»...
 Άρθρον 1.
 «Απελευθερώσει η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 Άρθρον 2.
 1. Η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 2. Προκαταλείπει και «Απελευθερώσει η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 3. Αι κατά το άρθρον 2ον προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 Άρθρον 3.
 Το ανεργηθέν «Απελευθερώσει η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 Άρθρον 4.
 Η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
 Άρθρον 5.
 Η εν Ελλάδι δημοκρατική προοίσιον αριθμόν 2870 μέτρων εις «Ελληνικός Λόγος» εις της αλλοδαπής...
Εν Αθήναις τη 18^η Ιουλίου 1922.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.
 Ο επί της Εθνικής Ομογένειας Υπουργός
 Α. Κ. Κωνσταντίνου

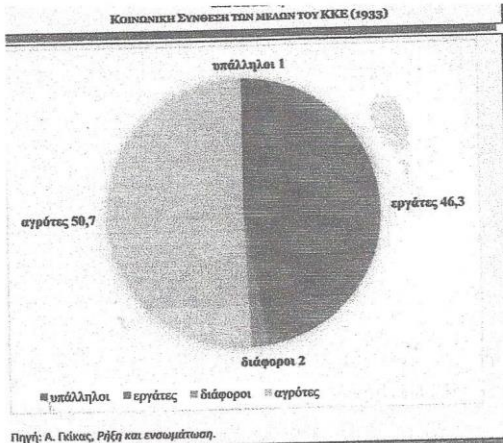
Η τύχη των Ελλήνων μολοσεικών στη Ρωσία.
 Πηγή: Επιστολή Κ. Κωνσταντινίδη.

Στην Πειραιά στα
διαστήματα 4-10
Νοεμβρίου 1918
πραγματοποιείται
το πρώτο ιδρυτικό
συνέδριο του
Σοσιαλιστικού
Εργατικού
Κόμματος Ελλάδας

Το πρώτο ιδρυτικό συνέδριο του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος.

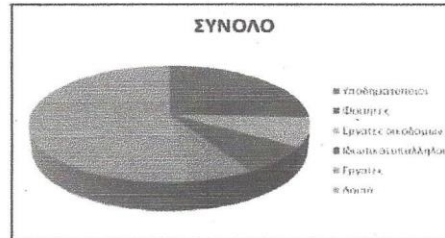
Πηγή: Αρχείο Κ.Κ.Ε.

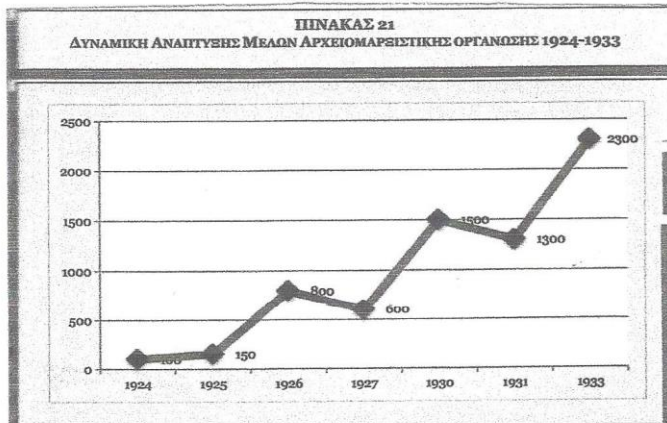
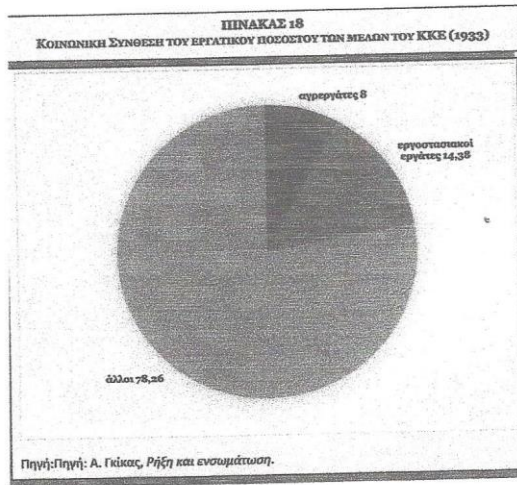
ΠΙΝΑΚΑΣ 14
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΚΟΜΛΕΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΚΕ, 1930 ΚΑΙ 1933

Χρόνος	Αρχειομαρξιστές	ΚΚΕ	Αναλογία
1930	1500-1100	1500	1/1- 1/1,36
1933	2281	4416	1/1,93
αύξηση	52%-167,3%	194,4%	
1935	300 (ε)	17.500	1/58,33

ΓΡΑΦΗΜΑ : Επαγγέλματα συλληθθέντων

Σχεδόν το 50% των συλληθθέντων απασχολούνται σε ένα από τα επαγγέλματα του παραπάνω γραφήματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΚΟΜΛΕΑ 1933

κατηγορία	αριθμός	ποσοστό
Εργάτες	378	75.00%
Αγρότες	37	7.00%
Μικροαστοί	15	3.00%
Διανοσόμενοι	33	6.00%
Υπάλληλοι	46	9.00%
Σύνολο	509	100.00%

Κοινωνική σύνθεση μελών Κ.Ο.Μ.Λ.Ε.Α.

Πηγή: Κ. Παλούκης, «Αρχειομαρξιστές, οι άλλοι κομμουνιστές του μεσοπολέμου». Ασίνη, Αθήνα 2020.

το ΣΕΚΕ (Κ) και η ΓΣΕΕ κάνουν διάβημα «Προς τα Κομμουνιστικά Κόμματα και τις Εργατικές Συνομοσπονδίες της Ευρώπης και προς την Ρωσίαν», για να συμβάλλουν στο ζήτημα της προστασίας των ελληνικών πληθυσμών και των αιχμαλώτων. Ολόκληρα τα κείμενα που απεστάλησαν δημοσιεύθηκαν στον «Ριζοσπάστη» στις 28 Αυγούστου 1922 και έχουν ως εξής:

Η Διοίκηση του Σοσιαλιστικού Εργατικού κόμματος πολλάκις είχαν ενδείξεις περί του δυνατού μιας Ελληνοτουρκικής ινενοήσεως, η οποία θα απεσόβει πολλές από τας σημερινάς συμφοράς και πάντως θα εξησφάλιζε σοβαρότατας γυήσεις υπέρ των Ελληνικών πληθυσμών της Μικράς Ασίας. Επί τη βάσει των ενδείξεων τούτων επεζήτησε πολλάκις η πείση την κυβέρνησιν περί της ανάγκης της τοιαύτης συνεννοήσεως και του τοιούτου προσσυστολισμού της ληπτικής της, αλλ' η κυβέρνησις Γούνναρη όχι μόνον δεν ηθέλησε να δόση προσοχήν εις τας υποδείξεις ταύτας, αλλά η επανειλημμένας απ' ευθείας προτάσεις των Σοβιέτ συστηματικώς απέκρουσε, διά να φανή ευχάριστος προς τους άλλους ιμπεριαλιστάς.

Ώ η διοίκηση του κόμματος, κατόπιν της δημιουργηθείσης εξ υπαπότητος της κυβερνήσεως καταστάσεως, εθεώρησε ιθήκον της να απευθυνθή απ' ευθείας τόσον προς τα κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης, όσον και προς την ηβητικὴν Ρωσίαν διὰ της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας, όπως ζήτηση την επέμβασίν των υπέρ των ιμμάτων της παράφρονος πολιτικής των Ελληνικών κυβερνήσεων.

Ύτω χτες συνέταξε τα κάτωθι τηλεγραφήματα αξιώσασα από τον υπουργόν των Εξωτερικών να επιτραπή η ελευθέρα ιοστολή των:

ασίλειον Καλάρωφ, δικηγόρον, γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας και της Βαλκανικής ομμουνιστικής Ομοσπονδίας.

ιντικάλεμ Ντομ Σόφριαν.

ι ονόματι των εργατών και χωρικών της Ελλάδος επιστρατευμένων και μη, σας παρακαλούμε να μεταβιβάσητε ηλεγραφικώς προς το Γραφείον της εν Μόσχα Κομμουνιστικής Διεθνούς την αίτησίν μας, ην παρακαλούμεν να ιοστηρίξητε με όλον το κύρος της Βαλκανικής Κομμουνιστικής μας Ομοσπονδίας ης είσθε γραμματεύς, όπως επέμβη λη παρά τη Ρωσική Σοβιετική Κυβερνήσει, ίνα αύτη, ισχυράς παράγων εν Ανατολή και μόνη εγγύσις των παπιεζομένων λαών, λάβη υπό την προστασίαν της τους πάσχοντας εργατικούς και αγροτικούς Ελληνικούς ληθυσμούς της Μικράς Ασίας, θύματα της εγκληματικής πολιτικής των αστικών Ελληνικών κυβερνήσεων και των ηρωπαίων ιμπεριαλιστών και εκτεθειμένους σήμερον εις τον κίνδυνον της εκδίκησεως του νικητού, ως επίσης ίδιαφερθή και περί της τύχης των αιχμαλώτων μας εργατών και χωρικών των εις χείρας του Κεμαλικού στρατού. ναμένωμεν την απάντησιν της Διεθνούς.

ραμματεύς Κομμουνιστικού Κόμματος

Κορδάτος».

* * *

Κεντρικὴν Επιτροπὴν Γαλλικοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος

φημερίδα "Ουμανιτέ"

αρισίους

ο Σοσιαλεργατικὸν Κομμουνιστικὸν Κόμμα της Ελλάδος εν ονόματι του προλεταριάτου πόλεων και χωριών, ιοστρατευμένου και μη σας παρακαλεί ίνα επέμβητε παρά τη ημετέρα κυβερνήσει, όπως ασκήση αυτή την επιτροπὴ ης διὰ να τεθῆ το ταχύτερον τέρμα εις τον εν Μικρά Ασία πόλεμον και διασωθούν από τους κινδύνους εις τους οποίους ίνα εκτεθειμένοι οι ελληνικοί αγροτικοί και εργατικοί πληθυσμοί και οι άλλοι μειονότητες, θύματα της εγκληματικής οληπτικής των αστικών ελληνικών κυβερνήσεων, τυφλών οργάνων των ιμπεριαλιστών και κεφαλαιοκρατών της υρώπης. Το Ελληνικὸν Σοσιαλεργατικὸν Κόμμα καταπολεμήσαν πάντοτε δριμύτατα την ιμπεριαλιστικὴν πολιτικὴν των ληνικών αστικῶν κομμάτων, δικαιοῦται να ζητήση σήμερον την υποστήριξιν των αδελφῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων ι την προστασίαν των θυμάτων της πολιτικής ταύτης.

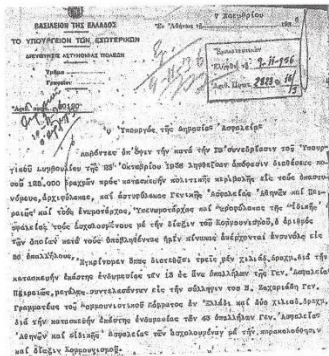
Κορδάτος».

τη συνέχεια, το ρεπορτάζ του «Ριζοσπάστη» δημοσιεύει την παρακάτω πληροφορία: «Ομοιον τηλεγράφημα απεστάλη ι προς τα εργατικά και κομμουνιστικά κόμματα της Ιταλίας και της Αγγλίας. Επίσης η Γενική Συνομοσπονδία των εργατών απέστειλε προς τας Γενικάς Συνομοσπονδίας Ιταλίας, Γαλλίας και Αγγλίας τηλεγραφήματα υπό το αυτό νεύμα».

ολοκληρωτική καταστροφή και η ευθύνη γι' αυτό βαρύνει απόλυτα την αστική τάξη της Ελλάδας και τις κυβερνήσεις ης, από κοινού με τα ιμπεριαλιστικά κράτη - συμμάχους της και την πολιτική τους.

Επιστολές από τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών της Ελλάδας προς τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Αγγλίας.

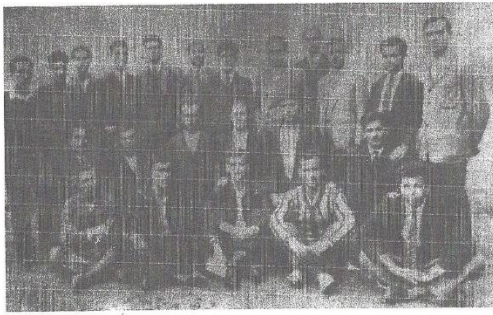
Πηγή: Αρχείο Κ.Κ.Ε.

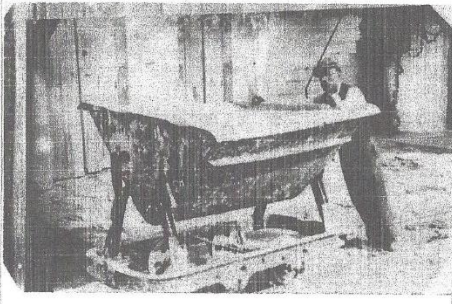
Φυλακιάς Αθήνας 1933. Πρώτη σειρά, από αριστερά, καθιστοί: Κλεάνθης Δεσπότης, Νίκος Μάργαρος και Παναγιώτης Ορθότι, από αριστερά: Τσιλιακάρης (δυσανάγνωστο) πιθανόν Νικόδημος και Νικολαΐδης. Το όνομα του τελευταίου δεν αναφέρεται.

Φωτογραφία του Γιώργου Σίφνου στην Αμφίθεα Ιανουάριος 1940

Ομάδα 23 φυλακισμένων Τροτσκιστών, με το «ιδιώνυμο» του Βενιζέλου, στις φυλακές της Σαλαμίνας το 1931. Στις δεξιά του μεσαίου σειρά, δεύτερος από αριστερά, ο Κλεάνθης Δεσπότης.

Ο τροτσκιστής συνδικαλιστής οικοδόμος Κλεάνθης Δεσπότης, δουλεύει κτίματα το 1937 στη Σαλαμίνα.

Φωτογραφικό υλικό συλλεφθέντων.

Πηγή: Αρχείο Κ.Κ.Ε.

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη, προσεγγίζεται ιδεολογικά η έννοια της κομμουνιστικής ταυτότητας μέσω της πολιτιστικής παρέμβασης-δράσης της μεσοπολεμικής Κομμουνιστικής Αριστεράς. Διατρέχει μία περιδιάβαση από την ίδρυση του Σ.Ε.Κ.Ε., την πορεία του εργατικού κινήματος, τη φραξιονιστική πάλη και την κομματική ηγεσία του 1931. Παράλληλα, στην τέχνη εξάίρεται ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός και στα γράμματα η πορεία των εκδοτικών προσπαθειών του μεσοπολέμου. Εν συνεχεία, διαγράφεται η επαναστατική πορεία της αριστεράς στο μεσοπολεμικό κράτος, στην αστικοδημοκρατική συνταγματική νομιμότητα και εν τέλει στο ολοκληρωτικό κράτος της μεταξικής δικτατορίας. Μία επαναστατική πορεία που γνώρισε με κρατικό οργανωμένο τρόπο τη μαζική δίωξη, τη φυλάκιση και την εξόντωση.